

Project Title: Γνωρίζεις ήδη Ελληνικά
Project Acronym: USGA
Project Number: 135459-LLP-1-2007-1-GR-KA2-KA2MP
Agreement Number: 2007-3634 / 001-001

Μελέτη για την προδιαγραφή των προϊόντων

(WP 4: Specification of the products
Workpackage Type and Reference: RES)

ΓΔ Εκπαίδευση και πολιτισμός

Πρόγραμμα διά βίου μάθησης

This project has been funded with support from the European Commission. This publication [communication] reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Μελέτη των Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων:

Ελληνοβρετανικό Κολλέγιο Σχολείο ελληνικών «Μέγας Αλέξανδρος», Αθήνα, Ελλάδα.....	5
Ελληνική Κοινότητα «Πατρίδα» της Λεττονίας, Σχολείο «Ο Μέγας Αλέξανδρος», Ρίγα, Λετονία.....	24
Agenzia per il patrimonio culturale euromediterraneo, Λέτσε, Ιταλία	32
European Centre of Education and development LTD, Πλόβντιβ, Βουλγαρία	50
University «Alexander Ioan Cuza” of Iasi, Ιάσιο, Ρουμανία	64
Universidad de Murcia, Μούρθια, Ισπανία	70

Σχολείο Ελληνικών για Ξένους, «Μέγας Αλέξανδρος»

Αθήνα, Ελλάδα

1. Εισαγωγή

Η γλώσσα αποτελεί αδιαμφισβήτητα το σημαντικότερο ή τουλάχιστον ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τον άνθρωπο. Πρόκειται για ένα σύστημα επικοινωνίας, που του εξασφαλίζει άπειρες δυνατότητες έκφρασης και το οποίο συγχρόνως διέπεται από πολυπλοκότητα και ευελιξία. Στο ερώτημα, όμως, πότε εμφανίστηκε¹ και υπό ποιες συνθήκες αναπτύχθηκε δεν μπορεί να δοθεί μία βέβαιη απάντηση. Υποθέσεις, εξάλλου, διατυπώνονται σχετικά με το ποια ήταν η πρώτη γλώσσα που μιλήθηκε, ενώ ακόμη μέχρι σήμερα η έρευνα δεν έχει μπορέσει να αποδείξει την ύπαρξη μίας και μοναδικής καταγωγής όλων των ανθρώπινων γλωσσών.

Το σίγουρο πάντως είναι ότι αυτές εμφανίζουν πολύ μεγάλη ποικιλία και ότι είναι περισσότερες σε αριθμό από ό,τι συνήθως πιστεύουν οι ομιλητές των λεγόμενων κυρίαρχων γλωσσών, όπως, για παράδειγμα, της Αγγλικής, της Ισπανικής και της Γαλλικής. Έτσι, σήμερα, υπολογίζεται ότι ομιλούνται πάνω από 6.000 γλώσσες σε ολόκληρο τον πλανήτη (Comrie, Matthews, Polinsky: 2004, 16), ενώ οι πιο γνωστές λόγω ιστορικής, πολιτιστικής και οικονομικής- πολιτικής επίδρασής τους στον κόσμο ανέρχονται περίπου στις 100 (Μπαμπινιώτης, 1998: 42). Επιπλέον, με βάση κυρίως γραμματικά και λεξιλογικά στοιχεία τα οποία είναι λιγότερο δεκτικά σε αλλαγές και δανεισμό, όπως οι προσωπικές αντωνυμίες, τα αριθμητικά, οι λέξεις που δηλώνουν βαθμούς συγγένειας, οι γλώσσες ταξινομούνται σε ευρύτερες συγγενικές ομάδες που ονομάζονται οικογένειες (Comrie, Matthews, Polinsky, 2004: 25).

2. Οι Γλωσσικές Οικογένειες

Οι κυριότερες γλωσσικές οικογένειες² είναι οι εξής:

α) η Ινδοευρωπαϊκή (σε αυτή έχουν ομαδοποιηθεί η Ελληνική, οι Κέλτικες: Ιρλανδικά, Σκωτικά, Ουαλικά, οι Ρομανικές: Γαλλικά, Ιταλικά, Ισπανικά, Πορτογαλικά, Ρουμανικά, οι Γερμανικές: Αγγλικά, Γερμανικά, Ολλανδικά, Δανικά, Νορβηγικά, Σουηδικά, Ισλανδικά, οι Βαλτικές: Λιθουανικά, Λεττονικά, οι Σλαβικές: Ρωσικά, Πολωνικά, Τσεχικά, Βουλγαρικά, Σερβοκροατικά, οι Ινδικές: Σανσκριτικά, Χίντι, Μπενγκάλι, Παντζάμπι, η Αλβανική, η Τοχαρική, οι Ανατολικές: Χεττιτικά, Λουβικά)

β) η Ουραλοαλταϊκή (Φινλανδικά, Ουγγρικά, Τουρκικά, Εσθονικά)

γ) η Ιαπωνοκορεατική (Ιαπωνικά, Κορεάτικα)

¹ Η γλώσσα στη σημερινή μορφή της πιθανόν να εμφανίστηκε εδώ και περίπου 40.0000 χρόνια, όταν η αλματώδης πολιτισμική πρόοδος μετασχημάτισε την παλαιολιθική κοινωνία. Βλ. Comrie, Matthews, Polinsky, 2004: 12.

² Αναλυτικά για τις γλωσσικές οικογένειες βλ. Comrie, Matthews, Polinsky: 2004 και Μπαμπινιώτης: 1998: 42-53.

δ) η Σημιτοχαμιτική (περιλαμβάνει γλώσσες που μιλιούνται στη Βόρεια Αφρική και στη χερσόνησο της Αραβίας)

ε) η Σινοθιβετική (Θιβετικά, Βιρμανικά, Ταϊλανδικά)

στ) οι Δραβιδικές γλώσσες (οι γλώσσες που μιλούν οι Ινδοί στη Ν. Ινδία και στη Σρι Λάνκα)

ζ) η Μαλαισιοπολυνησιακή (εδώ ανήκουν γλώσσες που μιλιούνται στις Α. Ινδίες, στις Φιλιππίνες, στη Ν. Ζηλανδία και σε νησιά του Ειρηνικού)

η) οι Ινδιάνικες γλώσσες (οι γλώσσες των ιθαγενών της Αμερικής) και

θ) οι Νεγροαφρικάνικες (γλώσσες που μιλούν οι Νέγροι της Αφρικής στην περιοχή μεταξύ Ν. Σαχάρας και Δ. Αιθιοπίας).

Σε αυτές δεν περιλαμβάνονται ορισμένες άλλες μεμονωμένες, όπως η Βασκική, η Καυκασιανή (Γεωργιανή, Κιρκασιανή), η Ιαπωνική Αϊνου, οι Υπερβόρειες (Ν.Α. Σιβηρίας). Να σημειωθεί, βέβαια, ότι η ταξινόμηση των γλωσσών είναι ένα φαινόμενο το οποίο εξελίσσεται διαρκώς. Αυτό σημαίνει ότι κάθε οικογένεια ενδέχεται να υφίσταται μεταβολές, να εμπλουτίζεται, παραδείγματος χάριν με νέες γλώσσες.

Τέλος, πρέπει να επισημανθεί ότι μία γλωσσική οικογένεια διαφέρει ριζικά από την άλλη από άποψη τόσο λεξιλογική όσο και γραμματική -συντακτική. Έτσι, οι γλώσσες που ανήκουν στη λεγόμενη ινδοευρωπαϊκή οικογένεια εμφανίζουν μία στενή γενετική σχέση μεταξύ τους η οποία τις διαφοροποιεί από τις άλλες γλώσσες. Η θεωρία αυτή, η ονομαζόμενη ινδοευρωπαϊκή, είναι σχεδόν καθολικά παραδεκτή από τους γλωσσολόγους της ιστορικοσυγκριτικής³ γλωσσολογίας καθώς και από όλους τους Έλληνες γλωσσολόγους, με θεμελιωτή της θεωρίας στην Ελλάδα τον Γ. Χατζιδάκι⁴.

3. Συνοπτική ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας

Η διαπίστωση της στενής δομικής (γραμματικής και συντακτικής) και λεξιλογικής σχέσης της Ελληνικής με τις άλλες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες συνέπεσε χρονικά (1816) με την ίδρυση της επιστήμης της γλώσσας, της γλωσσολογίας στην Ελλάδα. Σε αντίθεση, όμως, με αυτές, η Ελληνική καθώς και η Αλβανική, όπως έχει ήδη διαπιστωθεί από προηγούμενη αναφορά, αποτελούν τις δύο απομονωμένες υποοικογένειες των Ινδοευρωπαϊκών γλωσσών⁵. Δεν εντάσσονται, δηλαδή, σε καμία υποοικογένεια.

Όσον αφορά, εξάλλου, την ιστορία της ελληνικής γλώσσας, οι γραπτές μαρτυρίες που έχουμε τοποθετούν την αρχή της περί το 1450-1400 π. Χ. Τότε χρονολογούνται οι πινακίδες της Κνωσού, οι οποίες είναι γραμμένες στη Γραμμική Γραφή Β. Πρόκειται για

³ Κλάδος της γλωσσολογίας που μελετά την εξέλιξη μιας ή περισσότερων γλωσσών μέσα στο χρόνο, ενώ ταυτόχρονα διατυπώνει συμπεράσματα τα οποία προκύπτουν από τη σύγκριση των χαρακτηριστικών διαφόρων γλωσσών ή από τις διαφορετικές ιστορικές φάσεις μιας γλώσσας (Crystal: 2003).

⁴ Γ. Χατζιδάκις (1848-1941). Εισήγαγε τη γλωσσική επιστήμη στην Ελλάδα και γι' αυτό θεωρείται ο πατέρας της γλωσσολογίας.

⁵ Οι ινδοευρωπαϊκές γλώσσες ανήκουν τυπολογικά στις λεγόμενες κλιτές ή σύνθετες γλώσσες, στις οποίες η ρίζα της λέξεως πλαισιώνεται από διάφορα προσφύματα (προσφύματα, ενθήματα, επιθήματα).

μία συλλαβογραφική γραφή όπου σε κάθε γράμμα (γράφημα) αντιστοιχεί μία συλλαβή. Περιλαμβάνει περίπου 90 συλλαβογράμματα και 260 ιδεογράμματα. Η γραφή αυτή θεωρείται η αρχαιότερη μορφή της Ελληνικής γλώσσας και σε αυτή μας έχουν παραδοθεί κατάλογοι ονομάτων (ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια) και πραγμάτων (ζώων- γεννημάτων, γεωργικής παραγωγής, υφαντών, δοχείων, επίπλων, μετάλλων, στρατιωτικού εξοπλισμού κ.λ.π.).

Παλιότερα, ωστόσο, πριν την ανάγνωση της Γραμμικής Γραφής Β' το αρχαιότερο γραπτό μνημείο ήταν η επιγραφή του Διπύλου⁶ η οποία χρονολογούνταν γύρω στο 720 π.Χ. Με την ανάγνωση, όμως, της Γραμμικής Γραφής Β (1953) τα όρια της ιστορίας της Ελληνικής γλώσσας μετατέθηκαν από τον 8^ο αιώνα π.Χ. στα μέσα με αρχές του 15^{ου} π. Χ. αιώνα.

Μοναδικό χάσμα στη γραπτή παράδοση της Ελληνικής συνιστά πια η περίοδος από το 1200⁷ έως το 720 π.Χ., γεγονός που μπορεί πιθανώς να οφείλεται στο ότι δε έχουν βρεθεί ακόμη επιγραφές από τη συγκεκριμένη περίοδο ή ότι το υλικό στο οποίο ήταν γραμμένες (πάπυρος, ξύλο, δέρμα) σε συνδυασμό με τις κλιματολογικές συνθήκες της χώρας μας δεν μπόρεσε να μείνει ανέπαφο και επομένως οι επιγραφές καταστράφηκαν.

Από το 1200 π.Χ. η Γραμμική Γραφή Β' παύει να μαρτυρείται και κάποια χρονική στιγμή πριν τον 8^ο π.Χ. αιώνα εγκαταλείπεται και αντικαθίσταται από το λεγόμενο ελληνικό αλφάβητο. Ονομάζεται έτσι, διότι διαμορφώθηκε με επινόηση των Ελλήνων. Γύρω στο 10^ο π.Χ. αιώνα οι Έλληνες παίρνουν από τους Φοίνικες ορισμένα βασικά στοιχεία (κυρίως τα σύμφωνα) από το δικό τους σύστημα γραφής (το βορειοσημιτικό) και επινοώντας για πρώτη φορά στην ιστορία της γραφής τη δήλωση των φωνηέντων, αυτών, δηλαδή, των στοιχείων που συνιστούν τη βάση της συλλαβής δημιουργούν το πρώτο φωνολογικό αλφάβητο το οποίο διεθνώς είναι γνωστό ως ελληνικό. Ακόμη, επινοούν τα σύμφωνα Ξ, Φ, Χ, Ψ τα οποία δεν υπήρχαν στη φοινικική γραφή και καταλήγουν να φτιάξουν το πρώτο αλφάβητο όπου κάθε γράμμα δηλώνει και ένα φθόγγο. Για λόγους οικονομίας, βέβαια, δε δηλώνουν από την αρχή διαφορετικά κάθε είδος φωνήεντος. Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι το Ε αρχικά δηλώνει και το ε και το η, ενώ το Ο δηλώνει και το ο και το ω.

Το πρώτο αλφάβητο που χρησιμοποιήθηκε στην Ελλάδα ήταν το Προσολώνειο (8^{ος} αι. π.Χ. - 600 π.Χ.). Από το 600 π.Χ. μέχρι το 450 π.Χ. χρησιμοποιήθηκε το Σολώνειο, ενώ από το 450 π.Χ. -403 π.Χ. το αλφάβητο του Περικλέους. Από το 403 π.Χ. μέχρι σήμερα χρησιμοποιείται το Ευκλείδιο ή μετευκλείδιο. Αυτό εισήχθη ως καινοτομία στην Αθήνα το 403 π.Χ. επί άρχοντος Ευκλείδου μετά από πρόταση του πολιτικού Αρχίνου.

Ένα άλλο, εξίσου σημαντικό, με τη γραφή κεφάλαιο της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας θεωρούνται οι αρχαίες ελληνικές διάλεκτοι. Μέχρι τον 3ο αιώνα π.Χ. η ελληνική γλώσσα είναι ένα σύνολο διαλέκτων. Γενικά, ο αρχαίος ελληνικός κόσμος χαρακτηρίζεται από μία μεγάλη διαλεκτική διάσπαση για την οποία οι επιστήμονες δεν μπορούν να αποφανθούν πότε ακριβώς έλαβε χώρα. Ως βασικές αιτίες για την ύπαρξη αυτού του φαινομένου προβάλλονται η έλλειψη ευρύτερης επικοινωνίας (η επικοινωνία αίρει συνήθως τις διαλεκτικές διαφορές) καθώς και η πολιτική αυτοτέλεια που εκφραζόταν με τη μορφή της

⁶ Είναι γραμμένη σε παλιό αττικό αλφάβητο κυκλικά από τα δεξιά προς τα αριστερά και αναφέρει: Όποιος από τους χορευτές χορεύει πιο χαριτωμένα από όλους, σ' αυτόν να απονεμηθεί το αγγείο (HOS NYN OPHESTON PANTON ATALOTATA PAIZEI TOTO DEKAN MIN).

⁷ Τότε χρονολογούνται οι πινακίδες της Πύλου γραμμένες και αυτές, όπως και της Κνωσού στη Γραμμική Β.

πόλης- κράτους και η οποία ευνοούσε τη γλωσσική αυτοτέλεια. Ο πολιτικός αυτός θεσμός, δηλαδή, συνέβαλε στην καθιέρωση περισσότερων επίσημων γλωσσών, των τοπικών διαλέκτων. Αυτές, ωστόσο, δεν δημιουργούσαν ανυπέρβλητα προβλήματα αμοιβαίας συνεννόησης στους χρήστες τους. Έτσι, παρόλο που δεν υπήρχε ακόμα ένα κοινό, πανελλήνιο γλωσσικό μέσο έκφρασης και επικοινωνίας, υπήρχε η αίσθηση και η συνείδηση της γλωσσικής ενότητας. Αυτό το γεγονός συντέινε, ώστε η διαλεκτική διαφοροποίηση να μην εξελιχθεί ποτέ σε πλήρη γλωσσική διαφοροποίηση (Μπαμπινιώτης, 1998: 102).

Τα λογοτεχνικά έργα που μας σώζονται σήμερα είναι γραμμένα σε τρεις διαλέκτους: την Ιωνική- Αττική, την Αιολική και τη Δωρική⁸. Η Αρκαδοκυπριακή, την οποία οι γλωσσολόγοι αναγνωρίζουν ως μία τέταρτη διάλεκτο, δεν ενδιαφέρει τη γραμματολογία, γιατί δεν έχουμε σ' αυτή μνεία του έντεχνου λόγου. Όσον αφορά την Ιωνική, αποτελεί ταυτόχρονα και τη γλώσσα της ποίησης του Ομήρου (ηρωικό έπος), του Ησιόδου (διδακτικό έπος), του επιγράμματος (Σιμωνίδης ο Κείος), της ελεγείας (Θέογνις), ανάμεικτη, βέβαια, με αιολικά στοιχεία. Είναι, επίσης, η πρώτη γλώσσα του πεζού λόγου. Στην αιολική διάλεκτο έχει γραφτεί η μελική ποίηση, ή αλλιώς το μέλος (είδος της λυρικής ποίησης) και σε αυτή μας έχουν παραδοθεί κάποια αποσπάσματα από το έργο των ακόλουθων ποιητών από τη Λέσβο, της Σαπφούς και του Αλκαίου. Τέλος, στη δωρική διάλεκτο είναι γραμμένη η ποίηση των Δωριέων, το χορικό, δηλαδή, άσμα⁹ (Πίνδαρος, Βακχυλίδης, Στησίχορος κ.α.).

Μέσα σε αυτό το διαλεκτικό μωσαϊκό, αρχίζει να ξεχωρίζει, ήδη από τα κλασικά χρόνια (5ος αιώνας π.Χ.), μία διάλεκτος η Αττική που μιλιέται στην πόλη-κράτος των Αθηνών. Η συγκεκριμένη διάλεκτος αποκτά ιδιαίτερο κύρος λόγω του ηγεμονικού ρόλου αυτής της πόλης-κράτους και έτσι υπό αυτές τις συνθήκες, απλώνεται πέρα από τα αρχικά της όρια. Με άλλα λόγια, η πολιτική και οικονομική ηγεμονία δημιουργεί όρους και γλωσσικής ηγεμονίας. Στην Αττική έγραψαν πλήθος αρχαίων συγγραφέων οι οποίοι συγχρόνως την ανέδειξαν σε κατεξοχήν ελληνική διάλεκτο. Ακόμη, αξίζει να σημειωθεί ότι σήμερα στις σχολικές γραμματικές είναι η μόνη που διδάσκεται.

Τα βασικά χαρακτηριστικά των αρχαίων ελληνικών διαλέκτων μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα: Στην Ιωνική χρησιμοποιείται η αντί του α (π.χ. Αθήνη), ασυναίρετοι τύποι (π.χ. κινέω αντί κινώ, ποιέων αντί ποιών) και τα ψιλά σύμφωνα (π.χ. δέχομαι αντί δέχομαι, απέκετο αντί αφέκετο). Στην Αιολική τα συνηρημένα ρήματα σχηματίζονται σε -μι (κάλημι αντί καλώ) και ο τόνος ανεβαίνει προς την αρχή της λέξης. Επιπλέον, τα διπλά ένρινα και υγρά μετά την αφομοίωση διατηρούνται (έστελλα αντί έστειλα). Σε αντίθεση με την Ιωνική, στη Δωρική χρησιμοποιείται α στη θέση του η (π.χ. μάτηρ αντί μήτηρ, Αθάνα αντί Αθήνα). Στην ίδια διάλεκτο τα ρήματα σχηματίζονται με την κατάληξη -μες αντί -μεν (π.χ. φέρομες), ενώ στο μέλλοντα χρησιμοποιείται συνηρημένος τύπος (π.χ. θεραπευσω,

⁸ Η ιωνική μιλιόταν στην Εύβοια, στα νησιά του Αιγαίου (εκτός από τη Ρόδο, τη Κω, την Λέσβο και μερικά άλλα), στη μικρασιατική παραλία, από την Αλικαρνασό ως τη Σμύρνη και τη Φώκαια καθώς και στις αποικίες των ιωνικών πόλεων. Χάρη στο μεγαλείο του ιωνικού πολιτισμού υπερίσχυσε και σε περιοχές κατοικούμενες από Αιολείς και Δωριείς. Για παράδειγμα, ο Ηρόδοτος που καταγόταν από τη δωρική Αλικαρνασό, γράφει την ιστορία του στην ιωνική.

Η αιολική μιλιόταν στην ασιατική παραλία, λίγο βορειότερα της Σμύρνης, ως τον Ελλήσποντο, τη Λέσβο, τη Θεσσαλία και τη Βοιωτία. Τέλος, η δωρική ήταν η διάλεκτος που μιλούσαν στην Πελοπόννησο (εκτός από την Αρκαδία), στην Κρήτη, στη Μήλο, τη Ρόδο, την Κω, την Κάρπαθο και στις δωρικές αποικίες της Ν. Ιταλίας, της Σικελίας και της Κυρηναικής.

⁹ Για το συγκεκριμένο λογοτεχνικό είδος και για όλα τα άλλα που προαναφέρθηκαν βλ. Lesky.

παιζομαι). Ένα άλλο γνώρισμα της δωρικής διαλέκτου είναι η συναίρεση του α και του ω σε α. (π.χ. πολιταν αντί πολιτων). Σχετικά με την Αττική πρέπει να επισημανθεί ότι παρουσιάζει μεγάλες ομοιότητες με την Ιωνική. Διαφοροποιείται, ωστόσο, στη χρήση α μακρού έπειτα από το ε, ι, ρ (ημέρα αντί ημέρη στην ιωνική) καθώς και στη σταθερή χρήση της συναίρεσης και της αύξησης.

Όπως προαναφέρθηκε, η αττική διάλεκτος από τον 5^ο αιώνα π.Χ. ξεφεύγει από τα στενά όρια της πόλης - κράτους των Αθηνών και γνωρίζει μεγάλη διάδοση. Σε αυτό το γεγονός συνέτεινε αρχικά η καθιέρωσή της από τον Φίλιππο σε επίσημη γλώσσα του μακεδονικού κράτους και στη συνέχεια οι κατακτήσεις του Μ. Αλεξάνδρου. Η ανάγκη ύπαρξης μίας ενιαίας γλώσσας η οποία να διευκολύνει τις εμπορικές συναλλαγές (lingua franca) και να συμβάλει στην ανταλλαγή σκέψεων και ιδεών ανάμεσα στους διάφορους λαούς οδήγησε στη διαμόρφωση μιας διεθνούς γλώσσας, η οποία ονομάστηκε ελληνιστική κοινή ή απλώς κοινή. Η νέα μορφή γλωσσικής επικοινωνίας στηρίχτηκε στην αττική διάλεκτο, αλλά είναι σαφώς πιο απλοποιημένη από αυτή. Οι σημαντικές μεταβολές¹⁰ που σημειώθηκαν στο υπάρχον σύστημα της ελληνικής κρίθηκαν απαραίτητες, δεδομένου ότι η γλώσσα που προέκυψε θα χρησιμοποιούνταν από πληθυσμούς και λαούς ολόκληρους που δεν είχαν την Ελληνική ως μητρική τους.

Σήμερα, οι γνώσεις που έχουμε για την ελληνιστική κοινή (3^ο αιώνας π.Χ. - 6^{ος} αιώνας μ.Χ.) είναι περιορισμένες. Αυτό οφείλεται στη διπλή παράδοση της ελληνικής γλώσσας, στη διάσπασή της μετά το κίνημα του Αττικισμού¹¹ σε προφορική και σε γραπτή. Από το κίνημα αυτό και μέχρι τον 12^ο μ. Χ. αιώνα ό,τι κατά κανόνα γνωρίζουμε είναι η λόγια γραφομένη γλώσσα. Ειδικά, τις γνώσεις μας για την ελληνιστική ή αλλιώς αλεξανδρινή κοινή τις αντλούμε από τη γλώσσα των κειμένων της Αγίας Γραφής και των μη φιλολογικών παπύρων που αποτελούνται κυρίως από ιδιωτικές επιστολές, αιτήσεις, προσκλήσεις, αλλά και από διοικητικά έγγραφα. Έμμεσες, εξάλλου, γνώσεις μας παρέχουν παρατηρήσεις των γραμματικών της εποχής, όπως ο Φρύνιχος ή ο Μοίρις, οι οποίοι καυτηριάζουν γλωσσικά στοιχεία της ελληνιστικής που χρησιμοποιούνται επί το πλείστον στον προφορικό λόγο (Μπαμπινιώτης, 1998: 119).

¹⁰ Ενδεικτικά: στο φωνολογικό τομέα καταργείται η προσωδία, η διάκριση, δηλαδή, μακρών και βραχέων: φωνηέντων, οι δίφθογοι αι (αι), οι (οι), ει (ει) και ου (ου) μονοφθογίζονται αντίστοιχα σε e, i, i και u. Επίσης, το δασύ πνεύμα, η δασεία (φθόγγος) παύει να προφέρεται. Τα διπλά σύμφωνα (μμ, σς, ρρ, λλ) παύουν σταδιακά να προφέρονται ως διπλά, φαινόμενο που ολοκληρώνεται στους πρώιμους μεσαιωνικούς χρόνους. Επίσης, στο μορφοσυντακτικό επίπεδο αλλάζει η δήλωση του παρακειμένου, από μονολεκτικός γίνεται περιφραστικός (π.χ. έχω γράψαι αντί γέγραφα). Αλλά και σε άλλους χρόνους (υπερσυντέλικο, συντελεσμένο μέλλοντα) υπάρχει η τάση για περιφραστικό αντί μονολεκτικό σχηματισμό. Μία ακόμη μεταβολή που συντελείται στο σύστημα του ρήματος είναι ο μεταπλάσμος των ρημάτων εις - μι σε βαρύτερα ρήματα -ω (π.χ. δίδω αντί δίδωμι, δείκνυμι αντί δεικνύω). Τέλος, ενδεικτικά στο σύστημα του ονόματος αναφέρονται τα εξής: Ο δυικός αριθμός των ονομάτων που ήδη από τους αρχαίους χρόνους -με εξαίρεση την αττική διάλεκτο- είχε υποχωρήσει, κατά την ελληνιστική περίοδο παραχωρεί και στην αττική τη θέση του στον πληθυντικό (π.χ. οφθαλμοί αντί οφθαλμών). Επιπλέον, τα ουσιαστικά είτε αντικαταστάθηκαν από συνωνυμά τους (π.χ. νηρόν αντί ύδωρ, χοίρος αντί υς, πλοίων αντί ναυς) ή μεταπλάστηκαν σε μορφολογικώς απλούστερους τύπους (π.χ. ωτίον αντί ους, παιδίον αντί παις, λαός αντί λεώς κλπ.). Όσον αφορά τα μορφήματα του συγκριτικού και του υπερθετικού -ίων και ιστος αντίστοιχα αυτά απλοποιήθηκαν σε -τέρος και -τάτος. Για περισσότερα στοιχεία βλ. Μπαμπινιώτης, 1998, Robert Browning, 1995.

¹¹ Στα πλαίσια αυτού του κινήματος προς τα τέλη του 1^{ου} αιώνα π.Χ. γραμματικοί και ρητοτροδιδάσκαλοι κηρύττουν ότι δεν πρέπει να αφήνουμε τη γλώσσα να αλλάζει και να εξελίσσεται εφόσον κάθε αλλαγή είναι παρακμή, ότι τα μόνα «ορθά» Ελληνικά είναι η γλώσσα που χρησιμοποιούν οι κλασικοί αττικοί συγγραφείς και ότι η κοινή τόσο στην προφορική όσο και στη γραπτή μορφή της πρέπει να εξοβελιστεί, επειδή είναι προϊόν άγνοιας, ξεπεσμού και χυδαιότητας (Robert Browning, 1995: 64).

Η χρήση της κοινής οριοθετείται περίπου μέχρι τον 6^ο αιώνα μ.Χ., οπότε αρχίζει μια νέα περίοδος στην ιστορία της ελληνικής γλώσσας, η Μεσαιωνική. Αυτή εκτείνεται από τον 6^ο έως τον 18^ο αιώνα μ.Χ., καλύπτει, δηλαδή, μία τεράστια χρονική έκταση 12 αιώνων. Κύριο χαρακτηριστικό της Ελληνικής στο συγκεκριμένο διάστημα είναι η γλωσσική διάσπαση, η παγίωση και καλλιέργεια κατά κάποιο τρόπο της διαφοράς προφορικού και γραπτού λόγου, καθημερινής και επίσημης γλώσσας. Παράλληλα, ένα μεγάλο μέρος αυτής της περιόδου απηχεί πολιτιστικά τη ζωή και τη δράση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και γι' αυτό ονομάζεται και Βυζαντινή. Υποδιαιρείται σε τρεις άνισες χρονικά ενότητες: α) την Πρώιμη Βυζαντινή {6^{ος} αιώνας μ.Χ. - 1204 (κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους), β) την Όψιμη Βυζαντινή (1204 μ.Χ. -1453 π.Χ.) και γ) την Μεταβυζαντινή (15^{ος}- 18^{ος} αιώνας μ.Χ.).

Κατά την πρώτη που σφραγίζεται με την παρουσία του αυτοκράτορα Ιουστινιανού η Ελληνική υποσκελίζει τη Λατινική¹² και χρησιμοποιείται έκτοτε ως γλώσσα διοίκησης του κράτους, ενώ κατά τη δεύτερη όπως και κατά την τελευταία περίοδο η προφορική γλώσσα κατακτά ένα μέρος της λογοτεχνικής παραγωγής. Μάλιστα τα έργα που σώζονται και ανήκουν στους αιώνες μετά την άλωση της Πόλης (1453 π.Χ.) είναι γραμμένα σε επιτόπιες διαλέκτους και κυρίως στην κρητική. (Ο Ερωτόκριτος του Βιτσέντζου Κορνάρου, η Ερωφίλη, η Πανώρια και ο Κατζούρμπος του Γεωργίου Χορτάτση, ο Φορτουνάτος του Μάρκου Αντώνιου Φώσκολου κ.α.).¹³

Γενικά, η Μεσαιωνική Ελληνική κληρονομεί τις ιδιαιτερότητες της Ελληνιστικής κοινής με όλες τις σημαντικές εξελίξεις στα διάφορα επίπεδα της γλώσσας, φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό και σημασιολογικό- συντακτικό. Πολλές από αυτές τις ιδιαιτερότητες που λειτούργησαν στην Κοινή ως γλωσσικές ποικιλίες¹⁴ υποδηλώνοντας εξελικτικές τάσεις της ελληνικής γλώσσας, ολοκληρώνονται σε αυτή τη φάση και θέτουν τις προϋποθέσεις, για να οδηγηθούμε στη σημερινή μορφή της, στη Νέα Ελληνική. Να επισημανθεί τέλος ότι οι μεταβολές¹⁵ στο γλωσσικό σύστημα αυτής της περιόδου (6^{ος} -18^{ος} μ.Χ. αιώνας) αφορούν κυρίως τη μορφολογία, τη σύνταξη και το λεξιλόγιο και λιγότερο τη φωνολογία.

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα και συγκεκριμένα στα μετεπαναστατικά χρόνια (1825- 1840) διαμορφώνεται μία νέα ομιλούμενη η οποία βασίζεται στο πελοποννησιακό ιδίωμα. Όπως αναφέρει ο Browning (1995: 137), τα Ελληνικά της Πελοποννήσου ήταν τα πλέον κατάλληλα, για να αποτελέσουν τον πυρήνα μιας εθνικής γλώσσας, διότι ήταν αρκετά

¹² Στην κοινή της Ρωμαϊκής περιόδου (31 π.Χ. -395 μ.Χ.) η κύρια πηγή των δάνειων λέξεων ήταν τα Λατινικά. Πλήθος στρατιωτικών και διοικητικών όρων υιοθετήθηκαν, καθώς και ονόματα για τις μονάδες μετρήσεως και τα προϊόντα του εμπορίου. Είναι πάντως αξιοσημείωτο πως ο Ευαγγελιστής Λουκάς συχνά στη θέση της λατινικής δάνειας λέξης του κειμένου βάζει μια ισοδύναμη ελληνική (π.χ. εκατοντάρχης αντί κεντυρίων, φόρος αντί κησος, σκευος αντί μόδιος, επιγραφή αντί τίτλος κλπ.). Βλ. Browning, 1995: 59.

¹³ Βλ. Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας του Λίνου Πολίτη.

¹⁴ Γλωσσική ποικιλία: ένα είδος γλώσσας που διαφοροποιείται με βάση ορισμένες μεταβλητές όπως η ηλικία, το επάγγελμα, η γεωγραφική προέλευση.

¹⁵ Ενδεικτικά, στο φωνολογικό τομέα: σίγηση του ληκτικού μορφήματος -ν από τις καταλήξεις των ονομάτων (π.χ. ουρανόν> ουρανό, τιμήν> τιμή), συνίζηση των φωνηεντικών διαδόχων ea, ia, eo, io, iu με ή χωρίς μετακίνηση του τόνου και δημιουργία του ημίφωνου ι (j) (π.χ. θεία> θειά, παλαιός> παλιός, χωρίο> χωριό), συγκοπή φωνηέντων (π.χ. το ομμάτι(ο)ν→ το μάτιν, η ημέρα→η μέρα. Στο μορφοσυντακτικό επίπεδο: μεταπλασμός του πληθυντικού των πρωτόκλιτων θηλυκών και αρσενικών ονομάτων κατά τα τριτόκλιτα (π.χ. ταμίαι> ταμίες όπως πατέρες, χωραι> χώρες όπως γυναίκες), μεταπλασμός του ενικού των τριτόκλιτων κατά τα πρωτόκλιτα (χειμών> χειμώνας, όπως ταμίας, πατρίς> πατρίδα, όπως δόξα). Για περισσότερα βλ. Μπαμπινιώτη, 1998: 156- 163 και Browning, 1995: 80-92, 104 114 και 125-129.

κοντά στη γλώσσα της όψιμης και Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής δημώδους λογοτεχνίας και επιπλέον ήταν απαλλαγμένα από τα αρχαϊκά χαρακτηριστικά του κυπριακού και του κρητικού ιδιώματος. Έτσι, γίνονταν εύκολα αντιληπτά από όλους τους Έλληνες. Αναμενόμενο, λοιπόν, ήταν ότι η νέα ομιλούμενη θα γινόταν η εθνική γλώσσα που θα χρησιμοποιούνταν για επίσημους σκοπούς στην εκπαίδευση και στη λογοτεχνία όλων των ειδών.

Ωστόσο, τα πράγματα αποδείχτηκαν διαφορετικά. Μία αναδυόμενη άρχουσα τάξη που αποτελούνταν σε μεγάλο βαθμό από πλούσιους Φαναριώτες της Κωνσταντινούπολης και που ήταν προσηλωμένη στη λόγια γλώσσα της παράδοσης, απέρριπτε τη γλώσσα της μάζας του λαού σε σημείο που ο αρχαϊσμός να γίνει η ημερήσια διάταξη. Παρόλα αυτά, η ποίηση του 19^{ου} γραφόταν κατά κύριο λόγο στη δημοτική. Συγχρόνως, το δεύτερο τέταρτο του ίδιου αιώνα με τον προοδευτικό καθαρισμό της (δημοτικής) και την εισαγωγή όλο και περισσότερων στοιχείων από τη λόγια γλώσσα δημιουργήθηκε η καθαρεύουσα. Αυτή ήταν και η μορφή της γλώσσας που χρησιμοποιήθηκε ως το τέλος του 19^{ου} στη διοίκηση, την εκπαίδευση, τη δημοσιογραφία και σχεδόν σε όλα τα γραπτά σε πεζό λόγο είτε επιστημονικό είτε λογοτεχνικό.

Βαθμιαία, όμως, και ιδίως στο χώρο της λογοτεχνίας κυριαρχεί η δημοτική η οποία το 1976 με νομοθετική ρύθμιση θα καθιερωθεί ως επίσημη γλώσσα σε όλους τους τομείς του ιδιωτικού και δημόσιου βίου. Έτσι, τίθεται τέρμα στον αγώνα για την καθιέρωση της προφορικής γλωσσικής παράδοσης (δημοτικής) και ως επίσημης γραπτής γλώσσας. Λύνεται, δηλαδή το λεγόμενο γλωσσικό ζήτημα¹⁶. Πρέπει, επίσης, να σημειωθεί ότι η διγλωσσία ή καλύτερα η γλωσσική διμορφία, κατά τον Μπαμπινιώτη¹⁷, όχι μόνο χαρακτήριζε την ελληνική γλώσσα επί αιώνες (η διάσπαση προφορικής και γραπτής μορφής της Ελληνικής ανάγεται ήδη στον 1^ο αιώνα π.Χ.), αλλά και θεωρούνταν ως μία οιονεί φυσική γλωσσική κατάσταση μέχρι τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, οπότε δίχασε τους λογίους σε αντιμαχόμενα στρατόπεδα.

Κλείνοντας αυτή τη σύντομη επισκόπηση, θα πρέπει επισημανθεί το εξής: Αν η διγλωσσία αποτελεί μια ιδιαιτερότητα της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας, μια άλλη ιδιαιτερότητα της -ιδίως αν συγκριθεί με την ιστορία της λατινικής- είναι η συνέχειά της. Η ελληνική, αντίθετα με τη λατινική, δεν διασπάστηκε σε ποικιλία γλωσσών. Αυτό δεν οφείλεται βέβαια σε κάποια μυθική, εγγενή δύναμη της ελληνικής γλώσσας. Όπως είναι γνωστό, στη δυτική Ευρώπη, αντίθετα από την ανατολική, η καταστροφή της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας είχε ως αποτέλεσμα να σχηματισθούν τα ξεχωριστά βασίλεια απ' όπου κατάγονται τα διάφορα έθνη της σημερινής Ευρώπης και έτσι να διαμορφωθούν οι διαφορετικές των γλώσσες. Αυτό εξηγεί γιατί οι νεολατινικές γλώσσες είναι πολλές, ενώ η ελληνική παραμένει μία. Για το ελληνικό, όμως, έθνος οι ενοποιητικοί παράγοντες ήταν πάντα ισχυροί: η πολιτική και η πολιτιστική ενότητα που συντηρήθηκε ή επιβλήθηκε από τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, η αίσθηση ταυτότητας που δημιούργησε η αντιπαράθεση με τους Μουσουλμάνους, τους Αρμενίους και τους Σλάβους ή τους Λατίνους της Δύσης, η επίδραση της εκπαίδευσης, οι μετακινήσεις ατόμων και ομάδων μέσα στον ελληνόφωνο κόσμο όλα αυτά συντέλεσαν στη διατήρηση της συνέχειας της ελληνικής γλώσσας.

¹⁶ Για το γλωσσικό ζήτημα βλ. Μπαμπινιώτη., 1998: 168-207, Browning, 1995: 244-272.

¹⁷ Βλ. άρθρο του Μπαμπινιώτη με τίτλο: Η μελέτη της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας που δημοσιεύθηκε στις 3 Οκτωβρίου 1999 στο ένθετο περιοδικό «Επτά Ημέρες» της εφημερίδας «Καθημερινή».

Το χαρακτηριστικό της αυτό, βέβαια, -το γεγονός, δηλαδή, ότι δεν διασπάστηκε στην ιστορική της πορεία σε ξεχωριστές γλώσσες- δε σημαίνει ότι δεν υπέστη δραστικές αλλαγές σε όλα τα επίπεδά της: φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, λεξιλόγιο. Οι περισσότερες και βασικότερες από τις αλλαγές αυτές ξεκινούν από την ελληνιστική κοινή ως δείγμα παρακμής και φθοράς. Οι έννοιες αυτές -που δεν έχουν σχέση με τη γλώσσα και τη φύση της αλλά με εξωγλωσσικές στάσεις και προκαταλήψεις- επανέρχονται συνεχώς σε όλη τη μεταγενέστερη ιστορία της ελληνικής και εξακολουθούν να ακούγονται και σήμερα

4. Η επίδραση της Ελληνικής Γλώσσας

Εκτός από την ενότητα της ελληνικής γλώσσας ένα άλλο στοιχείο που τη χαρακτηρίζει είναι η οικουμενικότητά της, η επίδραση δηλαδή που έχει ασκήσει από την Αρχαιότητα και μέσω του Μεσαίωνα μέχρι και σήμερα κατά πρώτο λόγο σε χώρες της Ευρώπης και κατά δεύτερο λόγο σε όλο τον κόσμο. Όπως αναφέρει ο Fransisco Rodriguez Adrados σε ανακοίνωσή του στο Γ' Παγκόσμιο Γλωσσικό Συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στην Αρχαία Ολυμπία το 1996 σήμερα σχεδόν όλες οι γλώσσες του κόσμου είναι ημιελληνικές. Με τον όρο αυτό εννοεί ότι ενώ φαινομενικά δε μοιάζουν καθόλου στα Ελληνικά, μία προσεκτικότερη εξέτασή τους οδηγεί στη διαπίστωση ότι αυτές κατακλύζονται από ελληνικές γραμματικές δομές και κυρίως από πλήθος λέξεων ελληνικών λέξεων.

Όλο ή σχεδόν όλο το λόγιο λεξιλόγιο των σύγχρονων γλωσσών είναι δανεισμένο κατευθείαν από τα Ελληνικά είτε έμμεσα μέσω των Λατινικών¹⁸. Ως ενδεικτικά παραδείγματα στην πρώτη περίπτωση μπορούν να παρατεθούν τα ακόλουθα: η λέξη δημοκρατία (στα Αγγλικά democracy, στα γαλλικά democratie, στα Γερμανικά democratie, στα πολωνικά demokracja και στα ρουμανικά demokratie), η ιστορία (στα Αγγλικά history, στα γαλλικά histoire, στα Γερμανικά historie, στα πολωνικά historia και στα ρουμανικά istorie), η μυθολογία (στα Αγγλικά mythology, στα γαλλικά mythologie, στα Γερμανικά mythologie, στα πολωνικά mitologia και στα ρουμανικά mitologie), η λέξη οικονομία (στα Αγγλικά economy, στα γαλλικά economie, στα Γερμανικά oekonomie, στα πολωνικά ekonomia και στα ρουμανικά economie), η πολιτική (στα Αγγλικά politics, στα γαλλικά politique, στα Γερμανικά politik, στα πολωνικά politika και στα ρουμανικά politica), η συμφωνία (στα Αγγλικά symphony, στα γαλλικά symphonie, στα Γερμανικά

¹⁸ Η ελληνική γλωσσική επίδραση στη Λατινική αρχίζει με τις Ελληνικές αποικίες στην Κάτω Ιταλία, συνεχίζεται στα Κλασικά Χρόνια και κορυφώνεται στα χρόνια κατάκτησης του ελληνικού χώρου από τους Ρωμαίους (2^{ος} αιώνας π.Χ.). Μάλιστα, στα χρόνια του Αυγούστου ο δανεισμός της Ελληνικής στη Λατινική όχι μόνο γίνεται συνειδητά, αλλά και επιδιώκεται. Μόνο τότε υπολογίζεται ότι εισχώρησαν στο λατινικό λεξιλόγιο 10.000 ελληνικές λέξεις. Εξάλλου, πολύ υλικό απ' το ελληνικό λεξιλόγιο εξόρμησε για μια ακόμα φορά στην δύση, όταν το Ευαγγέλιο και άλλα θρησκευτικά κείμενα μεταφράστηκαν στα Λατινικά, Γερμανικά, Αγγλικά, κατ' ευθείαν από το ελληνικό πρωτότυπο. Είναι αυτό που αποκαλείται εκκλησιαστικό λεξιλόγιο. (Τζιροπούλου- Ευσταθίου, 2006). Προς την ίδια κατεύθυνση της διάδοσης της ελληνικής γλώσσας συνέβαλαν και λόγιοι, όπως ο Μανουήλ Χρυσολωράς, ο οποίος μετέφρασε τον Όμηρο και τον Πλάτωνα στα Λατινικά. Επίσης, με την έκδοση των πρώτων λατινικών λεξικών κατά τους χρόνους της Αναγέννησης οι ελληνικές λέξεις γίνονται όλο και πιο γνωστές και σταδιακά μπαίνουν στην καθημερινή ζωή της εποχής. Χρησιμοποιούνται δηλαδή ευρύτερα και όχι μόνο από τους λογίους (Προκοπίδης, 1994: 30). Γενικά, η επίδραση της Ελληνικής στη Λατινική μπορεί πολύ εύκολα να συμπυκνωθεί σε μία παρατήρηση που κάνει η Τζιροπούλου- Ευσταθίου (2006). «Στην Εισαγωγή του γνωστού λατινικού ετυμολογικού λεξικού ERNOUT MEILLET, διαβάζουμε: Το λατινικό λεξιλόγιο είναι μετάφρασις του αντίστοιχου ελληνικού. Η λατινική γλώσσα, γλώσσα λαού αγροτικού, επήρε από την ελληνική όλο το αφηρημένο και τεχνικό λεξιλόγιο. Σε κάθε στιγμή της ιστορίας διακρίνονται νέες εισροές εκ της ελληνικής. Αυτό ακριβώς που αιώνες πριν είχε επισημάνει ο Κικέρων: οι Λατίνοι, λαός αγροτικός ξεκίνησαν με 250 περίπου αγροτικές λέξεις αντλώντας σωρηδόν λεξιλόγιον εκ της ελληνικής.

symphonie, στα πολωνικά symfonia και στα ρουμανικά simfonie) και η φιλολογία (στα Αγγλικά philology, στα γαλλικά philologie, στα Γερμανικά philologie, στα πολωνικά filologia και στα ρουμανικά filologie). Να σημειωθεί ότι όλες αυτές οι λέξεις καθώς και άλλες που δεν αναφέρονται εδώ ονομάζονται διεθνισμοί, επειδή αποτελούν τη βάση ενός διεθνούς λεξιλογίου.

Με την ίδια ή περίπου την ίδια, εξάλλου, μορφή που έχουν στα Ελληνικά εμφανίζονται σε άλλες γλώσσες (κατεξοχήν στην Αγγλική) προθηματικά στοιχεία¹⁹, όπως τα ακόλουθα:

- ανα- <ανά (ana→ analysis, anatomy, analogy, anaesthesia)
- αντ-, αντι- <αντί (ant-, anti→ antagonist, Antarctic, antiallergic)
- ανθρωπ- < άνθρωπος < ανήρ, ανδρός + ωψ, ωπός- ανδρωπος: αυτός που έχει όψη άνδρα (anthrop→ anthropoid, anthropomorphic, anthropography, anthropology)
- απ-, από-, αφ- < από (apo→aphaeresis, aphasia, apology, apolaustic)
- αρχ-, αρχι- < αρχαίος < αρχή (arch-, archi- →archangel, architect, archbishop, archon)
- αστρο- < άστρον (astro- → astrology, astronomy, astrophysics)
- αυτ, αυτό- < αυτός (auto- → automatic, , autodidact, autochthon)
- βι-, βιο- < βίος (bio- → biology, biochemistry, biorhythm)
- κατ-, κατά-, καθ- < κατά (cata-, cath→ catacomb, cataclysm, cataract, cathode)
- κλιν-, κλινο- < κλίνω, στηρίζω (clin-, clino→ clinical, clinicopathology)
- χρωμα-, χρωματ, χρωματο-, χρωμο- < χρώμα (chroma-, chromat, chromato, chromo→ chromatic, chromosome, chromatopsia)
- κοσμο- < κόσμος: τάξη, ευπρέπεια (cosmo→ cosmology, cosmography)
- δερμ-, δερμα-, δερματ, δερματο-, δερμο- < δέρμα (dermatitis, dermatology, dremography)
- δια- < διά (dia- → diagnosis, dialogue, diameter, diabrosis)
- δυσ- < δυσ: δηλωτικό της δυστυχίας, του κακού, της δυστυχίας (dys- → dysentery, dyspepsia, dysarthrosis, dyslalia)
- εκ- < εκ (ec- →eclectic, ecstasy, exodus, eclipsis)
- εμ- < εμ (em- emblem, empathy, empiric)
- επ- < επί (ep- → eparch, epicentrum, epigram, epilepsy)
- ευ- < ευ, προθηματικό έννοιας καλού, ευτυχίας, αφθονίας, ευκολίας (eu→ eulogy, euphony, eudemonism, eukinesia)
- γεω- < γη (geo- → geography, geology, geometry)
- ημι- (hemi- → hemisphere, gemikrania)
- ομο- < ομός: αυτός, κοινός (homo- → homogeneous, homonym)
- υδρ- < ύδωρ (hydr- → hydragogue, hydraulic)
- υπο- < υπό (hypo- → hypodermic, hypothesis, hypogeal, hypothermia)
- ιδεο- < ιδέα (ideo- → ideology, ideogram, ideography)
- ιδιο- < ίδιος (idio- → idiom, idiosyncrasy, idiomorphic)
- μετ- μετα- < μετά, μεταξύ (met-, meta- → metamorphosis, metaphor, metaphysics)
- μικρο- < μικρός : μηδαμινός, λίγος (micro- → microcosm, microscope)
- ορθ- < ορθός (orth- → orthodox, orthodontics, orthoepy, orthopaedic)

¹⁹ Αναφέρονται ενδεικτικά.

- παν-, παντο- < παν (pan, panto- → pantheism, pantomime, panegyric)
- παρ-, παρα- < παρά (par-para- → paradox, parallel, paragraph)
- περι- < περί (peri- → perimeter, periphery, periscope)
- φιλ-, φιλο- < φίλος (phil-, philo- → philharmonic, philology, philanthropy, philosophy)
- προ- (pro- procatarctic, prodrome)
- στερε-, στερεο- < στερεός (stere-, stereo- → stereophonic, stereotype, stereometry)
- συμ- < συμ- (sym- → symmetry, sympathy, symposium)
- τηλε- < τήλε: μακρῖα (tele- → telegraph, telepathy, telephone)
- θεο- < θεός (theocracy, theology, teogony)

Παράλληλα, στο λεξιλόγιο άλλων γλωσσών, όπως, για παράδειγμα της Αγγλικής συναντά κανείς, επιθήματα - καταλήξεις ελληνικής προέλευσης που είτε διατηρούνται απaráλλακτα είτε έχουν προσαρμοστεί στις φωνητικές και γραμματικές ιδιαιτερότητες της κάθε γλώσσας. Έτσι, στα Ελληνικά υπάρχουν οι καταλήξεις; - ακός, -ασμός, -αστής, -κράτης, -ισσα, -γενής, -γένεια, -γωνο, -γραμμα, -γραφο, -ικός, , ισμός, ιστής, -λογία, -λυσίς, -νομία, -οειδής, -παθεια, -φιλος, -φωνο, -σία, -τυπος, -ία και αντίστοιχα στα Αγγλικά -ac, -asm, -ast, -crat, -ess, , -genous, -geny, -gon, -gram, -graph, -ic, -ical, -ism, -ist, -logy, -lysis, -nomy, -oid, -oidal, -pathy, -phil, -phile, -phone, -sy, -type και -y.

Ενώ, λοιπόν, αρκετές γλώσσες έχουν δανειστεί λέξεις και προσφυματικά στοιχεία (προθήματα, επιθήματα) κατευθείαν από τα Ελληνικά χωρίς τη μεσολάβηση των Λατινικών δε συμβαίνει το ίδιο με λέξεις όπως μουσείο, θρίαμβος, σχολείο, θησαυρός, όνομα που έχουν περάσει στο λεξιλόγιό τους αντίστοιχα μέσω του museum (στα Αγγλικά museum, στα Γαλλικά muse, στα Γερμανικά museum), του triumphus (στα Αγγλικά triumph, στα Γαλλικά triomphe, στα Γερμανικά triumph), του schola (στα Αγγλικά school, στα Γαλλικά ecole, στα Γερμανικά schule) του thesaurus (στα Αγγλικά treasure, στα Γαλλικά tresor, στα Γερμανικά tresor) και του nomen (στα Αγγλικά name, στα Γαλλικά nom, στα Γερμανικά name). Κοινό χαρακτηριστικό στις λέξεις των συγκεκριμένων γλωσσών συνιστά η σαφής διαφοροποίησή τους από τις αντίστοιχες των Λατινικών (και φυσικά και από εκείνες των Ελληνικών) ως προς τη φωνητική - γραφηματική απόδοσή τους. Στην πορεία, δηλαδή των ελληνικών λέξεων προς τα Αγγλικά, Γαλλικά και Γερμανικά παρουσιάζονται μεταβολές άλλοτε μικρότερες και άλλοτε μεγαλύτερες (όπως στις λέξεις θησαυρός, θρίαμβος, σχολείο). Παρακάτω στον πίνακα παρατίθενται συμπληρωματικά και κάποιες άλλες λέξεις που εμφανίζουν αλλοιώσεις και επομένως διαφοροποιούνται από την Ελληνική και κατ'επέκταση από τη Λατινική.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ	ΛΑΤΙΝΙΚΗ	ΑΓΓΛΙΚΗ	ΓΑΛΛΙΚΗ	ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ
Ακαδημία	Academia	Academy	Academie	Akademie
Μουσική	Musica	Music	Musique	Musik
Μην	Mensis	Month	Mois	Monat
Θέατρο	Theatrum	Theater	Theatre	Theater
Νύξ	Nox	Night	Nuit	Nacht
Ωκεανός	Oceanus	Ocean	Ocean	Ozean
Μέταλλο	Metallum	Metal	Metal	Metall
Μελωδία	Melodia	Melody	Melodie	Melodie
Κρύσταλλο	Crystallum	Cristal	Cristal	Kristall
Ορχήστρα		Orchestra	Orchestre	Orchester

Σε όλες τις προηγούμενες περιπτώσεις οι αλλοιώσεις που καταγράφονται πρέπει να χαρακτηριστούν ως αναπόφευκτες, διότι στην κάθε γλώσσα, αλλά ακόμη και στο εσωτερικό της, στις διάφορες δηλαδή γεωγραφικές περιοχές που αυτή ομιλείται έχουν διαμορφωθεί με το πέρασμα των αιώνων κατά τη χρήση και την εξέλιξή της διαφορετικά γνωρίσματα -φωνητικά²⁰, γραμματικά, εκφραστικά που επηρεάζονται από ποικίλους παράγοντες όχι απαραίτητα γλωσσολογικούς, για παράδειγμα, φυλετικούς, βιολογικούς, περιβαλλοντικούς- κλιματολογικούς Έτσι, μία γλώσσα δεν παρουσιάζει μόνο ομοιότητες με τις άλλες. Επιπρόσθετα, έχει και στοιχεία που τη διακρίνουν και αποτελούν τα ιδιαίτερα γνωρίσματά της (Προκοπίδης, 1994: 36).

²⁰ Οι αλλοιώσεις ακολουθούν ορισμένους φωνητικούς νόμους και κανόνες. Κατά το πέρασμα, τη μεταφορά, για παράδειγμα, λέξεων της Ελληνικής στη Λατινική συνήθως το π τρέπεται σε T (σπεύδω- STUDEO), το ρ σε L (σιρός- SILO) ή και το αντίθετο (λάβρος- RABIES). Το δ τρέπεται σε L (Οδυσσεύς- ULYSSES, δάκρυμα- LAKRYMA). Το η τρέπεται σε E (φηρ- FERUS), το θ σε F (θύρα- FORES), το ο σε U (τραγικός- TRAGICUS, ομφαλός-UMBILICUS). Επίσης, η δασεία άλλοτε παραμένει ως h και άλλοτε τρέπεται σε S (ώρα- HORA, έρπω- SERPO). Συχνά, μάλιστα, αυτές οι αλλοιώσεις συνοδεύονται και από μετάπτωση της αρχικής έννοιας. (Τζιροπούλου- Ευσταθίου, 2006: 78).

Το φαινόμενο της αλλοίωσης καθίσταται άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο εμφανές. Πολλές φορές, μάλιστα, είναι τόσο έντονο, οι μεταβολές, δηλαδή, που έχει υποστεί μία λέξη είναι τόσο μεγάλες ώστε, συμβαίνει, για παράδειγμα, κάποια που προέρχεται από τα Ελληνικά, έχει περάσει μέσω της Λατινικής στις άλλες γλώσσες και επιστρέφει στα Ελληνικά ως ξενική (πρόκειται για τα λεγόμενα αντιδάνεια)- να μην αναγνωρίζεται εκ πρώτης όψεως ως ελληνική.

Ποιος μπορεί, έτσι, να φανταστεί ότι η λέξη καναπές έχει ελληνική προέλευση; (προέρχεται από το αρχαίο ελληνικό κωνωπειον- σημαίνει το ανάκλιτρο που φέρει λεπτό πέπλο, για να προστατεύει από τα κουνούπια-. Αυτό απαντά στα λατινικά ως conopeum και στα γαλλικά ως canapé). Το ίδιο, εξάλλου, ερώτημα τίθεται και για λέξεις όπως "zante-ζάντες" (προέρχεται από τη λέξη "άντυγες" και δηλώνει τις ρόδες των αρχαιοελληνικών αρμάτων), sheriff-σερίφης (από το ομηρικό ρήμα κορέω = έχω την επιμέλεια, τη φροντίδα. Στα Λατινικά: curo), tournament, tourney-τουρισμός(από την αρχαία ελληνική λέξη "τόρνος = κύκλος). Επίσης, ξένες ενδέχεται να χαρακτηριστούν με μία πρώτη ματιά λέξεις όπως το επιφώνημα μπράβο (από το επίθετο βάρβαρος), το μπάνιο (είναι η αρχαία ελληνική λέξη βαλανειον το οποίο στα λατινικά απαντά ως balneum και στα ιταλικά bagno), η βάρκα (προέρχεται από το αρχαίο ελληνικό ουσιαστικό η βάρης- είδος βάρκας αρχικά του ποταμού Νείλου. Στα λατινικά πέρασε ως barica και barca. Έπειτα από τα Λατινικά στα Ιταλικά και τέλος επέστρεψε στα Ελληνικά με τη μορφή που όλοι γνωρίζουμε). Ποιος, ακόμη, μπορεί να θεωρήσει τις λέξεις σκίτσο και σενάριο ελληνικές; (η πρώτη ετυμολογείται από την αρχαία ελληνική λέξη σχέδιο< επίθετο σχέδιος: ο προσωρινός, ο αυτοσχέδιος η οποία μέσω της λατινικής schedium έδωσε στα Ιταλικά το schizzo. Η δεύτερη προέρχεται από την ελληνική η σκηνή. Αυτή στα Λατινικά απαντά ως scaena/ scena. Από το υποκοριστικό της scenarium προήλθε η ιταλική scenario και μέσω αυτής επανήλθε στα Ελληνικά ως σενάριο).

Μεγάλες αλλοιώσεις έχουν υποστεί τόσο κύρια ονόματα (ΣΤΕΦΑΝΟΣ → ETIENNE, ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ → DENIS, ΝΙΚΟΛΑΟΣ → CLAUS) όσο και αρχαία ελληνικά τοπωνύμια. Στην περίπτωση, όμως, αυτή οι αλλαγές καθίσταται πιο εύκολα κατανοητές και αποδεκτές. Αδιάφευστοι μάρτυρες αποτελούν παλαιοί και νεώτεροι χάρτες. Μοντρέιγ το Μοναστήριον, Γιάλτα ο Αιγιαλός, Άγκντ η Αγάθη, Αμπούριας το Εμπορείον, Μονακό ο Ηρακλής Μόνοικος, Λέτσε το Αλήτιον (Τζιροπούλου- Ευσταθίου, 2006: 78). Από το γεγονός αυτό συνάγεται ότι ο ελληνικός πολιτισμός- έχει εμπλουτίσει τις άλλες γλώσσες και κυρίως τις δυτικές με όρους- νοήματα των οποίων την ελληνική προέλευση αγνοούμε. Ονόματα όπως Ιβηρία, Ιταλία, Αίγυπτος, Αιθιοπία, Ισπανία, Κέλτες, Λισσαβόνα, Ρώμη, Ιρλανδία είναι ελληνικά.

Το λεξιλόγιο της Ελληνικής, βέβαια, ακόμη και όταν κρύβεται καλά στις άλλες γλώσσες, εμφανίζεται, δηλαδή, δραματικά αλλοιωμένο δεν παύει ποτέ να αποτελεί ένα ζωντανό τμήμα τους. Γι' αυτό, όπως σημειώνει ο Fransisco Rodriguez Adrados (2006: 38), οι ευρωπαϊκές γλώσσες είναι ένα είδος κρυπτοελληνικών και συμπληρώνει ότι αυτό στην πραγματικότητα παρατηρείται σε όλες τις γλώσσες του κόσμου. Όλες, ή σχεδόν όλες οι γλώσσες του κόσμου έχουν επηρεαστεί από την Ελληνική. Η Αγγλική, για παράδειγμα, θεωρείται μία από τις γλώσσες στην οποία έχει ασκήσει μεγάλη επίδραση.

Σύμφωνα με τον Αριστείδη Κωνσταντινίδη, η μία στις τέσσερις αγγλικές λέξεις είναι ελληνική. Στηρίζει, μάλιστα, αυτή την άποψή του σε συγκεκριμένα στοιχεία και αριθμούς.

Αναφέρει, λοιπόν, ότι στα γενικά λεξικά της Αγγλικής οι λέξεις ελληνικής προέλευσης κυμαίνονται από 5.000- 8.500. Αυτές αντιπροσωπεύουν το 15-21% του συνόλου. Παράλληλα, σημειώνει ότι στο Merriam Webster, το πληρέστερο αμερικάνικο λεξικό, οι αμιγείς ελληνικές λέξεις είναι 42.914²¹ επί συνόλου 166.724 λέξεων. Με άλλα λόγια, περίπου το 25.73% έχουν ελληνική προέλευση. Με βάση, εξάλλου, το έγκυρο ιατρικό λεξικό Dorland σε σύνολο 46.251 λέξεων οι 24.862 είναι ελληνικές, αριθμός που αντιστοιχεί στο 53.75%. Τα αριθμητικά αυτά στοιχεία καταδεικνύουν φυσικά το μέγεθος της επίδρασης της Ελληνικής στην Αγγλική.

Συγκεκριμένα, η Ελληνική κατά τον Κωνσταντινίδη (1993) έχει εμπλουτίσει το λεξιλόγιο των Αγγλικών ως προς τις ακόλουθες κατηγορίες:

α) Βασικές έννοιες σκέψης και έκφρασης, αυτό που οι γλωσσολόγοι αποκαλούν «γλωσσολογικό κλειδί της κάθε γλώσσας» ή με άλλα λόγια διεθνισμό. Αρκετές από αυτές έχουν ληφθεί αυτούσιες από την Ελληνική πχ. οι λέξεις ανάλυση (analysis), σύνθεση (synthesis), πρόβλημα (problem), υπόθεση (hypothesis), μέθοδος (method), θεωρία (theory), αξίωμα (axiom), μουσική (music), μελωδία (melody), ορχήστρα (orchestra), ρυθμός (rhythm), αρμονία (harmony), ραψωδία (rhapsody), υποκρισία (hypocrisy) θέατρο (theater), δράμα (drama), τραγωδία (tragedy), κωμωδία (comedy), ποίηση (poetry), λυρισμός (lyrism), δημοκρατία (democracy), τυραννία (tyranny), αναρχία (anarchy), δεσποτισμός (despotism), ολιγαρχία (oligarchy), ιδέα (idea), λογική (logic), δίλημμα (dilemma), πρόγραμμα (program), σύστημα (system), σύμβολο (symbol), συλλαβή (syllable), φράση (phrase), διάλογος (dialogue), διάλεκτος (dialect), ενέργεια (energy), μηχανή (machine), μυστήριο (mystery), φαινόμενο (phenomenon), δόγμα (dogma), συμμετρία (symmetry), μέταλλο (metal), κρίση (crisis), φιλοσοφία (philosophy) κ.λπ. Οι βασικές αυτές λέξεις ανέρχονται περίπου στις 500.

β) Λέξεις των κλάδων της επιστημονικής ορολογίας, όπως της ιατρικής: άλγος, αρτηρία, αορτή, καρδιά, πάγκρεας, εγκέφαλος, δέρμα, αιμοραγία, οίδημα, οισοφάγος, περικάρδιο, περιτόναιο, υπόφυση εμφύσημα, ίκτερος, νεύρο, παράλυση, παρέγχυμα, διάγνωση, πρόγνωση, επιληψία, σύμπτωμα, αναισθησία, αγγείο, χόνδρος, κύστη, επίδρωση, έμβρυο, λάρυγγας, φάρυγγας, νεφρός, ουρήθρα, φάρμακο, θεραπεία, κ.λπ., της βοτανολογίας: βλαστός, βρύον, βολβός, κάλυκας, καρπός, δένδρο, λειχήνα, μύκητας, παράσιτο, πέταλο, φύλλο, φυτό, ρίζα, σπέρμα, σκόρος, θάμνος κ.λπ., της ζωολογίας: αίλουρος, όρνις, ιχθύς, βάτραχος, βράγχια, δελφίνι, κοράλλι, έντομο, ερπετό, όφεις, όστρακο, πελεκάνος, κήτος, πίθηκος, πτερό, πτερύγιο πτηνό, ράμφος, ρύγχος, ζώο κ.λπ., της τεχνολογίας: τεχνικός (technical), μηχανή (machine), μηχανικός (mechanic), ενέργεια (energy), αυτόματος (automatic), αυτοκίνητο (automobile), αεροπλάνο (airplane), τηλέφωνο (telephone), τηλεσκόπιο (telescope), ηλεκτρικός (electric), ηλεκτρονικός κ.λ.π.

Η επίδραση της Ελληνικής στην Αγγλική επεκτείνεται ακόμη:

α) στα 190 κύρια ονόματα ανδρών και γυναικών, όπως Alexander, Andrew, Christopher, Eugene, Irene, Margaret κ.λπ.

²¹ Για να εκτιμηθεί η σημασία των 42.914 ελληνικών λέξεων του Webster, αξίζει να αναφερθεί ότι στο ίδιο λεξικό η Αγγλική έχει δανεισθεί 57 λέξεις από την Τουρκική και 34 λέξεις από τις Σλαβικές Γλώσσες.

β) στην υιοθέτηση άνω των 200 λέξεων της ελληνικής μυθολογίας και ιστορίας, οι οποίες δηλώνουν ιδιότητες του ήρωα ή του ατόμου. Για παράδειγμα: Η λέξη mentor, σημαίνει σοφός και συνετός. Προέρχεται από τον Μέντωρα, το φίλο του Οδυσσέα, στον οποίο είχε εμπιστευθεί την εκπαίδευση του γιου του Τηλέμαχου, όταν έφυγε για την Τροία. Η λέξη nestor σημαίνει σοφός και συνετός, μελίρρυτος ρήτορας. Προέρχεται από τον Νέστορα, το γέροντα από την Πύλο που διακρίθηκε στην Τροία για τη σύνεση και τη ρητορική του δεινότητα. Η λέξη Eρινύες χρησιμοποιείται ως συνώνυμο των διωκτικών πνευμάτων, ενώ η λέξη nemesis ως συνώνυμο της Θείας Δίκης. Μεγάλο τμήμα της ελληνικής μυθολογίας ζει μέσα από τη χρήση αυτών των ονομάτων.

Επιπλέον, η Ελληνική έχει δώσει στην Αγγλική παροιμιακές φράσεις και αποφθέγματα που πλουτίζουν την έκφραση και ομορφαίνουν το ύφος της με το ίδιο εννοιολογικό περιεχόμενο που χρησιμοποιούνται και από τους Έλληνες φυσικούς ομιλητές. Ενδεικτικά: υπό την αιγίδα→under the aegis, εις τας αγκάλας του Μορφέως→ in the arms of Morpheus, Ηλύσια πεδία→ elysian fields.

Ιδιαίτερα, εξάλλου, χαρακτηριστικός της επίδρασης που έχει ασκήσει η Ελληνική στην Αγγλική και ειδικότερα στον λεξιλογικό τομέα είναι ο λόγος που εκφώνησε ο πρώην πρωθυπουργός και καθηγητής Ξενοφών Ζολώτας στις 2-10-1959 ενώπιον της Διεθνούς Τράπεζας Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης.

«Kyrie, it is Zeus' anathema on our epoch (for the dynamism of our economies) and the heresy of our economic method and policies that we should agonize the Skylla of nomismatic plethora and the Charybdis of economic anaemia. It is not my idiosyncrasy to be ironic or sarcastic but my diagnosis would be that politicians are rather cryptoplethorists. Although they emphatically stigmatize nomismatic plethora, they energize it through their tactics and practices. Our policies should be based more on economic and less on political criteria. Our gnomon has to be a metron between economic, strategic and philanthropic scopes. Political magic has always been anti-economic. In an epoch characterized by monopolies, oligopolies, monopolistic antagonism and polymorphous inelasticities, our policies have to be more orthological, but this should not be metamorphosed into plethorophobia, which is endemic among academic economists. Nomismatic symmetry should not antagonize economic acme. A greater harmonization between the practices of the economic and nomismatic archons is basic. Parallel to this, we have to synchronize and harmonize more and more our economic and nomismatic policies panethnically. These scopes are more practicable now, when the prognostics of the political and economic barometer are halcyonic. The history of our didimus organization on this sphere has been didactic and their gnostic practices will always be a tonic to the polyonymous and idiomorphous ethnical economies. The genesis of the programmed organization will dynamize these policies. Therefore, I sympathize, although not without criticism one or two themes with the apostles and the hierarchy of our organs in their zeal to program orthodox economic and nomismatic policies, although I have some logomachy with them. I apologize for having tyrannized you with my Hellenic phraseology. In my epilogue I emphasize my eulogy to the philoxenous aytochtons of this cosmopolitan metropolis and my encomium to you, Kyrie stenographers».

Στη συνέχεια παρατίθεται η ελληνική μεταγραφή του λόγου του.

«Κύριοι, είναι "Διός ανάθεμα" στην εποχή μας και αίρεση της οικονομικής μας μεθόδου και της οικονομικής μας πολιτικής το ότι θα φέρναμε σε αγωνία την Σκύλλα του νομισματικού πληθωρισμού και τη Χάρυβδη της οικονομικής μας αναιμίας. Δεν είναι στην ιδιοσυγκρασία μου να είμαι ειρωνικός ή σαρκαστικός αλλά η διάγνωσή μου θα ήταν ότι οι πολιτικοί είναι μάλλον κρυπτοπληθωριστές. Αν και με έμφαση στιγματίζουν τον νομισματικό πληθωρισμό, τον ενεργοποιούν μέσω της τακτικής τους και των πρακτικών τους. Η πολιτική μας θα έπρεπε να βασίζεται περισσότερο σε οικονομικά και λιγότερο σε πολιτικά κριτήρια. Γνώμων μας πρέπει να είναι ένα μέτρο μεταξύ οικονομικής, στρατηγικής και φιλανθρωπικής σκοπιάς. Σε μια εποχή που χαρακτηρίζεται από μονοπώλια, ολιγοπώλια, μονοπωλιακό ανταγωνισμό και πολύμορφες ανελαστικότητες, οι πολιτικές μας πρέπει να είναι πιο ορθολογιστικές, αλλά αυτό δεν θα έπρεπε να μεταμορφώνεται σε πληθωροφοβία, η οποία είναι ενδημική στους ακαδημαϊκούς οικονομολόγους. Η νομισματική συμμετρία δεν θα έπρεπε να ανταγωνίζεται την οικονομική ακμή. Μια μεγαλύτερη εναρμόνιση μεταξύ των πρακτικών των οικονομικών και νομισματικών αρχόντων είναι βασική. Παράλληλα με αυτό, πρέπει να εκσυγχρονίσουμε και να εναρμονίσουμε όλο και περισσότερο τις οικονομικές και νομισματικές μας πρακτικές πανεθνικώς. Αυτές οι θεωρήσεις είναι πιο εφαρμόσιμες τώρα, που τα προγνωστικά του πολιτικού και οικονομικού βαρομέτρου είναι χάλκινα. Η ιστορία της δίδυμης οργάνωσης σε αυτήν την σφαίρα είναι διδακτική και οι γνωστικές τους εφαρμογές θα είναι πάντα ένα τονωτικό στις πολυώνυμες και ιδιόμορφες εθνικές οικονομίες. Η γένεση μιας προγραμματισμένης οργάνωσης θα ενισχύσει αυτές τις πολιτικές. Γι' αυτόν το λόγο αντιμετωπίζω με συμπάθεια, αλλά όχι χωρίς κριτική διάθεση, ένα ή δύο θέματα με τους αποστόλους της ιεραρχίας των οργάνων μας στον ζήλο τους να προγραμματίσουν ορθόδοξες οικονομικές και νομισματικές πολιτικές. Απολογούμαι που σας τυράνησα με την ελληνική μου φρασεολογία. Στον επίλογό μου δίνω έμφαση στην ευλογία μου, προς τους φιλόξενους αυτόχθονες αυτής της κοσμοπολίτικης μητρόπολης καθώς και το εγκώμιό μου προς εσάς, κύριοι στενογράφοι».

Η επιρροή της Ελληνικής είναι σημαντική και στην περίπτωση της Γερμανικής. Ο Χαρίλαος Προκοπίδης στο βιβλίο του: Τα Ελληνικά στη γερμανική γλώσσα (1994: 68-69, 130-132) καταγράφει λέξεις ελληνικής προέλευσης που βρίσκονται στη γλώσσα αυτή εντελώς αμετάβλητες όπως: aroma, arophthegma, asthma, basis, diaspora, dogma, ekzema²², klima, komma (κόμμα), koma (κώμα), lexicon, mythos, plasma, prisma, phasma, praxis,pharmaka, phaenomena, oasis, skepsis, schisma, thema, thorax, tyrannis, rhanthasma, paradigma. Επίσης, παραθέτει λέξεις της Γερμανικής που προέρχονται από τα Ελληνικά και έχουν υποστεί μόνο μία μικρή αλλοίωση στην κατάληξη για παράδειγμα: metempsychose (μετεμψύχωσις), apotheose (αποθέωσις), eucharistie (ευχαριστία), thrombose (θρόμβωσις), therapie (θεραπεία), euthanasia (ευθανασία), arthrose (άρθρωσις), αλλά και λέξεις που παρουσιάζουν σημαντική αλλοίωση όπως: oel (έλαιο), monch (μοναχός), purpur (πορφύρα), papier (χαρτί), kirsche (κεράσι), schule (σχολή, σχολείο), golf (κόλπος), zither (κιθάρα), engel (άγγελος), folio (φύλλο), mispel (φρούτο), platz (πλατεία), salz (αλάτι), melone (πεπόνι) κ.λ.π.

²²Άλλες λέξεις αυτούσιες που δηλώνουν ασθένεια είναι οι ακόλουθες: rachitis, spondylitis, stomatitis, laryngitis, otitis, psoriasis κ.λ.π.

Σύμφωνα, μάλιστα, με τον ίδιο μεγάλη έκταση καταλαμβάνουν στα Γερμανικά λέξεις οι οποίες είναι κατά το ήμισυ ελληνικές Στο βιβλίο αναφέρονται ενδεικτικά σύνθετες λέξεις με το ένα συνθετικό τους ελληνικής προελεύσεως, όπως: Krise (184 περιπτώσεις), Phase (198), Zone (214), ενώ συγχρόνως γίνεται αναφορά και στις ελληνικής προέλευσης λέξεις: Klima (224), Therapie (207), Oeko-Oekologie (380), Theater (313), Technik (412), Musik (489), Problem-Problematik (418), Programm (565), System (677), Energie (618), Polit- (676) οι οποίες χρησιμοποιούνται εξίσου ως πρώτο ή δεύτερο συνθετικό μέρος.

Επίσης, στα Γερμανικά υπάρχουν πλήθος λέξεων που παράγονται από ελληνικές. Για παράδειγμα: οι γερμανικές muse, museum, museal, museographie, museologie, museologe, musik, muskier, musikus, musikant, musical, musich, Musikalien, musikologe, musikologie είναι όλες παράγωγες της ελληνικής λέξης μούσα.

Εκτός από τα Αγγλικά και τα Γερμανικά πλειάδα ελληνικών λέξεων έχουν παρεισφύσει και στις σλαβικές γλώσσες²³ και κυρίως στη Βουλγαρική, Σερβική και την Κροατική. Οι δάνειες λέξεις σε αυτές τις γλώσσες αναφέρονται σε ποικίλους τομείς της φυσικής και πνευματικής δραστηριότητας του ανθρώπου και ιδιαίτερα στην εκκλησιαστική, διοικητική και στρατιωτική ορολογία, τα μέτρα, τα σταθμά, τα νομίσματα, τη γεωργική και θαλάσσια ορολογία. Ενδεικτικά από κάθε κατηγορία δίνονται οι εξής λέξεις:

α) Εκκλησιαστική ορολογία: Βουλγ. dijakon< διάκων, σερβ., κροατ. dijakb<διάκος, Βουλγ. Igumen, σερβ., κροατ. Igumenb< ηγούμενος, Βουλγ., σερβ. κροατ. ikona< εικόνα, Βουλγ. aforesvam< αφορίζω, Βουλγ. vlastimisvam< βλασφημώ.

β) Διοικητική ορολογία: Βουλγ., σερβ., κροατ. vula< βούλλα «σφραγίδα», Βουλγ. hrisonul, σερβ., κροατ. hrisonulb< χρυσόβουλο.

γ) Στρατιωτική ορολογία: Βουλγ. armatoli< αρματολοί, Βουλγ. vigla< βίγλα, σερβ., κροατ. cefalija< κεφαλή, ο επικεφαλής, Βουλγ. Kleft «ένοπλος αντάρτης»< κλέφτης.

δ) Μέτρα, σταθμά, νομίσματα: Βουλγ. dram, σερβ., κροατ. dramb< δράμι, Βουλγ. zigarka< ζυγαριά, Βουλγ., σερβ., κροατ. litra< λίτρα, Βουλγ., σερβ., κροατ. ;aspra< άσπρα μεσαιωνικό νόμισμα, Βουλγ. dinar, σερβ., κροατ. dinarb< δηνάριο, Βουλγ. lira< λίρα.

ε) Γεωργική ορολογία: Βουλγ. dikel< δικέλλι, σερβ., κροατ. dikela< δικέλα, Βουλγ. sinor< σύνορο. Στ) Θαλάσσια ορολογία: Βουλγ. varka< βάρκα, Βουλγ. vapor< βαπόρι, Βουλγ. astakos< αστακός, Βουλγ. delfin< δελφίνι, Βουλγ. angistra< αγκίστρι, -ια.

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι στη Σκοπιανή (σλαβική γλώσσα) η ελληνική γλωσσική επίδραση είναι τόσο έντονη που περιλαμβάνει εκτός από την εκκλησιαστική και διοικητική ορολογία και λέξεις καθημερινές όπως: avlija (αυλή), vris (βρύση), vroma (βρώμα), ergatin (εργάτης), eftinija (φτήνεια), zalis (ζάλη), zilja (ζήλια), zograf (ζωγράφος), ilikja (ηλικία), jagurida (αγουρίδα), kalezba (κάλεσμα), kamato (κάματος), katandija (κατάντια), katara (κατάρια), keramida (κεραμίδα), kumbija (κουμπί), lad (λάδι), lakan (λεκάνη), livada (λιβάδι), lisida (αλυσίδα) κ.λ.π.

²³ Η επίδραση της ελληνικής στις σλαβικές γλώσσες αρχίζει από τον 9^ο αιώνα, όταν οι Σλάβοι ασπάζονται τον χριστιανισμό και το Ευαγγέλιο καθώς και άλλα θρησκευτικά κείμενα μεταφράζονται στη γλώσσα τους. Βλ. εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος, τόμο 53 (Α) (Ελλάδα. Το παρελθόν και το παρόν του Ελληνισμού), σ. 161 και εξής.

5. Η Επίδραση των άλλων γλωσσών στην Ελληνική Οι Ξένες Λέξεις στην Ελληνική

Η Ελληνική γλώσσα έχει και αυτή με τη σειρά της κατά την ιστορική της διαδρομή δεχτεί την επίδραση άλλων γλωσσών. Μάλιστα, πολλές από αυτές που χρησιμοποιούνται σε καθημερινή βάση θεωρούνται ελληνικές, ενώ δεν είναι.

Τέτοιες λέξεις οι οποίες έχουν εξελληνισθεί, έχουν δηλαδή προσαρμοστεί στα ελληνικά μορφολογικά δεδομένα προέρχονται κυρίως από τη Λατινική, αλλά και από άλλες γλώσσες.

Ενδεικτικά αναφέρονται οι ακόλουθες:

Τίτλος, πρίγκιπας, κώδικας, μεμβράνη, πένα, δικτάτορας, δικτατορία, σάτιρα, σατιρίζω, λίβελος, λάβαρο, Βάκιλος, στατιστική, ρομαντισμός, ρομαντικός, φανατισμός, φανατίζω, κλασικός, κήνσορας, ιωβηλαίο, κατακόμβη, καλένδες, οφίκιο, λάβα, παλάτι, κάστρο, τέμπλο, γρανίτης, πραιτοριανοί, ράδιο, προπαγάνδα, κόστος, λιγνίτης, σεμινάριο, ινστιτούτο, ένστικτο, Ιανουάριος, Φεβρουάριος, Μάρτιος κ.λ.π. καγκελάριος, κούπα, κανάτα, κουρτίνα, σκάλα, πόρτα, μαρούλι, γαρδούμπα, μούστος (από τα Λατινικά).

Ρόλος, μακάβριος, αρτεσιανό, βωξίτης, τόνος (μέτρο βάρους), ζακέτα, καμπαρντίνα, γκαρνταρόμπα, δαντέλα, σαλόني, κρέπα, βεντέτα, αφίσα, μπαλάντα, πiónι (από τα Γαλλικά).

Κάμερα, εμπάργκο, σπόνσορας (από τα Αγγλικά)²⁴.

Επίσης, ανάμεσα στις λέξεις που δανείστηκε η ελληνική γλώσσα και οι οποίες ενσωματώθηκαν στο σύστημά της είναι το μάρκο, η μπίρα, (από τα Γερμανικά) οι λέξεις μαλαγάνα, καστανιέτες, παρέα και χούντα (από τα Ισπανικά). Βάρδος. βιόλα, κομπανία, φούγκα, παντελόνη, φούστα, κονσέρτο, σόλο, κάβος, πουνέντης, αμπάρα, μπαρκάρω, κουμαντάρω, σινιάλο κουνιάδος, κουμπάρος, μπαρμπέρης, μαραγκός, πιλότος, ταπετσιέρης, τερναδόρος, γκαζόζα, μουστάρδα, καραμέλα, κομπόστα, κρέμα, πάστα, σαλάτα, κουφέτο, περγαμόντο, σαλάμι (από τα Ιταλικά)²⁵.

Όλες οι προηγούμενες λέξεις προέρχονται από δυτικές γλώσσες., ενώ όσες ακολουθούν από ανατολικές. Για παράδειγμα: άλγεβρα, αλκοόλ, αλκαλικός ελιξήριο, αμάλαμα,

²⁴ Εκτός από τις δάνειες λέξεις, η Ελληνική έχει πάρει από τα Αγγλικά ένα μεγάλο αριθμό στερεοτύπων εκφράσεων, ορισμένες από τις οποίες είναι οι παρακάτω: αγώνες καλής θελήσεως<goodwill games, γεύμα εργασίας<working lunch, πλύση εγκεφάλου<brain washing., ανθρώπινες σχέσεις< human relations, ανιχνευτής του ψεύδους< lie detector, μερική απασχόληση< part- time occupation, ατομική βόμβα < atom bomb, δείκτης νοημοσύνης< intelligence quotient, δημόσιες σχέσεις< public relations, ζώνη ασφαλείας< safety belt, θέατρο του παραλόγου< theater of the absurd, θέση-κλειδί<key position φαινόμενο θερμοκηπίου<greenhouse effect, κίτρινος τύπος< yellow press, λίστα αναμονής< waiting list.κ.λ.π. Όλες αυτές οι φράσεις ονομάζονται μεταφραστικά δάνεια. Ο συγκεκριμένος όρος αναφέρεται στην ακριβή λέξη προς λέξη μετάφραση μιας ξένης έκφρασης που περιέχει περισσότερες από μία λέξεις. Βλ. Χαραλαμπίκη (1991: 81-102).

²⁵ Τα Ιταλικά είναι μία από τις γλώσσες που έχουν ασκήσει μεγάλη επίδραση στα Ελληνικά και ιδίως τα διάφορα ιδιώματα των Επτανήσων και των Δωδεκανήσων. Συγκεκριμένα έχουν επηρεάσει τομείς της κοινωνικής δραστηριότητας, όπως τέχνη και μόδα, ναυσιπλοΐα, συγγένεια και επαγγέλματα, τρόφιμα. Λέξεις από κάθε κατηγορία δίνονται παραπάνω.

αλάβαστρο, χημεία, αλχημεία, μαγαζί, παζάρι, τσόφλι, караβάνι (από τα αραβικά). Αχούρι, μπόλικος, τραχανάς, αγγαρεία, ταφτάς (από τα Περσικά)²⁶. Νάζι, κέφι, λεβέντης, αφέντης, παράς, τουφέκι, γλέντι, γιακάς, παπούτσια, φέσι, καφές, γιαούρτι, χαλβάς, φιτίλι, σεντούκι, κεφτές, μεζές, μπουγάτσα, σοφάς, σόμπα, τσέπη, μαγκάλι, ντιβάνι, φλιτζάνι, τσακμάκι, καπάκι, τσάντα, μανάβης, μουσαφίρης, τσοπάνος, νταντά, γουρσουζής, μπεκρής (από τα Τουρκικά). Στις γλώσσες της Ανατολής που έδωσαν έναν μικρό αριθμό λεξιλογικών δανείων ανήκουν η εβραϊκή, η Ινδική, η κινεζική και η ιαπωνική. Εβραϊκής προέλευσης είναι οι λέξεις Σάββατο, φαρισαίος, κορβανάς αλληλούια, αμήν, χερουβείμ καθώς και τα κύρια ονόματα (Ιωάννης, Μαρία κτλ.). Ινδικές θεωρούνται οι λέξεις ζούγκλα, μαχαραγιάς, παγόδα, πιτζάμα, ιαπωνικές οι λέξεις κιμονό και χαρακίρι και κινέζικες οι λέξεις τσάι και μανδαρίνος.

Πέρα, βέβαια, από εκείνες τις λέξεις που έχουν διεισδύσει στην Ελληνική και έχουν προσαρμοστεί στο κλιτικό της σύστημα, υπάρχουν λέξεις όπως οι ακόλουθες που διατηρούν τις ξένες καταλήξεις και παραμένουν άκλιτες. Τέτοιες είναι από τα Γαλλικά: μαγιό, ταγέρ, καρό, μακιγιάζ, μπιζού, μπλε, καφέ, μπορντό, ροζ, αμπαζούρ, εκλέρ, μπονφιλέ, ορντέβρ, κολάζ, ρεσιτάλ, ντοκιμαντέρ, σουξέ, γκραν πρι, μποξέρ, σκι, τουρνουά, καλοριφέρ, κοντέρ, μοτέρ, ρουλεμάν, καρμπιρατέρ, φαβορί. Από τα Αγγλικά: βόλεϊ, μπάσκετ, σέρφιγκ, χόκεί, γκολ, ταϊμάουτ, ματς, πέναλτι, σκορ, σπορ, ερ κοντίσιον, ραντάρ, σκάνερ, φαξ, τζιπ, τόνερ, τούνελ, κομπιούτερ, μόνιτορ, λουκ, πουλόμερ, τζάκετ, νάιλον, (γουέστερν, θρίλερ, κλόουν, μιούζικαλ, μπλουζ, ντραμς, ποπ, σίριαλ, σκετς, στέρεο, χιούμορ, χόμπι, στοκ τσεκ. Γιαλαντζί, κεμπάπ, μπόι (από τα Τουρκικά) και αμήν (από τα Εβραϊκά). Γιόγκα (από τα Ινδικά), κιμονό, χαρακίρι (από τα Ιαπωνικά) και τσάι από τα Κινέζικα.

Διαπιστώνεται, λοιπόν ότι η Ελληνική ενέχει γλωσσικά στοιχεία από χώρες τόσο της Ανατολής, όσο και της Δύσης. Αυτό το γεγονός δε θα πρέπει να προκαλεί εντύπωση, διότι οι ομιλητές της ήρθαν σε επαφή, είτε ως κατακτητές είτε ως κατακτημένοι είτε ως έμποροι είτε ως διανοούμενοι είτε απλώς ως αποδέκτες μιας ετερότητας, με διάφορους πολιτισμούς. Φυσικό ήταν επομένως η ελληνική γλώσσα να «μπολιαστεί» και με στοιχεία των άλλων γλωσσών, χωρίς, ωστόσο, σήμερα να μπορεί κανείς να διακρίνει έναν σαφή προσανατολισμό της προς τις ανατολικές ή δυτικές γλώσσες.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Κωνσταντινίδης, Α. (1993), Η Οικουμενική Διάσταση της Ελληνικής Γλώσσας.

Μπαμπινιώτης, Γ. (1998), Συνοπτική Ιστορία της ελληνικής γλώσσας με εισαγωγή στην ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία. Αθήνα.

Μπαμπινιώτης, Γ. (1999), «Η μελέτη της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας». Στο ένθετο περιοδικό «Επτά Ημέρες» της εφημερίδας «Καθημερινή».

²⁶ Να σημειωθεί ότι οι περισσότερες από τις αραβικές και περσικές λέξεις πέρασαν στα Ελληνικά μέσω της Τουρκικής η οποία περιέχει μεγάλο αριθμό δάνειων λέξεων από τα Περσικά και τα Αραβικά, αλλά και μέσω ευρωπαϊκών γλωσσών όπως η Γαλλική και η Ισπανική.

Πολίτης, Λ., (2006), Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.

Προκοπίδης, Χ. (1994), Τα Ελληνικά στη Γερμανική Γλώσσα, Αθήνα: Κάκτος.

Τζιροπούλου- Ευσταθίου (2006), «Πώς η Ελληνική γονιμοποίησε τον ευρωπαϊκό λόγο». Πρακτικά του Γ΄ Παγκόσμιου Γλωσσικού Συνεδρίου που διοργανώθηκε από τον Οργανισμό για τη Διεθνοποίηση της Ελληνικής Γλώσσας. Αρχαία Ολυμπία, 7-10 Αυγούστου 1996). σ. 76-84.

Χαραλαμπάκης, Χ. (1991), «Μεταφραστικά δάνεια της νέας ελληνικής από ευρωπαϊκές γλώσσες. Μελέτες για την ελληνική γλώσσα. Πρακτικά της 11^{ης} ετήσιας συνάντησης του Τομέας Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 26- 28 Απριλίου 1990, σ. 81-102.

Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος (2007), «Η Ελληνική Γλώσσα». Από τον τόμο 53 (Α) Ελλάδα: Το παρελθόν και το παρόν του Ελληνισμού. σ. 15-168. Αθήνα.

Adrados, F. (2006), «Τα Ελληνικά, η πλέον παγκόσμια Γλώσσα». Πρακτικά του Γ΄ Παγκόσμιου Γλωσσικού Συνεδρίου που διοργανώθηκε από τον Οργανισμό για τη Διεθνοποίηση της Ελληνικής Γλώσσας. Αρχαία Ολυμπία, 7-10 Αυγούστου 1996). σ. 34-39.

Browning, R. (1983), Medieval and Modern Greek, Cambridge: University Press (Η Ελληνική Γλώσσα μεσαιωνική και νέα, μτφ. Κονομή, Μ., 1995. Αθήνα: Παπαδήμας).

Comrie, B., Matthews, S., Polinsky, M. (2003), The Atlas of Languages (Οι γλώσσες του κόσμου, μτφ. Αθανασίου, Γ., 2004. Αθήνα: Σαββάλας).

Crystal, D. (1997), A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Blackwell (Λεξικό Γλωσσολογίας και Φωνητικής, μτφ. Ξυδόπουλος Γ., 2003. Αθήνα: Πατάκης).

Lesky, A. (1971), Geschichte der Griechischen Literatur. Munchen. (Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας, μτφ. Τσοπανάκη, Α., 1998, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη).

Ιστοσελίδα: www.abnet.agrino.org

Ελληνική Κοινότητα «Πατρίδα» της Λεττονίας, Σχολείο «Ο Μέγας Αλέξανδρος»

Ρίγα, Λετονία

1. Η Ελληνική Κοινότητα και οι Έλληνες της Λεττονίας

Στη Ρίγα υπάρχει Ελληνική Κοινότητα με την επωνυμία «Πατρίδα», η οποία ιδρύθηκε το 1999. Είναι η μεγαλύτερη στις Βαλτικές Χώρες (Λιθουανία, Λετονία, Εσθονία) και απαριθμεί πάνω από 450 μέλη, τα οποία είναι άτομα ελληνικής καταγωγής. Τα περισσότερα μέλη δεν μιλάνε ελληνικά. Είναι 3^{ης}, 4^{ης} και ακόμα και 5^{ης} γενιάς και ως τώρα, λόγω Σοβιετικής Ένωσης, ήταν αποκομμένα από τις ρίζες τους, από τη δυνατότητα επικοινωνίας με τους συγγενείς τους στην Ελλάδα, από την κάθε ευκαιρία συνείδησης της εθνικότητάς τους. Τη σημείωση ελληνικής εθνικότητας στο διαβατήριό έχουν μόνο 370 άτομα.

Αλλά εδώ, πρέπει να θυμίσω ότι πολλοί Έλληνες, φοβούμενοι τις καταδιώξεις, έκρυβαν την αληθινή τους εθνικότητα. Παραδείγματος χάριν, το 1937 και μετά πάρθηκαν σοβαρά κατασταλτικά μέτρα κατά των Ελλήνων, οι οποίοι συνήθως ήταν εργατικοί, δραστήριοι και ζούσανε σχετικά εύπορα -ο λόγος της απέλασής τους. Κατά το δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο, έγιναν παρόμοια επεισόδια. Οι τελευταίοι διωγμοί έγιναν τα ίδια χρόνια, με τις απελάσεις των κατοίκων της Βαλτικής περιοχής, το 1949. Συχνά, ο τόπος εξορίας ήταν ο ίδιος και για τους Έλληνες και για τους Λεττονούς, παραδείγματος χάριν, το Καζακστάν. Έτσι, δημιουργήθηκαν πολλές καινούργιες μικτές οικογένειες (ελληνο-λεττονικές ή ελληνο-ρωσικές) οι οποίες, μετά το θάνατο του Στάλιν, εγκαταστάθηκαν στη Λετονία. Βέβαια και αυτό έχει δημιουργήσει ένα πρόβλημα που συντελεί στην αποκοπή των ομογενών από την ελληνική νοοτροπία και από την ελληνική γλώσσα.

Όμως, από τη στιγμή που η Λετονία επανέκτησε την ανεξαρτησία της το 1991, άρχισε μια αντίθετη διαδικασία -τα περισσότερα άτομα δεν κρύβουν πια την εθνικότητά τους, τις ρίζες τους. Αντιθέτως, προσπαθούν να βρουν τους συγγενείς τους στην Ελλάδα, να μάθουν την ελληνική γλώσσα ή τουλάχιστον να δίνουν την ευκαιρία στα παιδιά τους να μάθουν τη γλώσσα και την ιστορία των προγόνων τους. Έχει γίνει αποδεκτό το γεγονός ότι πολλές φορές δεν έχει σημασία τι γράφει ή δεν γράφει το διαβατήριό σου, μόνο να έχεις τη συνείδηση των ριζών σου...

Για αυτό το λόγο, η Ελληνική Κοινότητα έχει ως σκοπό να ενώσει τις προσπάθειες και να τις κατευθύνει στη διατήρηση και εκλαϊκευση του ελληνισμού.

Μέχρι στιγμής η Κοινότητα έχει:

- μεγάλη συλλογή ελληνικών βιβλίων και ελληνικής μουσικής,
- χορευτικό συγκρότημα «Ο Παρθενώνας»,
- μηνιαία ραδιοφωνική εκπομπή στο 4^ο Κρατικό Κανάλι της χώρας,
- ένα γραφείο μαζί με το ελληνικό σχολείο «Ο Μέγας Αλέξανδρος»,
- συχνές δημοσιεύσεις στις εφημερίδες,
- συμμετοχές στις τηλεοπτικές εκπομπές και στις ελληνικές βραδιές, οργανωμένες από διάφορες γνωστές εταιρείες και ξενοδοχεία.

2. Το σχολείο της Ελληνικής Κοινότητας «Ο Μέγας Αλέξανδρος»

Από της αρχές του 2000 λειτουργεί το σχολείο «Ο Μέγας Αλέξανδρος». Μέχρι στιγμής, έχουν οργανωθεί και λειτουργούν τρία διαφορετικά γλωσσικά επίπεδα: ένα για αρχάριους, χωρίς γνώσεις της ελληνικής, ένα για αρχάριους με λίγες γνώσεις και το τρίτο για περισσότερο προχωρημένους.

Οι μαθητές του σχολείου «Ο Μέγας Αλέξανδρος» είναι ενήλικες, μεσαίου μορφωτικού και οικονομικού επιπέδου, των οποίων τα βασικά κίνητρα για την εκμάθηση της νέας ελληνικής είναι:

- η επιθυμία να επισκέπτονται την Ελλάδα σε τακτικά χρονικά διαστήματα ως τουρίστες,
- η προοπτική εργασίας στην Ελλάδα,
- η ύπαρξη Ελλήνων συγγενών εξ αγχιστείας ή εξ αίματος,
- η αγάπη προς την ελληνική γλώσσα και πολιτισμό.

Η ηλικία των μαθητών κυμαίνεται μεταξύ 18 και 75 χρόνων. Συνήθως, είναι άτομα επαγγελματικά αποκατεστημένα και κοινωνικά καταξιωμένα, στα οποία μεταδόθηκε ο «ιός» του φιλελληνισμού, είτε μετά από τουριστική επίσκεψη στην Ελλάδα είτε μετά από γνωριμία με τον ελληνικό πολιτισμό και τη σύγχρονη πραγματικότητα μέσω φίλων είτε λόγω των ελληνικών τους ριζών.

Ο συνολικός αριθμός των μαθητών ανά έτος είναι 40-50 άτομα. Τα τμήματα είναι ολιγομελή, αλλά αυτοί που έρχονται ενδιαφέρονται πραγματικά, εργάζονται πολύ κατ' ιδίαν και στο τέλος τα αποτελέσματα είναι πολύ καλά.

Ωστόσο, πρέπει να επισημάνω ότι, όπως έδειξε μια διερεύνηση στους κόλπους της Ελληνικής Κοινότητας, υπάρχουν περίπου εξήντα παιδιά ομογενείς όλων των βαθμίδων (Δημοτικό, Γυμνάσιο, Λύκειο). Για αυτό το λόγο, με την έναρξη του νέου σχολικού έτους (2008-2009) από το Υπουργείο Ελλάδας έχει εγκριθεί η απόσπαση ενός εκπαιδευτικού, για να προσφέρει υπηρεσία στο σχολείο «Ο Μέγας Αλέξανδρος» στη Ρίγα.

Σε όλα τα τμήματα εφαρμόζεται η επικοινωνιακή μέθοδος διδασκαλίας, μια και ο βασικός στόχος όπως και η επιθυμία όλων των μαθητών είναι η επάρκεια της κατανόησης και παραγωγής προφορικού λόγου.

Οι περισσότεροι μαθητές εισάγονται στα τμήματα με μηδενική γνώση της ελληνικής, που σημαίνει ότι στο πρώτο έτος εκμάθησης της γλώσσας τα μαθήματα γίνονται με πολλές εξηγήσεις στα λεττονικά (γραμματικά φαινόμενα, λεξιλόγιο, κ.ά.).

Οι διδακτικοί στόχοι του μαθήματος του πρώτου έτους είναι: στο τέλος του σχολικού έτους οι μαθητές να έχουν αποκτήσει στοιχειώδεις επικοινωνιακές δεξιότητες στο

- να αυτοσυστήνονται,
- να περιγράφουν την ιδιωτική και κοινωνική τους κατάσταση,
- να εξυπηρετούνται σε δημόσιους χώρους,
- να αφηγούνται σύντομα περιστατικά,
- να έχουν την ικανότητα να παράγουν γραπτό ή προφορικό λόγο

Στα επόμενα επίπεδα (Ενδιάμεσων-Προχωρημένων) οι μαθητές συνήθως είναι σε θέση να κατανοήσουν και να εκφραστούν κατά το μάλλον ή ήττον στα ελληνικά και έτσι τα μαθήματα γίνονται στα ελληνικά.

Βάσει αυτών των δεδομένων και για την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου δεν χρησιμοποιείται στη διδασκαλία ένα ορισμένο διδακτικό εγχειρίδιο, αλλά ποικιλία γλωσσικού και γνωστικού υλικού.

Στη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής στο σχολείο «Ο Μέγας Αλέξανδρος» ως **βασικά εγχειρίδια**, αναλόγως με το επίπεδο γνώσεων, χρησιμοποιούνται τα εξής:

«Επικοινωνήστε Ελληνικά 1, 2, 3» των Κ. και Φ. Αρβανιτάκη
«Ελληνικά με την παρέα μου 1, 2» του Πανεπιστημίου Κρήτης
«Τα Νέα Ελληνικά για ξένους» του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
«Νέα Ελληνικά 1» της Σαπφώς Τλούπα και Άννας Χατζηπαναγιωτίδη
«Μαθαίνω την Ελληνική Γλώσσα» του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
«Ελληνική Γλώσσα» του Γ. Μπαμπινιώτη
«Ελληνικά από κοντά» του Πανεπιστημίου Κρήτης
«Μαθαίνω να διαβάζω και να γράφω» του Πανεπιστημίου Κρήτης
καθώς και άλλα πολλαπλά μέσα, όπως:

- **διάφορα κείμενα** (λογοτεχνικά, ιστορικά ή δημοσιογραφικά, αναλόγως με τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των μαθητών). Η ανάγνωση του κειμένου έχει ως στόχο να παράσχει και το αναγκαίο λεξιλόγιο για την ανάπτυξη του δεδομένου θέματος.
- **ελληνικό τραγούδι** (απόλυτη αναπαραγωγή ή συμπλήρωση κενών μετά από ακρόαση). Το ελληνικό τραγούδι προσφέρεται με ποικίλους τρόπους για την παραγωγή και κατανόηση προφορικού αλλά και γραπτού λόγου, διεύρυνση λεξιλογίου, καθώς και για την καλύτερη κατανόηση γραμματικών φαινομένων.
- **φωτογραφικό υλικό** (φωτογραφίες με τόπους, επαγγέλματα, καθημερινές δραστηριότητες και γιορτές). Για την ανάπτυξη προφορικού λόγου το φωτογραφικό υλικό περιλαμβάνει την παρουσίαση και περιγραφή εικόνας, σχολιασμό και συζήτηση βάσει του θέματος.
- **παιχνίδια ρόλων** (π.χ.: στο ταξιδιωτικό γραφείο, σε αναζήτηση εργασίας, στο μαγαζί, στο εστιατόριο, στην λαϊκή αγορά, στην οικογένεια).

Καθοριστικά για την διδακτική διαδικασία είναι τα εξής:

- το γεγονός ότι τα μαθήματα είναι εσπερινά, οι μαθητές είναι εργαζόμενοι και με περιορισμένο χρόνο μελέτης εκτός μαθήματος,
- η επαφή τους με την ελληνική γλώσσα στη Λετονία τις περισσότερες φορές είναι ελάχιστη,
- η μητρική γλώσσα των μαθητών (συνήθως λεττονική, αλλά μπορεί και ρωσική) παρουσιάζει αρκετές δομικές διαφορές σε σχέση με τα νέα ελληνικά,
- το γεγονός ότι σημειώνεται έλλειψη κειμένων ελληνικής σύγχρονης λογοτεχνίας, μεταφρασμένων στα λεττονικά,
- το ότι υπάρχει έλλειψη κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού (εκτός Ελληνικής Κοινότητας) προσιτού στα βιβλιοπωλεία της χώρας
- το ότι δεν υπάρχει ελληνο-λεττονικό και λεττονο-ελληνικό λεξικό.

3. Η Λεττονική γλώσσα

Η λεττονική είναι η επίσημη κρατική γλώσσα της Λεττονίας και ομιλείται από περίπου δυο εκατομμύρια Λεττονών. Ανήκει στην ομάδα των βαλτικών γλωσσών και στη γλωσσική οικογένεια των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών.

Από τις πιο γνωστές βαλτικές γλώσσες -Λιθουανική, Λεττονική, Πρωσική- αλλά και από άλλες παρόμοιες γλώσσες, ομιλούμενες από διάφορες φυλές της Βαλτικής περιοχής, σήμερα υπάρχουν μόνο η Λεττονική και Λιθουανική. Η Πρωσική γλώσσα εξαφανίστηκε κατά το 17^ο αιώνα.

Τα παλαιότερα γνωστά γραμμένα κείμενα στα λεττονικά είναι οι εκκλησιαστικοί ύμνοι από το 1530. Το πρώτο τυπωμένο βιβλίο στα λεττονικά ήταν το κατηχητικό βιβλίο που εκδόθηκε το 1585 στο Βίλνους (Λιθουανία).

Η Βαλτική γλώσσα, καθώς και η Βαλτική περιοχή, έχει πάρει την ονομασία της από τη Βαλτική Θάλασσα, που βρίσκεται στη Βόρεια Ευρώπη, περικλειόμενη από τη Σκανδιναβική Χερσόνησο, τις ηπειρωτικές χώρες της Βόρειας, Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης και τα Δανικά νησιά.

Ο πρώτος που την ονόμασε Βαλτική Θάλασσα ήταν ο Άνταμ της Βρέμης και φαίνεται πως βάσισε την ονομασία σε ένα μεγάλο νησί, την Μπάλτια, που αναφέρεται από τον Ξενοφώντα και τοποθετείται στη Βόρεια Ευρώπη. Πιθανόν συνδέεται με το Γερμανικό belt, ένα όνομα που χρησιμοποιείται για μερικούς από τους Δανέζικους ισθμούς, ενώ άλλοι ισχυρίζονται πως κατάγεται από το Λατινικό balteus (ζώνη). Από τη χρήση αυτή, ο όρος Βαλτική έχει εφαρμοστεί και στον όρο Βαλτικές χώρες.

Υπάρχει και άλλη μια προτεινόμενη καταγωγή από την Ινδοευρωπαϊκή ρίζα *bhel, που σημαίνει λευκό, λαμπερό.

Η Βαλτική Θάλασσα είναι γνωστή σε διάφορες γλώσσες ως «Ανατολική Θάλασσα», «Δυτική Θάλασσα» ή «Βαλτική Θάλασσα».

Κατά τη διάρκεια της **Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας**, η Βαλτική Θάλασσα ήταν γνωστή ως Mare Suebicum ή Mare Sarmaticum. Ο Τάκιτος στα Αγκρικόλα και Γκερμάνια το 98 μ.Χ. περιέγραψε τη Μάρε Σουεμπίκουμ, ονομασμένη από τη φυλή Σουέμπι, κατά τους ανοιξιάτικους μήνες, ως μια υφάλμυρη θάλασσα, όταν ο πάγος στη Βόρεια Θάλασσα έσπασε και μεγάλα κομμάτια έπλεαν πάνω της.

Από την εποχή των Βίκινγκ, οι Σκανδιναβοί την ονόμασαν «η Ανατολική Λίμνη», αλλά ο Σάξο Γκραμμάτικος ανέφερε στο Γκέστα Ντανόρουμ ένα παλαιότερο όνομα Gandvik ("vik" στα Αρχαία Νορβηγικά σημαίνει κόλπος, που υποδηλώνει πως οι Βίκινγκ σωστά τη θεώρησαν πορθμό της θάλασσας.)

Πέρα από ψάρια, η θάλασσα παρέχει επίσης ήλεκτρο, κυρίως οι νότιες ακτές της. Οι όμορες χώρες έχουν παραδοσιακά προμηθευτεί ξυλεία, ξυλόπισσα, λινάρι και κάνναβη. Όλα αυτά έχουν βοηθήσει στην άνθηση του εμπορίου από την **Ρωμαϊκή εποχή**. Την εποχή των Βίκινγκ ήταν τμήμα της **Εμπορικής Οδού Βαράγγων - Ελλήνων**, όπως και ο ποταμός Ντάουγκαβα (Daugava) που διασχίζει την πρωτεύουσα της Λεττονίας, τη Ρίγα.

4. Καθοριστικά στοιχεία για τη διδασκαλία της Ελληνικής γλώσσας στους Λεττονούς

Η επίδραση της μητρικής γλώσσας (συνήθως λεττονικής αλλά μπορεί και ρωσικής) ή η απουσία στοιχείων από τη μητρική μπορεί να είναι η αιτία λαθών των μαθητών. Ο πιθανός λόγος -ύπαρξη δομικών διαφορών σε σχέση με τα νέα ελληνικά.

Τα πιο συχνά λάθη και δυσκολίες που επισημάνθηκαν κατά τη διδακτική διαδικασία (κυρίως στο πρώτο ή στο μεσαίο επίπεδο) συνήθως αφορούν τη γραμματική και τη σύνταξη της Νέας Ελληνικής και είναι τα εξής:

- Αποκλίσεις στην προφορά των φθόγγων.

Στα λεττονικά δεν υπάρχουν οι εξής φθόγγοι: γ, δ, θ.

Συχνό λάθος: στις περισσότερες περιπτώσεις ο φθόγγος /δ/ αντικαθίσταται από το φθόγγο /d/, ο φθόγγος /θ/ από το φθόγγο /t/ και το /γ/ συχνά από το /g/.

Στην λεττονική γλώσσα υπάρχουν δίψηφα φωνήεντα που μοιάζουν με κάποια ελληνικά, όμως προφέρονται αλλιώς:

Π.χ.: αι - αι [a i]

ει - ει [e i]

οι - οι [o i]

Επίσης υπάρχουν στα λεττονικά αλλά προφέρονται αλλιώς οι συνδυασμοί **au** και **eu**:

Π.χ.: Au - au [a u]

Eu - eu [e u]

Τα παραπάνω αναφερόμενα στοιχεία ως προς το θέμα της προφοράς, δηλαδή η οπτική ομοιότητα των δίψηφων φωνηέντων και των συνδυασμών, πολλές φορές δημιουργεί λανθασμένη προφορά των λέξεων στα ελληνικά.

-Αποκλίσεις στην χρήση του τονισμού.

Στα λεττονικά όλες οι λέξεις (με ελάχιστες εξαιρέσεις) τονίζονται στην πρώτη συλλαβή (κατά το λεττονικό σύστημα τονισμού) - (' 1 _ 2 _ 3 _ / ' 1 _ 2 _) και οι λέξεις δεν παίρνουν τονικό σημάδι.

Συχνά λάθη:

1) οι μαθητές δεν βάζουν τον τονικό σημάδι.

2) υπάρχει μια τάση τονισμού των λέξεων στην παραλήγουσα ή στην προπαραλήγουσα.

Π.χ.: η δάσκαλα, το βίβλιο, το παιδι, κτλ.

3) δεν ακολουθείται η μετακίνηση του τόνου που επιβάλλεται από το ελληνικό κλιτικό σύστημα, επειδή στα λεττονικά ο τονισμός πάντα μένει σταθερός

Π.χ.: των άνθρωπων, τα όνοματα, κτλ.

-Προβλήματα που σχετίζονται με την κλίση των ρημάτων, των ουσιαστικών και των επιθέτων.

1) Ρήματα

Προβλήματα στην κλίση των ρημάτων «πάω», «λέω», «ακούω», «φταίω», «τρώω», «κλαίω» στον ενεστώτα.

Π.χ.: Πάεις ή τρώνουν

Προβλήματα στην κλίση των αποθετικών και μέσων ρημάτων ή ρημάτων παθητικής φωνής στον ενεστώτα (ειδικά τα ρήματα με -ιέμαι, -ούμαι και -άμαι)

2) Ουσιαστικά

Κλίση ουσιαστικών στην γενική πτώση

Π.χ.: Γιάννησα πρόβλημα - λάθος δημιουργείται λόγω της ακριβούς μετάφρασης από τα λεττονικά (*Jāņa problēma*).

3) Επίθετα

Κλίση επιθέτων στη γενική πτώση.

Κλίση επιθέτων με -ης, -ης, -ες, -ύς, -ιά, -ύ, -ης, -α, -ικο, -ής, -ιά, -ί

- Συμφωνία επιθέτου και ουσιαστικού

Απλοποίηση της συμφωνίας επιθέτου και ουσιαστικού.

Π.χ.: καλό δρόμος, καλό κοπέλα, καλό μαθητής

- Απουσία άρθρων. Δυσκολίες κατανόησης διαφοράς οριστικού και αόριστου άρθρου.

Στα λεττονικά δεν υπάρχουν άρθρα. Η λειτουργία του οριστικού άρθρου δηλώνεται με τη χρήση των δεικτικών αντωνυμιών ή, σε περίπτωση συνδυασμού επιθέτου και ουσιαστικού, με την αλλαγή της κατάληξης του επιθέτου.

Π.χ.: ένα καλό βιβλίο (*labā grāmata*), το καλό βιβλίο (*labā grāmata*).

-Δυσκολίες στην χρήση προθέσεων.

1) Πρόθεση «σε»

Συχνά παρατηρείται λανθασμένη χρήση ή παράλειψη της πρόθεσης στις περιπτώσεις που δηλώνει:

- έμμεσο αντικείμενο

Π.χ.: Στέλνω ένα γράμμα την Μαρία. ή Στέλνω ένα γράμμα για Μαρία.

- χρόνο

Π.χ.: Θα είμαι εδώ στο/στην εφτά.

- όταν συντάσσεται με αιτιατική ή γενική ονόματος προσώπου και εκφράζει το σπίτι ή το μαγαζί κάποιου

Π.χ.: Το βράδυ θα πάμε για Πέτρο.

2) Πρόθεση «για»

Συχνά παρατηρείται λανθασμένη χρήση ή παράλειψη της πρόθεσης στις περιπτώσεις που δηλώνει:

- σκοπό ή στόχο

Π.χ.: Πάω στο μαγαζί από / μετά ψωμί.

- κατηγορούμενο του υποκειμένου

Π.χ.: Δεν κάνει για τραγουδιστή. (επειδή στα λεττονικά στην ίδια περίπτωση η λέξη «τραγουδιστής» κλίνεται)

-Λάθη στα γένη

Στα λεττονικά δεν υπάρχει ουδέτερο γένος.

Συχνά λάθη:

1) χρήση θηλυκού γένους στα ουσιαστικά ουδέτερου γένους που έχουν κατάληξη -ι ή -μα λόγω τις φωνητικής ομοιότητας με τις καταλήξεις του θηλυκού γένους.

Π.χ.: η κορίτσι, η άρωμα, κ.α.

2) ταύτιση του τύπου της αιτιατικής αρσενικού γένους με το ουδέτερο γένος.

Π.χ.: το δρόμο, το άνθρωπο, κ.α.

-Σειρά των λέξεων σε μια πρόταση.

Λανθασμένη σειρά των λέξεων σε μια πρόταση λόγω της ακριβούς μετάφρασης από τα λεττονικά.

- Κατάχρηση ή λανθασμένη χρήση των προσωπικών αντωνυμιών.

Στα λεττονικά σχεδόν πάντα χρησιμοποιούνται οι προσωπικές αντωνυμίες (όπως εγώ, εσύ, αυτός, κ.ά.) πριν από ρήματα.

Π.χ.: *Εγώ κάνω βόλτα.* *Αυτή είναι εδώ.*
Σου παίρνω τηλέφωνο *Ο φίλος με μαθαίνει ελληνικά.*

- Κατάχρηση του ρήματος «είμαι».

Στις περιπτώσεις που στα ελληνικά χρησιμοποιούνται τα ρήματα «κάνει», «έχει» ή «υπάρχει» στα λεττονικά πάντα χρησιμοποιείται το ρήμα «είμαι».

Π.χ.: *Σήμερα είναι ζέστη.* *Στο δωμάτιό μου είναι πολλά πράγματα.*
Είναι λεωφορείο για το Πανεπιστήμιο; *Δεν είναι πρόβλημα.*

5. Κάποια γραμματικά φαινόμενα στη Λεττονική γλώσσα που είναι όμοια ή ίδια με τα Ελληνικά

Υπάρχουν ουσιαστικά αρσενικού γένους με την κατάληξη -is (-ης).

Π.χ.: *Jānis* (ο Γιάννης)

Υπάρχουν ουσιαστικά θηλυκού γένους με την κατάληξη -a (-α).

Πολλά ουσιαστικά αρσενικού γένους σχηματίζουν τον πληθυντικό με την κατάληξη -i (-οι).

Π.χ.: *disks - diski* (ο δίσκος - οι δίσκοι)

Ουσιαστικά θηλυκού γένους με κατάληξη -a (-α) στη γενική πτώση παίρνουν κατάληξη -as (-ας).

Π.χ.: *soma - somas* (η τσάντα - της τσάντας)

Ουσιαστικά θηλυκού γένους με την κατάληξη -e (-ε) σχηματίζουν τον πληθυντικό με την κατάληξη -es (-ες).

Π.χ.: *meitene - meitenes* (η κοπέλα - οι κοπέλες)

Αρσενικά ουσιαστικά στην κλητική πτώση ενικού αριθμού χάνουν το τελευταίο τους γράμμα -s (-ς).

Π.χ.: *Jānis - Jāni* (ο Γιάννης - Γιάννη), *Andrejs - Andrej* (ο Αντρέας - Αντρέα).

Αρσενικά ουσιαστικά με κατάληξη -is (-ης) στην αιτιατική πτώση ενικού αριθμού χάνουν το τελευταίο τους γράμμα -s (-ς).

Π.χ.: *Jānis - Jāni* (ο Γιάννης - τον Γιάννη)

Αρσενικά ουσιαστικά στην αιτιατική πτώση πληθυντικού αριθμού έχουν κατάληξη -us (-ους).

Π.χ.: *disks - diskus* (ο δίσκος - τους δίσκους)

6. Οι βασικές κατηγορίες δανεισμών από την Ελληνική Γλώσσα

Το λεξικό αποδεικνύει το μέγεθος του δανεισμού λέξεων από την ελληνική γλώσσα στην λεττονική παρόλο που δεν περιλαμβάνει όλες τις ελληνικές ή ακόμα και ημιελληνικές

λέξεις στα λεττονικά, λόγω του γλωσσικού επιπέδου των μαθητών, για τους οποίους προορίζεται το υλικό.

Το λεξικό περιλαμβάνει:

- λέξεις - δανεισμούς της καθομιλουμένης
- και λέξεις των επιστημονικών κλάδων όπως: **χημεία, γεωγραφία, γεωλογία, ιστορία, λογοτεχνία, ιατρική, ανατομία, μουσική, θρησκεία-θεολογία, αστρονομία, μαθηματικά, αρχαιολογία, αρχιτεκτονική, μυθολογία, φυσική, πετρολογία, ζωολογία, γλωσσολογία, φιλοσοφία, βιολογία, μετεωρολογία, ανθρωπολογία.**

Πολλές από τις ελληνικές λέξεις στα λεττονικά έχουν περάσει μέσω της λατινικής γλώσσας και από τον Χριστιανισμό, αλλά αργότερα και από άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες, όπως την γαλλική, γερμανική, ιταλική, ρωσική, αγγλική, στις οποίες πάλι οι συγκεκριμένες λέξεις εισήλθαν από τα ελληνικά. Όλες αυτές οι λέξεις στα λεττονικά λεξικά αναγνωρίζονται ότι έχουν ρίζες στα ελληνικά.

Όμως, υπάρχει μια κατηγορία λέξεων η οποία προκαλεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Παραδείγματος χάριν, είναι οι λέξεις όπως:

- lietus (βροχή) - *υετός*
- eļļa (λάδι) - *ελιά*
- melns (μαύρος) - *μελανός*
- ola (αυγό) - *ωό*

Εδώ φαίνεται ότι η ρίζα μπορεί να προέρχεται από τα αρχαία ελληνικά, παρόλο που στα λεττονικά λεξικά δεν αναφέρεται ότι η λέξη ανάγεται στα Ελληνικά - πράγμα που μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μια άλλης μεγαλύτερης, ευρύτερης και πιο λεπτομερούς μελέτης.

Agenzia per il patrimonio culturale euromediterraneo

Λέτσε, Ιταλία

Εισαγωγή

Η γλώσσα είναι η έκφραση, είναι ο τρόπος σκέψης ενός λαού ή καλύτερα ένας αδιαφιλονίκητος τρόπος, προκαθορισμένος ιστορικά, με τον οποίο εκδηλώνεται η ικανότητα της επικοινωνίας του προφορικού λόγου.

Η γλώσσα αποτελεί γι' αυτό το λόγο το πιο εκλεπτυσμένο και δυνατό εργαλείο της συμβολικής αναπαράστασης, δηλαδή της ικανότητας που είναι η βάση όλων των βασικών λειτουργιών.

Η γλώσσα είναι επίσης το πιο οικονομικό, ποικίλο και κατάλληλο μέσο που άνθρωπος έχει στην διάθεσή του για να συμμετέχει σαν ενεργό μέλος στην κοινωνία, δέχοντας με αυτό το τρόπο την πολιτιστική προετοιμασία, η οποία είναι δυνατόν να τροποποιηθεί κατά τη διάρκεια μιας ανταλλαγής ιδεών μεταξύ του εαυτού μας και της κοινωνικής ομάδας της οποίας ανήκουμε, ανάλογα βέβαια με τις ανάγκες του καθενός.

Η γλώσσα από την στιγμή της εμφάνισης και της εξέλιξής της, έγινε ο μεγαλύτερος διοργανωτής της σκέψης και της εμπειρίας.

Η γέννηση του προφορικού λόγου χάνεται μέσα στην νύχτα των χρόνων.

Αυτό που γνωρίζουμε είναι ότι ο άνθρωπος για χιλιετίες επικοινωνούσε και μετέδιδε τις γνώσεις μόνο με τη φωνή του. Ζούσε χωρίς να γνωρίζει τη γραφή και χωρίς να κατέχει έγγραφα οπότε έπρεπε να βασίζεται αποκλειστικά στην μνήμη του. Η προφορική επικοινωνία ήταν εμπλουτισμένη και με άλλες βοηθητικές μορφές προφορικής επικοινωνίας. Παρενθετικά θυμίζουμε ότι στην Αφρική έστελναν μηνύματα με κωδικούς χρησιμοποιώντας το ταμ ταμ, οι Γκουάνς και οι Βέρβεροι επικοινωνούσαν με φλάουτα και σφυρίχτρες, οι Ινδιάνοι των λιβαδιών με καπνούς και καθρέφτες.

Ο γραπτός λόγος αρχίζει να εμφανίζεται κατά τη διάρκεια της IV χιλιετίας π.Χ (3500π.Χ) στην περιοχή της Μεσοποταμίας. Πρόκειται για την ακολουθία/διαδοχή πικτογραφικών συμβόλων πάνω σε πήλινες πλάκες, αυτό θεωρείται το πιο αρχαίο σύστημα γραφής που γνωρίζουμε από τα επίσημα έγγραφα.

Γλωσσικές Οικογένειες

Κάθε γλώσσα ανήκει σε μια ευρέως γνωστή οικογένεια. Η γεωγραφική ένδειξη θεωρείται/είναι μόνο ένα εργαλείο για την ομαδοποίηση των οικογενειών σε πιο κατανοητά σύνολα εν συγκρίσει με μια μη δομημένη λίστα με δεκάδες ανεξάρτητες γλωσσικές οικογένειες.

Η γεωγραφική αναφορά είναι χρήσιμη γι' αυτό το σκοπό. Οι επικεφαλίδες δεν υποδεικνύουν καμία σούπερ-οικογένεια σχετισμένη φυλογενετικά με τις παρακάτω κατεγραμμένες οικογένειες.

Οι κύριες γλωσσικές οικογένειες είναι οι εξής:

1. Οι οικογένειες της Αφρικής και της νοτιοδυτικής Ασίας στις οποίες ανήκουν:

- Αφροασιατικές γλώσσες
- Νιγηροκονγκολέζικες γλώσσες
- Νειλοσαχαρικές γλώσσες
- Κουσιτικές γλώσσες

2. Οι οικογένειες της Ευρώπης και της βόρειας, δυτικής και νότιας Ασίας στις οποίες ανήκουν:

- Ινδοευρωπαϊκές γλώσσες
- Καυκασιανές γλώσσες (αν και είναι μια πολυσυζητημένη οικογένεια και συχνά υποδιαιρεμένη σε άλλες οικογένειες)
- Αλταϊκές γλώσσες (είναι μια γλωσσική οικογένεια πολυσυζητημένη)
- Ουραλικές γλώσσες
- Δραβιδικές γλώσσες
- Hurro-urartiane (δεν υπάρχουν πια)

Συχνά σε αυτές προστίθενται άλλες οικογένειες σύμφωνα με την σχολή σκέψης:

- jukaghire
- ciukotko-kamciatke
- jenisee
- andamanesi (δύο οικογένειες)

3. Οι οικογένειες της ανατολικής και νοτιοανατολικής Ασίας και του Ειρηνικού στις οποίες ανήκουν:

- Σινοθιβετικές γλώσσες
- Αυστροασιατικές γλώσσες
- Αυστρονησιακές γλώσσες
- Ιθαγενείς γλώσσες της Αυστραλίας (ομαδοποίηση διαφόρων οικογενειών)
- Ινδοειρηνικές (πάπουα) (ομαδοποίηση διαφόρων οικογενειών)

Σε αυτή την ομάδα οικογενειών προστίθενται άλλες οικογένειες σύμφωνα με την σχολή σκέψης.

- Hmong-Mien
- Ιαπωνικές γλώσσες
- Tai-Kadai

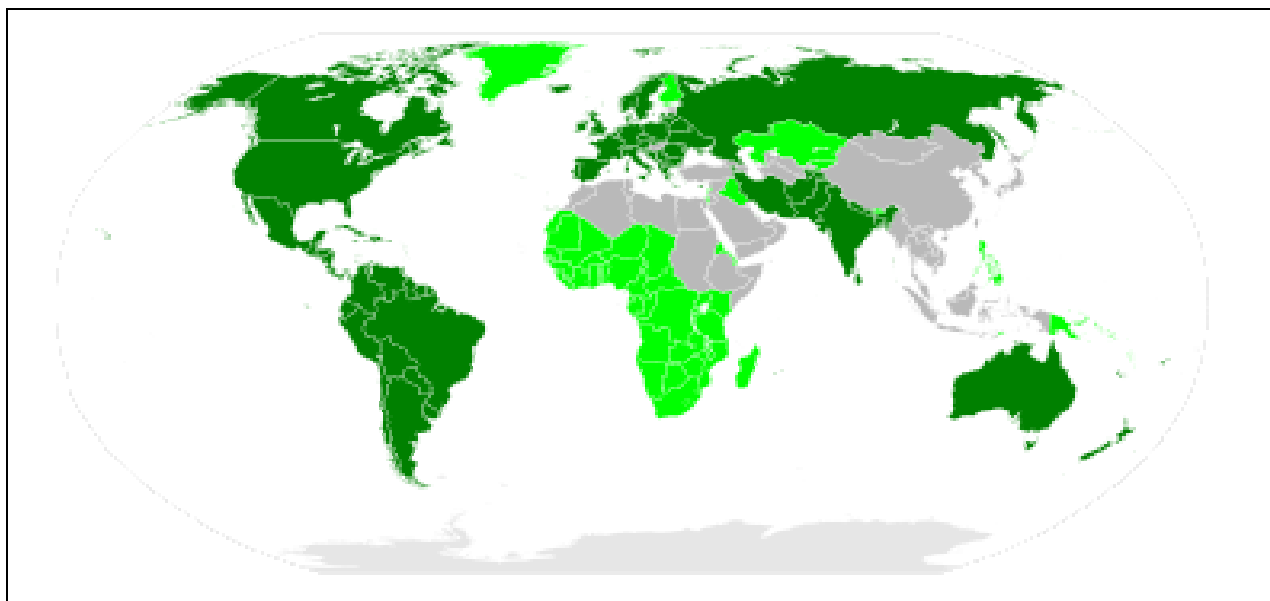
3. Οικογένειες της Αμερικής στις οποίες ανήκουν:

- Na-Dené
- Tupi-Guarani
- Εσκιμο-αλεούτια γλώσσα
- Η γλώσσα των Αζτέκων

Τα ιταλικά είναι μια ινδοευρωπαϊκή γλώσσα. Στην γλωσσολογία με τον όρο ινδοευρωπαϊκές γλώσσες εννοούμε μια γλωσσική οικογένεια με κοινή προέλευση που σήμερα ομιλείται στο μεγαλύτερο μέρος του πλανήτη.
Αυτές γενικά υποδιαιρούνται σε άλλες μεγάλες οικογένειες:

- Σλαβικές γλώσσες
- Γερμανικές γλώσσες
- Κελτικές γλώσσες
- Ιταλικές γλώσσες
- Θρακο-φρυγικές γλώσσες
- Βαλτική γλώσσα
- Ελληνική γλώσσα
- Ιλλυρική γλώσσα
- Ανατολικές γλώσσες
- Ιρανικές γλώσσες
- Ινδοάριες ή ινδικές γλώσσες
- Αρμενική γλώσσα
- Τοχαρική γλώσσα
- Άλλες απομονωμένες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες

Οι ινδοευρωπαϊκές γλώσσες στον κόσμο

Πράσινο σκούρο: χώρες στις οποίες η πλειοψηφία του λαού μιλάει την ινδοευρωπαϊκή γλώσσα.

Πράσινο ανοιχτό: χώρες με μειονότητα επισήμως αναγνωρισμένη της ινδοευρωπαϊκής γλώσσας.

Η ιταλική γλώσσα ανήκει στις ρομανικές γλώσσες, οι οποίες με τη σειρά τους ανήκουν στην οικογένεια των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών. Συνυπάρχει με ένα μεγάλο νούμερο νεο-ρομανικών ιδιωμάτων και έχει επαρχιακές μεταβλητές εξαιτίας της επιρροής που ασκούν οι γλώσσες της επαρχίας (διάλεκτοι). Τα ιταλικά είναι η επίσημη γλώσσα της Ιταλίας, του

Αγίου Μαρίνου, της Ελβετίας (μαζί με τα γαλλικά, τα γερμανικά, ενώ η ρομανσική είναι εθνική γλώσσα αλλά επίσημη είναι μόνο στο καντόνι Γριζόνα), της Πόλης του Βατικανού (μαζί με τα λατινικά). Τα ιταλικά είναι η δεύτερη επίσημη γλώσσα μαζί με τα κροατικά στην περιφέρεια της Ίστριας(Κροατία) και μαζί με το σλοβενικά στις πόλεις Πίραν, στο Νησί της Ίστριας και στη Καποδίστρια της Σλοβενίας.

Η ιταλική γλώσσα είναι ευρέως κατανοητή στο Μονακό, στη Μάλτα, στην Κορσική και στην περιοχή της Νίκαιας, στην Αλβανία και στη Λιβύη σε μικρότερο μέγεθος, αν και δεν παρουσιάζεται μεταξύ των γλωσσών που ομιλούνται σε αυτές τις χώρες και δεν χρησιμοποιείται επισήμως.

Σύντομη Ιστορία της Ιταλικής Γλώσσας

1. Από τα λατινικά στη δημώδη ή λαϊκή γλώσσα.

Η σύγχρονη/σημερινή ιταλική γλώσσα προέρχεται από τα λατινικά. Τα ιταλικά όπως και οι άλλες ρομανικές γλώσσες προέρχονται από τη λαϊκή ή δημώδη λατινική και όχι από την ευγενή λατινική που χρησιμοποιούσαν οι λόγιοι της εποχής.

Πριν την άνοδο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, στην Τοσκάνη και στη βόρεια Λάτιο αρχικά το ιδίωμα των Ούμπρων και έπειτα η ετρουσκική.

Αν η γλώσσα των Ετρούσκων εξαλείφθηκε κατά τη διάρκεια των αιώνων πριν τον ερχομό/ εμφάνιση των λατινικών, μετά την κατάκτηση των Ρωμαίων, η επιρροή της είναι δυνατόν να παρέμεινε στο υπόστρωμα του ιδιώματος της Τοσκάνης, αν και αυτό το ζήτημα είναι ευρέως αμφισβητούμενο.

Η λαϊκή ή δημώδη λατινική σύντομα καθίσταται σαν ομιλούμενη γλώσσα στην Ιταλία και σε μεγάλο μέρος της Ευρώπης. Αν λάβουμε υπόψη την διάρκεια και την ποιότητα της ρωμαϊκής κυριαρχίας στην ήπειρο, είναι εύκολο να καταλάβουμε γιατί τα λατινικά αποτελούν τη βάση πολλών ευρωπαϊκών γλωσσών.

Στην Τοσκάνη το 476 , μετά τη πτώση της Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, φτάνουν οι Οστρογότθοι και οι Λομβαρδοί. Αυτοί οι λαοί προέρχονται από τη βόρεια και ανατολική Ευρώπη.

Η επιρροή που ασκούν πάνω στη γλώσσα της περιφέρειας (το τοπικό ιδίωμα) είναι μόνο από πλευράς λεξικού, τα άλλα χαρακτηριστικά μένουν αμετάβλητα. Το ιδίωμα της Τοσκάνης παραμένει ένα από τα πιο συντηρητικά ρομανικά ιδιώματα, κοντινότερο στα λατινικά.

Η ιστορία της ιταλικής γλώσσας ξεκινάει μεταξύ του I και V αιώνα μ.Χ στη Ρώμη. Εκείνη την εποχή στην πόλη μιλούσαν τα αστικά λατινικά, γλώσσα στην οποία συντασσόταν τα επίσημα έγγραφα και τα λογοτεχνικά κείμενα. Κατά την περίοδο αυτών των αιώνων, η Ρώμη βρέθηκε αντιμέτωπη με μια προοδευτική μετατόπιση του λαού από την επαρχία στην πόλη, την λεγόμενη αστικοποίηση. Αυτό το φαινόμενο εκφέρει κάποιες αλλαγές/μετατροπές στη γλώσσα, πράγματι αυτοί που ήρθαν από την ύπαιθρο μιλούν ένα ιδίωμα διαφορετικό από τα αστικά λατινικά. Η στενή επαφή μεταξύ αυτών των ιδιωμάτων, στην πόλη, θα δημιουργήσει ένα καινούριο ιδίωμα που θα αποσπαστεί από τα

αστικά λατινικά, την λαϊκή ή δημώδη λατινική. Μολονότι η δημώδης λατινική καθιερώνεται σαν ομιλούμενη, τα αστικά λατινικά συνεχίζουν να χρησιμοποιούνται για τη σύνταξη όλων των κειμένων, και γι' αυτό ονομάζονται πλέον λογοτεχνικά κλασσικά λατινικά.

Η κλασσική λογοτεχνική λατινική γλώσσα ' 'κρυσταλλώνεται' ', ενώ κατά το πέρασμα των αιώνων, η ομιλούμενη γλώσσα του λαού μετατρέπεται ολοένα και περισσότερο μέχρι να φτάσει να είναι παραπλήσια των σημερινών ιταλικών ιδιωμάτων (και των άλλων ρομανικών γλωσσών εκτός χερσονήσου), προσαρμοσμένη στις τοπικές προφορές και στις επιρροές από τις διάφορες Διοικητικές Περιοχές της Ευρώπης.

Εξαφανίζονται οι πτώσεις και γεννιούνται τα άρθρα: το αριθμητικό *unus* π.χ σήμαινε επίσης *qualcuno*, *un tale* και γίνεται αόριστο άρθρο (*unus* αόριστο το χρησιμοποιεί και ο ποιητής Οvidio στη «Μεταμόρφωση»), οι δεικτικές αντωνυμίες γίνονται δεικτικά άρθρα. Τα νέα δεικτικά άρθρα δημιουργούνται από τη συγχώνευση των παλιών *ille* και *iste* με το *eccu(m)*. Επίσης όσο αφορά τα ρήματα, το τρίτο λατινικό πρόσωπο χάνει το τελικό -t (π.χ από *amat* γίνεται *ama*).

Ο κόσμος μιλάει την δημώδη λατινική με ποικιλόμορφο τρόπο γιατί έχει αφομοιώσει στοιχεία από διάφορα δημοτικά ιδιώματα όπως τα γαλλικά, τα δαλματικά, τη προβηγκιακή και άλλες. Το IV αιώνα οι Λονγκοβάρδοι εισβάλλουν και κυριεύουν την Ιταλία αλλά δεν επιβάλλουν πιέσεις σε γλωσσικό επίπεδο. Φυσικά η δημώδης γλώσσα δεν γίνεται να μην αφομοιώσει μερικά στοιχεία από την κουλτούρα τους. Άλλο γεγονός που επιρρεάζει τη γλώσσα είναι η εξάπλωση του Χριστιανισμού σαν επίσημη θρησκεία. Οι ιερείς όταν έκαναν κήρυγμα στο λαό, χρησιμοποιούσαν ειδικούς όρους που προερχόταν από τα χριστιανικά λατινικά της Βίβλου (π.χ *parabola- paraola- parola*, *dies dominica- domenica*). Οι μαρτυρίες της λαϊκής ή δημώδης λατινικής είναι σπάνιες και μίζερρες, ακριβώς γιατί τα κείμενα γραφόταν στη λογοτεχνική γλώσσα και όχι στη δημώδη.

Οι πηγές οι οποίες μας δίνουν κάποια στοιχεία για αυτή τη γλώσσα είναι κείμενα των καθαρευουσιάνων εκείνης της εποχής, οι οποίοι σύνταξαν ολόκληρες σελίδες με το λανθασμένο λαϊκό όρο και δίπλα τον σωστό λογοτεχνικό όρο, με επιγραφές και με επιγράμματα τάφων.

Το πρώτο έγγραφο που περιέχει ίχνη της ιταλικής γλώσσας είναι το *Indovinello veronese* το οποίο ανακάλυψε ο Sciapparelli στην εκκλησιαστική βιβλιοθήκη της Βερόνας:
“*Se parebe boves, alba pratalia araba, albo versorio teneba, negro semen seminaba!*”
 (“Εσπρωχνε μπροστά τα βόδια, όργωνε ένα άσπρο λιβάδι, έσφιγγε ένα άσπρο αλέτρι, έσπερνε ένα μαύρο σπόρο!”)

Είναι ένα χειρόγραφο κείμενο που βρίσκεται στην άκρη ενός ισπανικού κώδικα μεταξύ VIII και αρχές του IX και αιώνα μ.Χ.

Το έγγραφο που θεωρείται ομόφωνα η αρχή της παράδοσης της ιταλικής γλώσσας είναι μια συμβολαιογραφική απόφαση, ανέρχεται στο 960, προέρχεται από την περιοχή του Μπενεβέντο και φυλάσσεται στο μοναστήρι του Montecassino, αναφερόμαστε βέβαια στο κοινώς γνωστό Placito Caruano. Στην ουσία είναι η μαρτυρία ενός κατοίκου, σχετικά με έναν καβγά για τα σύνορα της ιδιοκτησίας μεταξύ του ίδιου του μοναστηριού του Montecassino και μιας μικρής γειτονικής ιδιοκτησίας, η οποία αδικώς καταπάτησε ένα μέρος γης του μοναστηριού:

“Sao ko kelle terre per kelle fini que ki contene trenta anni le possette parte Sancti Benedicti” (εγώ ξέρω ότι η γη όσο αφορά τα σύνορα χαραγμένα, για τράντα χρόνια τα κατείχε το μοναστήρι του Αγίου Βενεδίκτου).

Μια μόνο φράση, που για διάφορους λόγους είναι η πιο κοντινή στην ιταλική γλώσσα από ότι στη λατινική: εξαφανίζονται οι πτώσεις (με εξαίρεση τη γενική “Santi Benedicti”), μένει ο σύνδεσμος “ko” (=“che”) , το δεικτικό “kille” (=“quelle”), και μορφολογικά το ρήμα “sao” (από το λατ. “sapio”) είναι κοντά στην ιταλική φόρμα.

Άλλα έγγραφα πρακτικών προερχόμενα από την ίδια γεωγραφικό-γλωσσική περιοχή είναι το Placito της Teano και της Sessa Aurunca.

Μεταξύ του τέλους και της αρχής της χιλιετίας στην Ιταλία άνθιζε ο θεσμός του Δήμου και κατά συνέπεια η πόλη. Κατά κάποιο τρόπο έφτανε η φάση της λύτρωσης του λογοτεχνικού ιδιώματος, αυτό συμβαίνει χάρης τη δημιουργία των διάφορων οργανισμών, διοικήσεων και συντεχνιών.

Στο εσωτερικό των συντεχνιών συμβατικά ομιλείται η λατινική και από εκεί, σιγά σιγά, θα γεννηθεί η μεσαία τάξη και η τάξη των πνευματικών, οι οποίοι γύρω στο 300 θα αρχίσουν να γράφουν σε μια καλή εκδοχή της ιταλικής γλώσσας, προερχόμενη από την δημώδης.

Η ιταλική λογοτεχνία γεννιέται με καθυστέρηση δύο αιώνων σε σχέση με τη γαλλική λογοτεχνία, αυτό συμβαίνει γιατί ο δεσμός με τα λατινικά είναι πολύ δυνατός και όπως ήδη αναφέραμε οι Λονγκοβάρδοι δεν πρόβαλλαν πιέσεις πάνω στο γλωσσικό ιδίωμα με αποτέλεσμα η γλώσσα να μείνει στενά δεμένη με τα λατινικά. Αντίθετα άλλοι λαοί, όπως οι Φράνκοι, οι Γότθοι και οι Βάρβαροι, επιρρέασαν σε μεγάλο βαθμό τη γλώσσα καταφέροντας να την απομακρύνουν από τα ρωμαϊκά λατινικά. Όταν συνειδητοποίησαν ότι η καθομιλούμενη ήταν πολύ διαφορετική από τα λατινικά γραφής, άρχισαν να γράφουν τα πρώτα κείμενα στη δημώδης.

Η σύγχρονη ιταλική γλώσσα, όπως συχνά συμβαίνει στις εθνικές γλώσσες, είναι μία διάλεκτος που κατάφερε να κάνει καριέρα, και να επιβληθεί δηλαδή σαν επίσημη γλώσσα μιας διοικητικής περιοχής πιο εκτεταμένη από την προγενέστερη. Στη βάση της βρίσκεται το τοπικό λογοτεχνικό ιδίωμα της Φλωρεντίας, που χρησιμοποιούσαν το 1300 οι λόγιοι Δάντης, Πετράρχης, Βοκάκιος, επιρρεασμένο από το τοπικό λογοτεχνικό ιδίωμα της Σικελίας(επεξεργασμένο με ακρίβεια από το Σικελικό Σχολείο του Giacomo da Lentini, 1230-1250), αποτελούμενο από το καλλιεργημένο ιδίωμα της Φλωρεντίας και διάφορα λατινικά δάνεια.

Από αυτή την ακραία περίληψη η ιταλική γλώσσα παρουσιάζει δύο ιδιόμορφα στοιχεία: την πρόωρη ανάπτυξη και την κυριολεξία. Η γλώσσα μας είναι πρώιμη όχι μόνο γιατί οριοθετείται πριν από τις άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες(τα γαλλικά και τα γερμανικά γίνονται γνωστά το 16ο αιώνα) αλλά και γιατί παρουσιάζει από την αρχή μια εξαιρετική ωριμότητα: είναι μία γλώσσα γρήγορη και φθάνει αμέσως στο αποκορύφωμα των δυνατοτήτων της. Επίσης είναι γλώσσα λογοτεχνική, έχει στοιχεία ελιτισμού και διαφοροποιείται από τις διαλέκτους που αποτελούν την ομιλουμένη.

Αυτό το τελευταίο φαινόμενο συνδέεται με το πολιτικό κομμάτισμα και το ξεπερνιέται μόνο μετά την Ενοποίηση της Ιταλίας, θα διαρκέσει πάνω από έναν αιώνα και θα ολοκληρωθεί στις μέρες μας.

Στην πραγματικότητα αυτή η περίληψη περιλαμβάνει μία εκτεταμένη περίοδο. Είναι σκόπιμο να αναλύσουμε ακόμα και λακωνικά τις διάφορες φάσεις που διάνυσε η ιταλική γλώσσα μέσα από μια αργή και όχι πάντα σταθερή διαδικασία. Αυτή η χρονική περίοδος χωρίζεται σε τρία μέρη:

1) Στη περίοδο από το 960 (τα πρώτα έγγραφα στη δημώδη γλώσσα) μέχρι το 1225(αρχή της ιταλικής λογοτεχνίας στη Σικελία)

2) Στη περίοδο κατά τη διάρκεια του XIII αιώνα, όπου πραγματοποιήθηκαν διάφορες λογοτεχνικές προσπάθειες σε διάφορα μέρη της Ιταλίας, έχοντας σαν οδηγό πρώτα την Τοσκάνη και έπειτα την Φλωρεντία.

3) Στην περίοδο η οποία χαρακτηρίζεται από τη θέση του Δάντη σαν υπερασπιστής της δημώδης (λαϊκής) γλώσσας. (απόδειξη είναι η *Divina Commedia*) και έπειτα με το Βοκάκιο και με τον Πετράρχη, οι οποίοι επιβεβαιώνουν και αυτοί το ιδίωμα της Φλωρεντίας με τη διαφορά ότι το διαδίδουν και έξω από την Τοσκάνη.

Στην πραγματικότητα τα ιταλικά ήταν μια γλώσσα καθημερινής χρήσης για μικρό μέρος του λαού, όχι μόνο μέχρι το δεύτερο μισό του 1800 αλλά και μέχρι τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο.

Όντως στο στρατό υπήρχαν μεταφραστές και διερμηνείς οι οποίοι μετέφραζαν, στις διάφορες διαλέκτους, τις εντολές των αξιωματικών. Στη συνέχεια το ραδιόφωνο και η τηλεόραση βοήθησαν στη διάδοση της γλώσσας διατηρώντας κάποια τοπικά στοιχεία.

2. Από τη λαϊκή ή δημώδη στην Ακαδημία της Κρούσκας

Στο τέλος του Μεσαίωνα, η εξάπλωση του κύρους της δημώδης υφίσταται μια παροδική στασιμότητα. Ο Ουμανισμός όντως αποφασίζει να ιδρύσει εκ νέου τη κουλτούρα πάνω σε λαϊκές βάσεις, παίρνοντας σαν πρότυπο τον κλασικισμό, και για το θέμα της γλώσσας, δείχνοντας μια αυξανόμενη αποστροφή για οτιδήποτε τον κρατάει μακριά από την αρχαιότητα. Οι επιφυλάξεις του Πετράρχη στην *Divina Commedia*, γραμμένη στην δημώδη, είναι το πρωτόφαντο σύμπτωμα αυτής της στάσης που μετέπειτα θα το συμμεριστούν και άλλοι. Το σύνθημα είναι η επιστροφή στη λατινική φόρμα που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι, μεγάλοι συγγραφείς και η αποφυγή της δημώδης που δεν είναι άλλο από την αλλοίωση της γλώσσας από την επαφή των ιδιωμάτων με τους βάρβαρους λαούς. Αυτή η στάση παρατείνεται μέχρι τα μέσα του 1400 όταν στη Φλωρεντία που είναι το κέντρο του Ουμανισμού και της δημώδης γλώσσας, διαπιστώνεται μια μεταβολή τάσης.

Η προσωπικότητα-κλειδί είναι ο Leon Battista Alberti, μεγάλος επιστήμονας και αρχιτέκτονας αλλά και εξάισιος άνθρωπος των γραμμάτων. Ο Alberti είναι πεπεισμένος ότι η δημώδης, αν και προέρχεται από την εξαχρείωση των λατινικών, μπορεί να γίνει μεγάλη λογοτεχνική γλώσσα ακριβώς χάρις τη χρήση που έκαναν οι συγγραφείς. Γι' αυτό το λόγο, το 1441 προωθεί ένα διαγωνισμό ποίησης στη δημώδη, το «Certame coronario» από το οποίο αρχίζει συμβατικά η αναβίωση της λογοτεχνίας γραμμένη στη

δημώδη γλώσσα. Επίσης ο Alberti συντάσσει την πρώτη γραμματική της ρομανικής γλώσσας, με σκοπό να αποδείξει ότι η δημώδης γλώσσα ακολουθεί ακριβείς κανόνες. Από την άλλη πλευρά, οι Μέδικοι διαισθάνθηκαν από τον καιρό του Κόσιμο του Παλιού, το γόητρο που θα αποκτούσε η οικογένεια από την προώθηση των κλασικών σπουδών. Η Φλωρεντία θεωρείται αναμφισβήτητη στον τομέα κατάρτισης της γλώσσας, αυτός είναι ένας από τους λόγους που οι Μέδικοι γνωρίζουν ότι είναι η κατάλληλη στιγμή για να στρέψουν το ενδιαφέρον τους προς τη δημώδη γλώσσα. Έτσι ο Λορέντζο ο Μεγαλοπρεπής αρχίζει να γράφει την Τοσκανική λυρική ανθολογία ("*Raccolta aragonese*" 1477), μιμούμενος την προφορά των κατοίκων της υπαίθρου.

Ο Λορέντζο στέλνει την ανθολογία στο Φρειδερίκο, γιο του βασιλιά της Νεάπολης. Η πράξη αυτή είναι καθαρά μια στάση υπέρ της δημώδης γλώσσας, το δώρο συνοδεύεται από ένα γράμμα που εκφράζει καθαρά την εξαιρετικότητα της γλώσσας. Η κριτική υποστηρίζει ότι το γράμμα το έγραψε ο Poliziano, καλλιεργημένος ποιητής (στην ιταλική), εξαιρετος φιλόλογος αλλά και γνώστης των κλασικών γλωσσών: αν αυτό ήταν αλήθεια, αποτελεί μια ακόμη εγγύηση για αυτό το έργο, που εκτός τη γλώσσα αφορά και την πολιτική.

Την ίδια εποχή, έξω από την διοικητική περιοχή της Τοσκάνης, οι συγγραφείς ήταν υποχρεωμένοι να προσαρμόζονται σε μια "υπερ-περιφερειακή", λογοτεχνική γλώσσα αν και κάποια διαλεκτικά στοιχεία παρέμεναν σταθερά. Αυτό το φαινόμενο είναι εμφανές για παράδειγμα στο *Novellino* του Masuccio Salernitano (1476), στις *Porrettane* του Sabbatino degli Arienti (1483), και οι δύο μιμητές του Βοκάκιου, και στο *Orlando Innamorato* του Matteo Boiardo. Ένα ακόμα ενδεικτικό παράδειγμα είναι η *Arcadia* του Iacopo Sannazzaro, αυτό το έργο στην αρχική έκδοση παρουσιάζει μια ναπολιτάνικη πατίνα/επίχρισμα που εξαφανίζεται τελείως στην έκδοση του 1504.

Το έργο του Sannazzaro μαρτυράει το γεγονός ότι στο Βασίλειο της Νεάπολης, εκείνα τα χρόνια, υπήρχε μια ώθηση προς τη λογοτεχνική χρήση της δημώδης γλώσσας. Διαφορετική είναι η κατάσταση την περίοδο της βασιλείας των Ανδεγαυών και κατά τη πρώτη φάση της κυριαρχίας των κατοίκων της Αραγονίας.

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου διαπιστώνεται η δυνατή επιρροή των λατινικών πάνω στη γλώσσα. Για παράδειγμα στην ορθογραφία των λέξεων (maximo, arto αντί για massimo και atto), στην έντονη παρουσία της υποτακτικής και στη συχνότητα της σύνταξης με το απαρέμφατο.

Από την άλλη πλευρά εμφανίζονται φαινόμενα που στη συνέχεια θα παραμείνουν σταθερά στη γλώσσα: όπως η χρήση των αντωνυμιών lui και lei σαν υποκείμενο, η αντικατάσταση της προκλιτικήςτων άτονων γραμματικών μορίων (Vi priego αντί για priegoni), ο γραφικός διαχωρισμός μεταξύ του u και v αποφεύγοντας έτσι τη σύγχυση.

Οι πηγές του λεξικού είναι διάφορες: οι συγγραφείς αντλούν στοιχεία από τους καλλιτέχνες του 14ου αιώνα και από τα λατινικά, οι Τοσκανοί από την έντονη χρήση, ενώ άλλοι προσπαθούσαν να αποφύγουν τα λήμματα της διαλέκτου ελπίζοντας σε μια "υπερ-περιφερειακή" γλώσσα.

Βέβαια αυτό δεν είναι εύκολο γιατί οι λέξεις παρουσιάζουν έντονες διαφορές από τόπο σε τόπο, ειδικά εκείνες που ορίζουν αντικείμενα της καθημερινής ζωής.

Ενδιαφέρον κεφάλαιο, όσο αφορά τη γλωσσική άποψη, αποτελεί η διάδοση μερικών σημαντικών θεσμών σε όλη την χερσόνησο. Ο θεσμός του *κτηματολογίου* γεννιέται στη Βενετία και το 1427 εδραιώνεται στη Φλωρεντία. Το *ταχυδρομείο* εκείνης της εποχής από τόπος όπου γινόταν η αλλαγή των αλόγων γίνεται μέσο για τη διακίνηση της αλληλογραφίας. Ο όρος *πολίτευμα* αποδεδεσμεύεται από την λατινική σημασία *κράτος* και παίρνει τη σημασία μιας μορφής εξουσίας διαφορετική από αυτή του βασιλείου και του πριγκιπάτου. Η λέξη *ακαδημία* χάνει την σημασία της έννοιας του χώρου της πλατωνικής φιλοσοφίας και μετατρέπεται σε ομάδα ατόμων που συγκεντρώνονται για μορφωτικούς σκοπούς.

Η ορολογία των εικονιστικών/συμβολικών τεχνών, παρουσίασε αξιοσημείωτη εξέλιξη στην πόλη της Φλωρεντίας.

Ο Alberti ανανεώνει το λεξιλόγιο της αρχιτεκτονικής αποκομίζοντας όρους από τον Λατίνο Vitruvio και εισάγοντας νέες λέξεις από την ελληνική γλώσσα όπως για παράδειγμα τη λέξη *plinto* (πλίνθος) που αποτελεί το κατώτατο τμήμα βάσης που στηρίζει τους κίονες, τη λέξη *astragalo* (αστράγαλος) είναι η κυματοειδής γλυφή που χωρίζει το κύριο μέρος του κίονα με το κιονόκρανο και τη βάση, τη λέξη *medaglia* (μετάλλιο) δεν είναι πλέον το κέρμα αλλά ένας δίσκος από μέταλλο, πάνω στον οποίο είναι δυνατόν να απεικονιστεί μια προσωπογραφία. Οι αρχαιολογικές εσκαφές φέρνουν στο φως ακρωτηριασμένα αγάλματα, τα λεγόμενα στην ιταλική *torsi* (κορμός αγάλματος), όρος που στο παρελθόν χρησιμοποιούνταν για να ορίσει το μίσχος ενός φυτού.

Στο Λεονάρντο οφείλουμε τον όρο *chiaroscuro* (φως της σκιάς), την σαγηνευτική τεχνική των αποχρώσεων. Ο λατινισμός των λέξεων δεν αφορά μόνο τις λέξεις του γραφειοκρατικού ²⁷λεξιλογίου όπως *ipso facto* (πάνω στο ίδιο γεγονός), *immediate* (αμέσως), *ex tempore* (ανάλογα με τη περίπτωση), αλλά και μερικές λέξεις που “περνάνε” αναλλοίωτες στην ιταλική γλώσσα με κάποιες αναγκαίες φωνητικές προσαρμογές. Αυτές οι λέξεις είναι επίθετα όπως *ameno*(ευάρεστος), *arboreo*(δενδρόβιος), *marittimo*(ναυτιλιακός), ουσιαστικά όπως *emolumento*(αμοιβή), *missiva* (που όμως σημαίνει “σωματοφύλακας”), *bisonte*(βίσονας), *trofeo*(τρόπαιο), ρήματα όπως *applaudire*(χειροκροτώ), *obliterare*(ακυρώνω), αυτή η λέξη έγινε κοινή την δεκαετία του '60, όταν μπήκαν σε λειτουργία οι ακυρωτικές μηχανές των εισητηρίων, ο όρος αυτός θεωρήθηκε ασαφής, προκαλώντας διαμαρτυρίες. Η λέξη *tradurre* (λατ. *traducere* “μεταφέρω”), καρπός της λανθασμένης ερμηνείας ενός περάσματος του Gellio από την πλευρά του Leonardo Bruni, η οποία σήμερα μεταφράζεται (αποδίδω σε μία άλλη γλώσσα) και αντικαθιστά τη λέξη *traslatate* και *tralatare*.

Κάποια ξένα ιδιώματα προέρχονται από τη Γαλλία όπως η λέξη *mal francese* (sifilide), την οποία προσκόμισε ο Κάρλος III με την εκστρατεία, άλλο ξένο ιδίωμα εισαγόμενο από την Ανατολή είναι η λέξη *moschea* (αντί για *meschita* που χρησιμοποιεί ο Δάντης).

Το 1500 ξεπερνιέται το δίλημμα σχετικά με την χρήση της λατινικής ή της δημώδης. Ωστόσο στα πανεπιστήμια προτιμείται η γλώσσα του Κικέρωνα από εκείνη του Δάντη.

Η φιλοσοφία και η ιατρική παραμένουν πιστές στη λατινική γλώσσα. Στο χώρο των μαθηματικών, ο αυτοδίδακτος Tartaglia, αν και αμφισβητήθηκε από τον Cardano,

1 Εκφραζόμενο στη γλώσσα της γραφειοκρατίας ή με την ειδική γλώσσα των νομικών

υποστηρίζει το δικαίωμα της χρήσης της δημόσιας γλώσσας για τη γραφή των επιστημονικών έργων.

Στο πρώτο μισό του αιώνα, όταν ανακαλύφθηκε ότι ο Benedetto Varchi διάβαζε κρυφά το έργο του Πετράρχη *Rime*, γεγονός που μπορούσε να του αποσπάσει την προσοχή από την λατινική γλώσσα, κινδύνεψε την αποβολή από τη σχολή γραμματικής,

Αντίθετα, το 1574, ο Umberto Foglietta (με το έργο *De linguae Latinae usu et praestantia* “η χρήση και η ανωτερότητα της λατινικής γλώσσας”), οδηγούσε τον τελευταίο αγώνα υπέρ της λατινικής γλώσσας.

3. Από την ακαδημία της Κρούσκας στην αστική γλώσσα (18ος-19^{ος}αιώνας)

Ο 18^{ος} και 19^{ος} αιώνας είναι σημαδεμένοι από την συνεχή διαμάχη και από τον έντονο συλλογισμό πάνω στο θέμα της γλώσσας.

Αυτή η περίοδος χωρίζεται σε δύο φάσεις: 1) από τις αρχές του 17^{ου} αιώνα μέχρι το τέλος του ναπολεωνικού καθεστώτος 2) από τις πρώτες εξεγέρσεις της Αναγέννησης μέχρι τα χρόνια μετά την Ενοποίηση.

Η πρώτη φάση χαρακτηρίζεται από την υπερίσχυση της Ακαδημίας της Κρούσκας και την υποχώρηση της ιταλικής γλώσσας, ενώ παράλληλα σε όλη την Ευρώπη γινόταν γνωστή η γαλλική γλώσσα.

Η γαλλική γλώσσα άσκησε μεγάλη επιρροή πάνω στην ιταλική δημιουργώντας ενοχλήσεις, γιατί η επιρροή δεν οφειλόταν σε μορφωτικο-πολιτιστικούς λόγους όπως ο Διαφωτισμός αλλά στον ιμπεριαλισμό του Ναπολέον.

Ο ιησουίτης Dominique Bouhours από το 1687, υποστήριζε την υπεροχή στην Ευρώπη της γλώσσας του Corneille και του Racine η οποία ήταν κατεξοχήν λογική και κατάλληλη για την επεξεργασία/συζήτηση όλων των θεμάτων του νεωτερισμού.

Ο Bouhours στη γλώσσα του Corneille και του Racine αντιπαράτασσει την ιταλική, χρήσιμη μόνο για τα ερωτικά ποιήματα και τα μελοδράματα και εχθρική στην κανονική σειρά σύνταξης (υποκείμενο-ρήμα-αντικείμενο). Αυτή η στάση είναι το σημείο εκκίνησης όλων των διαμαχών που επικρατούν στην Ιταλία κατά τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα: από τη μια μεριά εκδηλώνεται αυθόρμητα η αντίδραση ενάντια σε όποιον κακομεταχειρίζεται τη γλώσσα του, και από την άλλη εκδηλώνεται η ανησυχία για τις επιβολές της Κρούσκας, η οποία μένει αδιόρατη κατά τη διάρκεια όλου του 17^{ου} αιώνα. Επακόλουθο της περιόδου των διαμαχών είναι η ανάγκη της δημιουργίας μιας σύγχρονης και ευέλικτης γλώσσας που να ξεπερνάει την σύνταξη του Βοκακίου και να οδηγείται προς την νέα φιλοσοφία του 18ου αιώνα και του Διαφωτισμού, σχετική με θέματα όπως η λογική και η φυσικότητα.

Οι ιταλοί λόγιοι αποφασίζουν να αντιταχθούν και πρώτος ο Gian Giuseppe Orsi αναλαμβάνει να απαντήσει στον Bouhours, υπερασπίζοντας την ιταλική γλώσσα. Η τάση που κρατάει ενωμένους τους πιο διακεκριμένους διανοούμενους είναι η απόρριψη του ιδιώματος της Φλωρεντίας για την προβολή της ιταλικής γλώσσας. Αυτή η τάση κάνει συχνά ρητή αναφορά στην αντιτοσκανική πολεμική του *De vulgari eloquentia* το οποίο έφερε στο αποκορύφωμα ο Δάντης μαζί με τον Vico και τον Gravina. Ο Manfredi και ο Maffei αρχίζουν να ξεχωρίζουν δύο βιβλία για τη γλώσσα, ένα κατάλληλο για τη

τρέχουσα γλώσσα και ένα για την ποίηση. Επίσης ο Maffei και ο Muratori είναι οι δημιουργοί της νέας αξιολόγησης των διαλέκτων οι οποίοι δεν θεωρούνται πλέον “μολυσμένα” ιδιώματα μα απλές, λαϊκές εκφράσεις. Η τέταρτη έκδοση του *Vocabolario della Crusca* (1729-38) (λεξικό) είναι η αφορμή για την αναζωπύρωση της αντιπαράθεσης. Το γεγονός αυτό βρίσκει τους κατοίκους της Φλωρεντίας και ειδικά τον Salvini και τον Manni έτοιμους να υπερασπίσουν την γλώσσα τους. Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε μια αποτυχή προσπάθεια αντιπαράθεσης στη γλώσσα της Φλωρεντίας από τη γλώσσα της Σιένας. Ήταν μια ιδέα ενός οπαδού του Claudio Tolomei, γύρω στο πρώτο μισό του 16^{ου} αιώνα. Οι καιροί άλλαζαν και η ενέργεια του καθηγητή του πανεπιστημίου Gerolamo Gigli να αντιπαραθέσει στο λεξιλόγιο της Κρούσκας το “κατερινιανό λεξιλόγιο” που περιείχε λέξεις και φράσεις της Κατερίνας από τη Σιένα θεωρήθηκε κάθε άλλο παρά μια αβλαβή εκκεντρικότητα ενός λογιότατου. Αντιλήφθηκε σαν προσβολή και για το λόγο αυτό ο Gerolamo Gigli εξορίστηκε και το έργο που είχε φτάσει μέχρι το γράμμα “r” καταστράφηκε.

Η κριτική στην ακαδημία της Κρούσκας σύμφωνα με την ανακαινιστική άποψη της ακαδημίας της Αρκαδίας περιορίζεται στο πρώτο μισό του αιώνα. Τα πράγματα αλλάζουν όταν η φιλοσοφία του Διαφωτισμού κερδίζει έδαφος στοχεύοντας στην τη λογική. Με την διάδοση της φιλοσοφίας του Διαφωτισμού, ευνοημένη από τις κυβερνήσεις του Μιλάνου και της Νεάπολης, ξεσπάει μια βίαιη αντίδραση προς τους κανόνες της ακαδημίας της Κρούσκας εμπλέκοντας πολλούς διανοούμενους. Ο Giuseppe Baretti, πνεύμα ζωηρό και ιδιόμορφο, φοβάται τις ξενικές επιρροές και υποστηρίζει την απλότητα και την διαύγεια της γλώσσας του Metastasio. Αντίθετα, οι φιλόσοφοι του Διαφωτισμού της Λομβαρδίας πιστεύουν ότι η γλώσσα πρέπει να αποκομίζει ό,τι της χρειάζεται από τα ξένα ιδιώματα. Ο Pietro Verri δημιουργεί το περιοδικό “caffè” και το συντάσσει με την βοήθεια του αδερφού του Alessandro και με τη βοήθεια του Cesare Beccaria. Ο Verri υποστηρίζει ότι η διάχυση των νέων ιδεών απαιτεί μια γλώσσα κατανοητή, συγκεκριμένη, αντικλασική και απόμακρη από κάθε είδος καθαρολογίας. Γι’ αυτό το λόγο εκτιμάται ο Goldoni ο οποίος χρησιμοποιεί μια κοινή γλώσσα, απολαύσιμη σε όλη την Ιταλία. Καταδικάζεται αντίθετα ο Parini ο οποίος χρησιμοποιεί το αυλικό ιδίωμα. Το περίφημο άρθρο του “caffè”, όπου ο Alessandro Verri δηλώνει επίσημα την απόρριψη του προς το *Vocabolario della Crusca* (λεξιλόγιο της Κρούσκας), γίνεται το έμβλημα του διαχωρισμού της προχωρημένης ιταλικής κουλτούρας από τους παλιούς θεσμούς της Φλωρεντίας.

Μετά από λίγα χρόνια, το 1783, ο αρχιδούκας Pietro Leopoldo σημαδεύει την Τοσκάνη με μια μεταρρυθμιστική ώθηση καταργώντας την ακαδημία της Κρούσκας και παραπέμποντας τις λειτουργίες της στην ακαδημία της Φλωρεντίας.

Την ίδια εποχή η μελέτη της γλώσσας φτάνει στο αποκορύφωμα της έκφρασής της με το έργο του Melchiorre Cesarotti *Saggio sulla filosofia delle lingue applicato alla lingua italiana* (1785-1800).

Ο Cesarotti αντλεί τις βασικές έννοιες από την προχωρημένη ευρωπαϊκή σκέψη, ξεφορτώνεται οριστικά την άγονη αντιπαράθεση προς την καθαρολογία της Φλωρεντίας και προβάλλει συγκεκριμένες λειτουργικές προτάσεις. Επίσης υποστηρίζει ότι η γλώσσα είναι μια κοινωνική πραγματικότητα η οποία δημιουργείται από τους ίδιους τους ομιλητές και μεταβάλλεται με το πέρασμα του χρόνου. Κατά συνέπεια οι συγγραφείς είναι ελεύθεροι από τον σχολαστικό έλεγχο των δασκάλων της γραμματικής και έχουν την δυνατότητα να εισάγουν όρους από τις διαλέκτους και από τις ξένες γλώσσες.

Ποιά είναι όμως η κατάσταση της ιταλικής γλώσσας τον 18^ο αιώνα; Στην αρχή του αιώνα η λατινική απολαμβάνει ακόμα το κύρος το οποίο χάνεται σιγά σιγά την εποχή του Διαφωτισμού. Η εκκλησία αντιλαμβάνεται ότι οι καιροί άλλαζαν συνεχώς και γι' αυτό ο Πάπας Βενέδικτος ο XIV, το 1757, επιτρέπει να γίνεται η ανάγνωση της Βίβλου και στην ιταλική γλώσσα. Όσο αφορά την διάδοση της ιταλικής είναι αξιοσημείωτο να αναφέρουμε ότι το 1764 στη Σαρδηνία και το 1767 στη Νεάπολη καταργείται η ισπανική σαν επίσημη γλώσσα και υιοθετείται η ιταλική. Η Βενετία προσαρμόζεται περιορίζοντας την επίσημη διάλεκτο μόνο στην προφορική δικανική χρήση ενώ έξω από την Τοσκάνη ομιλείται η ιταλική με περιφερειακές κλίσεις. Η διάλεκτος αποκτά μια καινούρια εκτίμηση χάρη στη θεωρία της σχετικότητας και του γλωσσικού νατουραλισμού (θεωρίες του Διαφωτισμού). Ο Goldoni γράφει στην διάλεκτο της Βενετίας, ο Meli γράφει στην σικελική διάλεκτο, ο Parini είναι αντίθετος στην καθαρολογία και υπερασπίζεται την μιλανέζικη διάλεκτο. Στο εξωτερικό και ιδιαίτερα στη Βιέννη και στο Λονδίνο, η γνώση της ιταλικής είναι αρκετά διαδομένη μεταξύ των λογίων. Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη μουσική. Ο Goethe είναι σε θέση να καταλάβει τις θεατρικές παραστάσεις που δίνονται στη βενετσιάνικη διάλεκτο ενώ ο Voltaire υποστηρίζει ότι ένας δημοσιογράφος εκτός της αγγλικής πρέπει να γνωρίζει και την ιταλική γλώσσα. Στη Μέση Ανατολή θεωρούσαν την ιταλική σαν διεθνή γλώσσα. Στην Ευρώπη εξαγονται αρκετά λήμματα διαμέσου των κωμωδιών του Goldoni. Οι λέξεις αυτές αφορούν την κοινωνική ζωή και είναι ηδονιστικού χαρακτήρα όπως για παράδειγμα *cicisbeo*(εραστής), *casino*(καζίνο), *villa*(βίλα), *villeggiatura*(παραθέρηση). Και η φράση *dolce far niente* είναι τυπικά ιταλική όπως επίσης και οι λέξεις *pianoforte* (πιάνο), *violoncello*(βιολοντσέλο), *protagonista* (πρωταγωνιστής), *improvvisare*(αυτοσχεδιάζω), *bravo*(μπράβο), είναι σχετικές με το θέατρο και τη μουσική, δύο είδη που η χώρα μας έχει το μονοπώλιο. Οι ξένοι όταν επισκέπτονται την Ιταλία, συχνά για την περιγραφή των τοπίων χρησιμοποιούν τη λέξη *pittoresco*(γραφικός).

Όπως είδαμε η κατάσταση της ιταλικής γλώσσας βρίσκεται σε μια συνεχή εξέλιξη που δίνει ολοένα και περισσότερο τόπο στο «νέο» ιταλικό ιδίωμα.

4. Το πρόσφατο ιταλικό ιδίωμα

Από τις πρόσφατες στατιστικές μετρήσεις προκύπτει ότι ο μέσος ιταλός χρησιμοποιεί χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα την ιταλική γλώσσα αν και οι γλωσσολόγοι θεωρούν ότι η ιταλική εξαχρειώνεται εξαιτίας της τηλεόρασης, της διαφήμισης και της επιρροής που ασκεί η αγγλική γλώσσα. Το λεξικό για τον μέσο ιταλό είναι ένα είδος εγχειριδίου το οποίο επιτρέπει τον έλεγχο της σημασίας ή της ορθογραφίας μιας λέξης. Συχνά ξεχνάμε ότι το λεξικό περιλαμβάνει όλη την ιστορία της γλώσσας μέχρι τα πιο πρόσφατα αποτελέσματα.

Διαμέσου μιας προσεκτικής καταγραφής, το λεξικό παρουσιάζει την ιστορία της ιταλικής γλώσσας γι' αυτό ακριβώς που είναι: ένα έντονο περιεχόμενο σε συνεχή εξέλιξη που δημιουργείται όχι μόνο μέσω των γλωσσικών στοιχείων αλλά και των πολιτιστικο-πολιτικών. Μιλώντας με απλούς όρους μπορούμε να παρομοιάσουμε την ιταλική γλώσσα με ένα κτίριο στο οποίο κάθε εποχή έδωσε την δική της συνεισφορά.

Συνοψίζοντας μπορούμε να πούμε ότι:

- 1) η ιταλική γλώσσα ανήκει στις ρωμανικές γλώσσες δηλαδή προέρχεται από την λατινική (ή καλύτερα από την ομιλουμένη η οποία συνεχίζει και σήμερα να τροφοδοτεί την γλώσσα μας)
- 2) η ιταλική γλώσσα η οποία ουσιαστικά βασίζεται στα τοσκανικά ιδιώματα, εμπλουτίστηκε και εμπλουτίζεται από τη συνεχή συμβολή των ξενικών στοιχείων και των άλλων διαλεκτών.

Η Επίδραση των άλλων γλωσσών στην Ιταλική Γλώσσα

Με το πέρασμα των αιώνων η ιταλική γλώσσα δέχεται πολυάριθμα δάνεια και γλωσσικά καλούπια από άλλες γλώσσες και άλλους πολιτισμούς. Από τον ελληνικό πολιτισμό προέρχεται η επιστημονική και θρησκευτική ορολογία. Ειδικότερα από την μετάφραση της Αγίας Γραφής προέρχονται οι λέξεις *parabola*(παραβολή), *angelo*(άγγελος), *chiesa*(εκκλησία), *martire*(μάρτυρας).

Από τους βυζαντινούς προέρχεται το ναυτικό λεξιλόγιο *galea*(γαλέρα), *gondola*(γόνδολα), *molto*(μόλος), *argano*(βαρούλκο), και κάποιοι όροι της βοτανικής όπως *basilico*(βασιλικός), *bambagia*(βαμβάκι). Από τα εβραϊκά προέρχονται μερικές λέξεις σχετικές με τη χριστιανική λειτουργία όπως *sabato*(σάββατο), *osanna*(ωσαννά), *alleluia*(αλληλούια), *pasqua*(πάσχα), *manna*(μάννα). Πολλές λέξεις προέρχονται και από το αραβικό λεξιλόγιο: όροι φυτών όπως *arancia*(πορτοκάλι), *limone*(λεμόνι), *spinaci*(σπανάκι) *zucchero*(ζάχαρη), η εμπορική και διαχειριστική ορολογία όπως *dogana*(τελωνείο), *fondaco*(αποθήκη), *magazzino*(μαγαζί), *tariffa*(ταρίφα), *sultano*(σουλτάνος), *califfo*(χαλίφης), *sceicco*(σεΐχης), *ammiraglio*(ναύαρχος), όροι της επιστήμης όπως *alchimia*(αλχημεία), *alambicco*(λαμπικός), *elisir*(ελιξήριο) και οι μαθηματικοί όροι όπως *algebra*(άλγεβρα), *algoritmo*(αλγόριθμος), *cifra*(τζίφρα), *zero*(μηδέν).

Από το γαλλικό ιδίωμα του μεσαίωνα, ή καλύτερα από το γαλατικό ιδίωμα και το ιδίωμα της Προβηγκίας και ακόμη από τη λυρική των τροβαδούρων προέρχονται πολλές λέξεις: *burro*(βούτηρο), *cugino*(ξάδελφος), *giallo*(κίτρινο), *giorno*(ημέρα), *mangiare*(τρώγω), *manicaretto*(), *saggio*(σοφός), *savio*(σώφρονος), *cavaliere*(ιππότης), *gonfalone*(λάβαρα), *usbergo*(αιγιίδα), *sparviere*(γεράκι), *levriere*(λαγωνικό), *dama*(ντάμα, κυρία), *messere*(αφέντης), *scudiere*(ακόλουθος ιππότη), *lignaggio*(γενεαλογία), *liuto*(λαούτο), *viola*(βιόλα, μωβ), *gioiello*(κόσμημα). Οι γαλλικοί δανεισμοί εκτός την περίοδο του μεσαίωνα συνεχίζουν να επιρρεάζουν την ιταλική γλώσσα και κατά το 15^ο αιώνα με την κατάληψη της Λομπαρδίας. Οι λέξεις που εισχωρούν είναι *maresciallo*(ανθυπασπιστής), *batteria*(μπαταρία), *carabina*(καραμπίνα), *bignè*(σου-γλυκό), *besciamella*(μπεσαμέλ), *ragù*(ραγού). Την εποχή του Διαφωτισμού, με τον Ναπολέοντα εγκαθίστανται οι λέξεις *rivoluzione*(επανάσταση), *giacobino*(ιακωβίνος), *complotto*(συνωμοσία), *fanatico*(φανατικός), *ghigliottina*(γκιλοτίνα), *terrorismo*(τρομοκρατία). Το 19^ο αιώνα μπαίνουν και άλλες λέξεις όπως *casseroia*(κατσαρόλα), *maionese*(μαγιονέζα), *patè*(πατέ), *ristorante*(εστιατόριο), *omelette*(ομελέτα), *croissant*(κρουασάν), *boutique*(μπουτίκ), *decoltè*(ντεκολτέ), *plisse*(πλισές), *griffe*(μάρκα-ρούχα), *pret-a-porter*(έτοιμο ρούχο), *fuseaux*(κολάντ/μόδα), *boulevard*(μπουλβάρ-είδος ελαφρού θεάτρου), *toilette*(τουαλέτα), *sarcasmo*(σαρκασμός), *suicidio*(αυτοκτονία), *cinema*(σινεμά), *avanspettacolo*(μονόπρακτο έργο), *soubrette*(ηθοποιός σουμπρέτα), *boxeur*(μποξέρ), *chassis*(σασί).

Οι λέξεις *guerra*(πόλεμος), *zanna*(δόντι ζώου), *grinfia*(νύχι αρπακτικού), *stambecco*(αγριοκάτσικο), *sapone*(σαπούνι), *vanga*(λισγάρι), *banda*(μπάντα),

guardia(φρουρά), *elmo*(κράνος), *albergo*(ξενοδοχείο), *spola*(καρούλι,κουβαρίστρα), *guercio* (στραβικός, αλλήθωρος), *stanga*(δοκός, αμπάρα) είναι γοθτικής και λονγκοβαρδικής προέλευσης. Η λέξη *renna*(τάρανδος) είναι σκανδιναβικής προέλευσης. Από την ισπανική γλώσσα, πριν και μετά την κατάληψη των αψβούργων, έφτασαν λέξεις όπως: *infante*(μωρό), *rosata*(μαχαιροπίρουνα), *brio*(μπρίο), *creanza*(ευγένεια), *lazzarone*(κατεργάρης), *etichetta*(ετικέτα), *sfarzo*(μεγαλείο), *sussiego*(αλαζονεία), *puntiglio*(πέισμα), *zaino*(σακίδιο), *parata*(παρέλαση), *guerriglia*(ανταρτοπόλεμος), *cacao*(κακάο), *ananas*(ανανάς), *amaca*(κούνια), *cioccolata*(σοκολάτα). Από την πορτογαλική γλώσσα προέρχονται οι λέξεις όπως *mais*(καλαμπόκι), *patata*(πατάτα), *condor*(κόνδωρ), *lama*(λάμα), *banana*(μπανάνα), *cocco*(καρύδα), *mandarino*(μανταρίνι) και *ragoda*(παγόδα) αρχικά αυτές οι τελευταίες ήταν κινέζικες. Η προέλευση μερικών πορτογαλικών δανείων τοποθετείται χρονικά μετά την ανακάλυψη της Αμερικής.

Τα ιβηρικά ιδιώματα άσκησαν μεγάλη επιρροή στην ιταλική, ένα από αυτά τα ιδιώματα είναι η διάλεκτος της Καταλωνίας την οποία χρησιμοποιούσαν μαζί με την τοσκανική και άλλες τοπικές διαλέκτους σε αρκετές μεσαιωνικές αυλές όπως για παράδειγμα στην Σικελία μεταξύ του 13^{ου} και 15^{ου} αιώνα, στη Σαρδηνία μεταξύ του πρώτου μισού του 14^{ου} και το πρώτο μισό του 17^{ου} αιώνα και τέλος στην Νεάπολη κατά τη διάρκεια του 15^{ου} αιώνα.

Όσο αφορά τα αγγλικά δάνεια είναι σχετικά πρόσφατα μα αξιοσημείωτα. Ενδεικτικά μπορούμε να πούμε ότι παρουσιάζονται γύρω στο τέλος του 18^{ου} αιώνα και σύμφωνα με τον Tulio De Mauro αποτελούν το 8% του συνολικού λεξικού. Ένα μέρος των λέξεων προέρχεται από την λατινική και στη συνέχεια αφομοιώνεται από την αγγλική. Οι παρακάτω λέξεις αποτελούν αγγλικά δάνεια: *costituzionale*(συνταγματικός), *colonia*(αποικία), *petizione*(αίτηση), *adepo*(βαθύς γνώστης), *inoculare*(εμβολιάζω), *legislatura*(νομοθεσία). Μεταξύ του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα χάρη την επιτυχία των μυθιστορημάτων “*Ivanhoe*” και “*ο τελευταίος των μοϊκανών*”, εξαπλώνονται νέα δάνεια λέξεων όπως *acquario*(ενυδρείο, υδροχόος), *antidiluviano*(προκατακλυσμαίος), *autobiografia*(αυτοβιογραφία), *pellerossa*(ερυθρόδερμος), *inflazione*(πληθωρισμός), *whisky*(ουίσκι), *milady*(μουλαίδη). Η λέξη *sceriffo*(σερίφης), προέρχεται από τη σαξονική “*shire-reeve*” που κατά γράμμα σημαίνει “*διαχειριστής κομητείας*”.

Μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο εγκαθίστανται λέξεις, οι οποίες σχετίζονται με την εξέλιξη της τεχνολογίας και της οικονομίας, μερικές από αυτές είναι εντελώς απαραίτητες γιατί δεν είναι δυνατόν να μεταφραστούν με λέξεις που ήδη υπάρχουν όπως για παράδειγμα: *kit*(εργαλεία), *jeans*(τζινς), *film*(φίλμ), *killer*(δολοφόνος), *partner*(έταιρος), *okay*(οκ), *puzzle*(πάζλ), *scout*(πρόσκοπος), *spray*(σπρέι), *west*(δύση), *punk*(πανκ), *rock*(ροκ), *budget*(προϋπολογισμός), *marketing*(μάρκετιν), *meeting*(συνάντηση), *business*(επιχειρήσεις), *part-time*(μερική απασχόληση), *click*(κλικ), *computer*(κομπιούτερ), *formattare*(φόρματ), *hardware*(σκληρό υλικό), *software*(λογισμικό), *mouse*(ποντίκι), *goal*(γκολ), *corne r*(κόνερ), *cross*(σταυρός), *assist*(βοηθώ), *baseball*(μπέιζμπολ), *basketball*(μπάσκετ), *sponsor*(σπόνσορ), *hobby*(χόμπι), *zoom*(ζουμ).

Στην ιταλική επικράτεια υπάρχουν και άλλες γλωσσικές νησίδες που δημιουργήθηκαν εξαιτίας διάφορων ιστορικών γεγονότων:

Στην πόλη Alghero, η οποία βρίσκεται στην επαρχία του Sassari στην Σαρδηνία, ομιλείται το ιδίωμα της Καταλωνίας. Κατά τον μεσαίωνα, οι κάτοικοι της Αραγόνας και της Καταλωνίας, ήταν σε ανταγωνισμό με τους κατοίκους της Βενετίας, της Γένοβας και της

Πίζας όσο αφορά το θέμα της πολιτικής επέκτασης στην Μεσόγειο. Ο ιμπεριαλισμός της Αραγόνας και της Καταλωνίας έτεινε από την ανατολική Μεσόγειο έως τα νησιά Βαλεαρίδες, την Σικελία και φυσικά την Σαρδηνία, την οποία μεταξύ του 13^{ου} και του 14^{ου} αιώνα οι καταλώνοι απέσπασαν από τους κατοίκους της Πίζας. Το 1354, ο Πέτρος ο τρίτος της Αραγόνας, μετά από πολιορκία έξι μηνών κατάφερε να εισχωρήσει στην πόλη Alghero διώχνοντας τους ντόπιους και εγκαθιστώντας μια αποικία της Καταλωνίας. Έκτοτε ομιλείται η καταλανική γλώσσα παραλλαγμένη και επηρεασμένη από την καστιλιανή, την ιταλική και από το ιδίωμα της Σαρδηνίας.

Σε πολλά χωριά της νοτιο-κεντρικής Σικελίας ομιλείται η αλβανική γλώσσα (αρμπερέσε): Villa Badessa (δήμος του Rosicano, στην επαρχία της Pescara), Ururi(Καμπομπάσσο), S.Paolo di Civitate(Φόντζια), S.Marzano(Τάραντας), S.Costantino Albanese, S.Paolo Albanese(Ποτέντζα), Falconara Albanese, S.Caterina Albanese, S.Demetrio Corone, S.Giorgio Albanese, Vaccarizzo Albanese, Spezzano Albanese, S.Sofia in Epiro(Κοσέντζα), S.Nicola dell'Alto(Κατανζάρο), Piana degli Albanesi(Παλέρμιο).

Η ελληνική ομιλείται σε μερικά χωριά της νότιας Καλαβρίας (Bova, Condofuri, Gallicianò, Amendolea, Roghudi, Roccaforte) και στο Σαλέντο, περιοχή της Απουλίας η οποία βρίσκεται νότια των πόλεων του Μπρίντζι και του Τάραντα, στα χωριά Calimera, Corigliano, Castrignano, Martano, Melpignano, Martignano, Soleto, Sternatia, Zollino .

Αναλυτικότερα αναφέρουμε ότι τα “ελληνικά της Καλαβρίας” ή “ελληνο-καλαβρικό ιδίωμα”, είναι η εκδοχή των ελληνικών της Ιταλίας που χρησιμοποιούσαν στην Bovesia (επαρχία του Ρηγίου Καλαβρίας) και σε άλλες συνοικίες της πόλης. Η γλώσσα αυτή προέρχεται από το ελληνοιστικό ιδίωμα της Μεγάλης Ελλάδας και από τα βυζαντινά ελληνικά, έχει πολλά κοινά στοιχεία με την νεοελληνική γλώσσα και είναι ασύμφωνη με την διάλεκτο των ελληνόφωνων χωριών του Σαλέντο. Επίσης το λεξιλόγιο περιέχει πολλές λέξεις από την αρχαία δωρική διάλεκτο ενώ όσο αφορά την γραφή, χρησιμοποιούνται και οι λατινικοί και οι ελληνικοί χαρακτήρες.

Μεταξύ του 8^{ου} και του 7^{ου} αιώνα π.Χ, μετά τον αποικισμό του Αιγαίου και των ακτών της Μικράς Ασίας, μεγάλο μέρος του ελληνικού πληθυσμού (έμποροι, αγρότες, κτηνοτρόφοι, χειροτέχνες) μετακινείται προς το νότιο μέρος της Ιταλίας και ειδικότερα στις διοικητικές περιοχές της Βασιλικάτας, Καλάβριας, Καμπάνιας και Απουλίας. Το μεταναστευτικό κύμα ξεκινούσε από τις ελληνικές πόλεις με σκοπό την εξέλιξη των εμπορικών συναλλαγών. Οι κοινωνικές εντάσεις οφειλόταν στην αύξηση του πληθυσμού, η οποία δημιουργούσε δυσκολίες λόγω της έλλειψης των αγροτικών προϊόντων και ανάγκαζε τους Έλληνες να μεταναστεύσουν στις ιταλικές ακτές, ιδρύοντας διάφορες πόλεις όπως Ρήγιο, Τάραντας, Κύμη και Μεταπόντιο. Η ένδειξη του τόπου για την εγκατάσταση των μεταναστών, δινόταν στον αρχηγό των υποψήφιων αποίκων από το Μαντείο των Δελφών. Οι απόγονοι των ελλήνων, οι οποίοι είχαν εγκατασταθεί στην ιταλική χερσόνησο, διανύαν μια πλούσια εποχή τόσο στον τομέα της οικονομίας, όσο και στον πολιτιστικό και καλλιτεχνικό τομέα. Ο βαθμός εξέλιξης συχνά ήταν ανώτερος από αυτόν της γενέθλιας γης.

Το μεγαλείο αυτών των αποικιών διαβιβάζεται με το όνομα Μεγάλη Ελλάδα: όνομα το οποίο μαρτυράει την περηφάνια των αποίκων, οι οποίοι κατάφεραν να δώσουν ζωή σε μια κοινωνία ελλήνων έξω από την Ελλάδα και να επιτύχουν υψηλά επίπεδα στον πολιτιστικο-κοινωνικο-οικονομικό τομέα. Οπότε γύρω στον 3^ο αιώνα π.Χ, οι ελληνικές αποικίες στην νότια Ιταλία άρχιζαν να θεωρούνται Μεγάλη Ελλάδα εκτός αυτών της διοικητικής περιοχής της Σικελίας που κατά τους αρχαίους Έλληνες δεν αποτελούσαν

μέρος της Μεγάλης Ελλάδας, οι ρωμαϊκοί ιστορικοί όμως υποστήριζαν το αντίθετο. Ο όρος Μεγάλη Ελλάδα δεν αναφέρεται λοιπόν σε μια εδαφική έκταση ή σε μια πολιτική οντότητα αλλά σε ένα σύνολο κατοίκων και στον πολιτισμό τους.

Η Επίδραση της Ιταλικής στην Ελληνική Γλώσσα

Στην Ελλάδα η μελέτη της ιταλικής γλώσσας αποτελεί ξεχωριστό και ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Η άνθιση της νεοελληνικής λογοτεχνίας με τις σχολές της Κύπρου και της Κρήτης, τοποθετείται στο τέλος του μεσαίωνα και στην περίοδο της Αναγέννησης. Η διάδοσή της οφείλεται κατά μεγάλο μέρος στην Ιταλία και εν μέρει στη Γαλλία. Την περίοδο της αναγέννησης του ελληνικού κράτους, ο Σολωμός αποτελούσε το επίκεντρο της Επτανησιακής Σχολής(1798-1858) Αρχικά έγραφε ποιήματα στην ιταλική γλώσσα, επηρεασμένος από την παράδοση της ιταλικής λογοτεχνίας.

Έτσι σήμερα, αν πραγματικά θέλουμε να έχουμε πλήρη συνειδητοποίηση της νεοελληνικής λογοτεχνίας είναι σημαντικός ο ρόλος της μελέτης της ιταλικής γλώσσας. Επίσης είναι σημαντικό να θυμίσουμε ότι παραλλαγές του ενετικού ιδιώματος ομιλούνται ακόμη σήμερα στην Σλοβενία, Κροατία, Μοντενέγρο, Ρουμανία και Ελλάδα, γεγονός το οποίο επιβεβαιώνει ότι η ιταλική γλώσσα δεν είναι το ιδίωμα μόνο της διοικητικής περιφέρειας μα ξεπερνάει τα σύνορα.

Αναλυτικότερα βλέπουμε ότι στην Ελλάδα την εποχή της Ενετοκρατίας(1500-1797), οι ιταλοί είχαν υπό την κατοχή τους την Κρήτη και την Κύπρο και χρησιμοποιούσαν την στρατηγική θέση των Ιονίων Νήσων σαν μέσο για την ανάπτυξη του εμπορίου το οποίο επεκτεινόταν μέχρι τις ακτές της Βόρειας Αφρικής. Σαν συνέπεια είχε την ενίσχυση του στόλου και την εδραίωση της Βενετίας, η οποία θεωρήθηκε ένα από τα πιο πλούσια κράτη της Ευρώπης. Οι ενετοί διοικούσαν τα νησιά του Ιονίου και καθοδηγούσαν την κοινωνία με βάση τα δυτικά φεουδαρχικά πρότυπα. Η Κέρκυρα ήταν η επίσημη έδρα, η Βενετία όμως ήταν υπεύθυνη για τις αποφάσεις των σημαντικών ζητημάτων. Σαν επίσημη γλώσσα θεωρούσαν την ιταλική αν και ο πληθυσμός συνέχιζε να παραμένει ελληνόφωνος. Η κατοχή των ενετών είχε σαν αποτέλεσμα την αφομοίωση πολλών ιταλικών λέξεων, οι οποίες χρησιμοποιούνται μέχρι σήμερα. Παράδειγμα αποτελούν οι παρακάτω λέξεις: *τράπουλα*, από την ιταλική λέξη *trappola*, αν και τα χαρτιά(παιχνίδι), διαδόθηκαν στους ρωμαίους αυτοκράτορες από τους λαού της ανατολής, η λέξη *μαντινάδα* προέρχεται από την ιταλική *mattinata* που σημαίνει πρωινό τραγούδι, που με τη σειρά της προέρχεται από τη λέξη *mantato* δηλαδή μήνυμα, μια άλλη δανεική λέξη είναι ο *καπετάνιος* από την ιταλική *capitano*(λατινικά *capitaneus*).

Στα νησιά εγκαταστάθηκε νέος πληθυσμός ο οποίος αποτελούνταν από οικογένειες ιταλών της Δύσης, από ιταλούς των ενετικών αποικιών στην Ελλάδα και από έλληνες που προσπαθούσαν να ξεφύγουν μακριά από τους τούρκους. Η κατάσταση αυτή επέφερε σαν συνέπεια την συνύπαρξη της βυζαντινής παράδοσης και των εθίμων του τόπου με τους θεσμούς της Δύσης.

Επίσης σημαντική επιρροή άσκησε η εισαγωγή της δυτικής μουσικής και του λυρικού θεάτρου, συμβάλλοντας στη δημιουργία θεάτρων στα οποία φιλοξενήθηκαν σημαντικές παραστάσεις ιταλικού μελοδράματος καθώς και ελληνικών έργων.

Ο ιταλοτουρκικός πόλεμος ολοκληρώθηκε με την κατάληψη της Λιβύης και με την κατάκτηση των Δωδεκανήσων. Με την κατάληψη των δωδεκανήσων οι ιταλοί έβαλαν σαν πρωταρχικό στόχο να καταργήσουν την ελληνική γλώσσα και να υποβάλλουν σαν επίσημη γλώσσα την ιταλική. Πράγματι, το 1915 ιδρύοντας τα βραδινά σχολεία ανάγκαζαν τους κατοίκους της περιοχής, οι οποίοι για λόγους εργασίας εγκατέλειπαν τα δημοτικά σχολεία για να παρακολουθούν τα βραδινά τμήματα. Στη Ρόδο η εταιρεία Danta Alighieri άνοιξε διάφορα σχολεία για τη διάδοση της γλώσσας και του ιταλικού πολιτισμού. Το 1913 οι ιταλοί στόχευαν να ιδρύσουν πανεπιστήμια ιατρικής και άλλων σχολών για να έχουν την δυνατότητα να εκπαιδεύουν επιστήμονες τους οποίους στο μέλλον θα χρησιμοποιούσαν για την κατάκτηση της Ανατολής, αυτό όμως παρέμεινε μόνο όνειρο.

Άλλη πολύτιμη παρουσία μεγάλης επιρροής αποτελεί η Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή της Αθήνας, η οποία ιδρύθηκε το 1909 για να προωθήσει την υψηλού επιπέδου εκπαίδευση των λειτουργών της ιταλικής αρχαιολογικής εποπτείας.

Ακόμη σημάδι επιρροής αποτελούν οι εμπορικές σχέσεις, επισφραγισμένες το 1952 με την ίδρυση του ιταλοελληνικού εμπορικού επιμελητηρίου το οποίο απαριθμεί 5000 ενεργά μέλη. Το 2001 αρχίζει ξανά να λειτουργεί ένα άλλο γραφείο του εθνικού ινστιτούτου εξωτερικών εμπορικών συναλλαγών το οποίο είχε παραμείνει κλειστό για αρκετά χρόνια. Ξεχωριστό κεφάλαιο αποτελεί η συμβολή της Εθνικής Ιταλικής Σχολής της Αθήνας, η οποία θεωρείται το θεμέλιο της ιταλικής κοινωνίας. Η Σχολή τώρα φιλοξενείται στο μεγαλειώδη κτίριο του πρώην καθολικού μοναστηριού, ιδιοκτησία του Βατικανού. Ένα παλιό σχολικό απολυτήριο μαρτυράει τα 130 χρόνια παρουσίας της σχολής στην ελληνική επικράτεια.

Καταλήγοντας είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι η επιρροή των ιταλών στην Ελλάδα εκτός την περίοδο μεταξύ του 16^{ου} και του 18^{ου} αιώνα, συνεχίστηκε και κατά την διάρκεια του πρώτου και του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου, απαριθμώντας έτσι άλλα 30 χρόνια κατάληψης και έντονης επιρροής σε διάφορα μέτωπα.

Οι τομείς με τον μεγαλύτερο αριθμό ελληνικών λέξεων

Η σπουδαιότητα της ελληνικής γλώσσας στην ιστορία του ανθρώπινου πολιτισμού δεν είναι δυνατόν να αξιολογηθεί σε όλο της το μεγαλείο αν δεν λάβουμε υπόψη την επιρροή την οποία άσκησε στον λατινικό κόσμο και μέσω αυτού σε ολόκληρο τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Πολλές ελληνικές λέξεις πέρασαν στην λατινική γλώσσα αντικαθιστώντας την αυτόχθονη λέξη και έπειτα από την λατινική περνούσαν σε όλες τις ρωμανικές γλώσσες. Η ευρύτητα και η βαθύτητα της γλωσσικής επιρροής της ελληνικής γλώσσας πάνω στην λατινική σχηματίζεται και σημαδεύεται με την μετάφραση. Δηλαδή η μορφή της ελληνικής λέξης παραμένει αυθεντική και μεταφράζονται μόνο τα δομικά στοιχεία. Οπότε όλη η τεχνική, φιλοσοφική, ρητορική και γραμματική λατινική ορολογία διαπλάστηκε με βάση το μοντέλο της αντίστοιχης ελληνικής ορολογίας. Ακόμη σήμερα μεγάλο μέρος της επιστημονικής και τεχνικής ορολογίας συνεχίζεται να δημιουργείται πάνω στις βάσεις του ελληνικού λεξιλογίου. Οι τομείς οι οποίοι περιλαμβάνουν το μεγαλύτερο νούμερο ελληνικών λέξεων είναι η ιατρική, η θεολογία, η αρχαιολογία, η βιολογία και άλλοι.

Αυτό συμβαίνει για ένα απλό λόγο: η επιστήμη γεννήθηκε μέσα από τον ελληνικό πολιτισμό χάρης των αξιόλογων επιστημόνων όπως Ευκλείδης, Αρχιμήδης, Αρίσταρχος,

Απόλλων, Ερώφιλος, Ίππαρχος και άλλοι οι οποίοι έζησαν μεταξύ του 4^{ου} και του 2^{ου} αιώνα π.Χ. Η ελληνική γλώσσα παρέμεινε κατά την αρχαιότητα η μόνη επιστημονική γλώσσα. Την εποχή του μεσαίωνα, σε διαφορετική γεωγραφική ακτίνα, η ελληνική βάδιζε μαζί με την λατινική και την αραβική γλώσσα. Και μόνο στις αρχές της σύγχρονης εποχής με την επικυριαρχία της Δυτικής Ευρώπης, η λατινική αρχίζει να εξαπλώνεται και για μερικούς αιώνες αποτελεί την μοναδική διεθνή γλώσσα της επιστήμης. Οι επιστημονικοί όροι όμως είναι κυριολεκτικά μεταφρασμένοι, ήδη από την εποχή του μεσαίωνα, από τα ελληνικά. Πολλοί ελληνικοί όροι όπως μαθηματικά, τραπέζιο, υποτείνουσα, παραβολή, κέντρο βάρους, ανάλυση, σύνθεση, λογική κτλ, πέρασαν αμετάβλητοι στις σύγχρονες γλώσσες από τους αρχαίους. Οι επιστήμονες ήταν τόσο συνηθισμένοι να χρησιμοποιούν το ελληνικό λεξιλόγιο που όταν σχηματοποίησαν/διατύπωσαν νέες επιστημονικές και τεχνολογικές έννοιες χρησιμοποίησαν ονομασίες οι οποίες είχαν ελληνικές ρίζες, όπως για παράδειγμα θερμοδυναμική, φωτοσύνθεση, τηλεσκόπιο, ανεμόμετρο. Φυσικά σε αυτή την περίπτωση μιλάμε για ελληνική προέλευση τεχνητής φύσης, διαφορετική από την προηγούμενη κατηγορία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βεργώτης Γεώργιος: «Η εκπαίδευση στο κοινό της Ρόδου κατά την Ιταλοκρατία», έκδοση ΔΙ.ΚΕ.Μ.ΜΕ. Ρόδος, 1997

Τσιρπλανλής Ζαχαρίας: «Ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα 1912-1943», εκδόσεις Τροχαλία, Υπουργείο Πολιτισμού-Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων, Ρόδος, 1998.

Κλαδάκη Φωτεινή- Αδ. Φρέρης Τιμόθεος: «Από την εκπαιδευτική Ιστορία της Ρόδου 1889-1989», έκδοση Δήμου Ροδίων, Σύρος, 2002.

P. Marongiu, Breve storia della lingua italiana per parole, Firenze, Le Monnier, 2000.

F. Bruni, Una lingua senza impero: l'italiano, Venezia Università Ca' Foscari, 2001.

F. Bruni, Storia della lingua italiana, in www.italica.rai.it

Δυκτιακός τόπος: www.wikipedia.it

European Centre of Education and development LTD

Πλόβντιβ, Βουλγαρία

Η Βουλγαρική γλώσσα

Τα πρώτα γραπτά μνημεία του σλαβικού κόσμου είναι στη βουλγαρική γλώσσα. Η γλώσσα ανήκει στην οικογένεια των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών και των σλαβικών γλωσσών. Η ιστορία της έχει τέσσερις περιόδους και βεβαίως έχει άμεση σχέση με την ιστορία της Βουλγαρίας.

(Οι πρώτες κινήσεις των προβουλγάρων)

1. 6^{ος} - 10^{ος} αι. Με τις σλαβικές διαλέκτους στα Βορειοανατολικά Βαλκάνια αρχίζει η δημιουργία της βουλγαρικής γλώσσας τον 6^ο - 10^ο αι. με δυο εθνικές ομάδες - σλάβους και προβούλγαρους - που ενώνονται για να ολοκληρωθεί ένα νέο κράτος. Το νέο κράτος των σλάβων και προβουλγάρων (η σημερινή Βουλγαρία) έχει ως επίσημη γλώσσα την ελληνική του Βυζαντίου. Οι σχέσεις μεταξύ των δυο γλωσσών (ελληνική και βουλγαρική) έχουν βαθιές ρίζες. Τον 9^ο αι. το κράτος ασπάζεται τον χριστιανισμό με την βοήθεια του Βυζαντίου, με αποτέλεσμα να εισχωρήσουν ακόμα περισσότερες λέξεις από το χριστιανικό πεδίο.

2. 9^{ος} - 11^{ος} αι. - παλαιοβουλγαρική περίοδος. Οι Βούλγαροι είναι Χριστιανοί, το νέο ύφος του κράτους βοηθάει την εξέλιξη του, εξελίσσεται και η γλώσσα. Η Βουλγαρία γίνεται το πολιτισμικό κέντρο του σλαβικού κόσμου. Ουσιαστικό ρόλο σε αυτή την εξέλιξη παίζει το έργο των αδελφών Κύριλλου και Μεθόδιου και των μαθητών τους.

(Οι Άγιοι Αδελφοί)

Τις αρχές του 9^{ου} αιώνα, οι αδελφοί Κωνσταντίνος (μοναστικό όνομα *Κύριλλος*) και Μεθόδιος, δύο από τα επτά συνολικά παιδιά του ευγενούς (υψηλής κοινωνικής θέσης) και υπευθύνου της εποχής για τα θέματα της στρατιωτικής διοίκησης του Βυζαντίου, Λέοντα, γεννήθηκαν και μεγάλωσαν μέσα στην συμβασιλεύουσα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας και πρωτεύουσα της Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, στην ατμόσφαιρα και τη ζωή της οποίας κυριαρχούσε έντονα ο Χριστιανισμός. Στη βιογραφία του ο Άγιος Κύριλλος ισχυρίζεται ότι με τον αδελφό του κατάγονται από "βασιλικό γένος". Εκείνη την εποχή, ο πατέρας τους ήταν υπεύθυνος για τα θέματα της στρατιωτικής διοίκησης του Βυζαντίου. Και τα δύο αδέρφια μιλούσαν την ελληνική και τη σλαβική γλώσσα, που τους διευκόλυνε στη μετέπειτα διακονία τους.

Ο Μεθόδιος, του οποίου το κοσμικό όνομα ήταν Μιχαήλ, γεννήθηκε το 815. Ήταν άνθρωπος της πράξης και είχε ξεκινήσει καριέρα στον πολιτικό στίβο. Διορίστηκε διοικητής της Θεσσαλίας, ενώ αργότερα έγινε μοναχός σε ένα μοναστήρι στον Όλυμπο. Ο Κύριλλος, του οποίου το κοσμικό όνομα ήταν Κωνσταντίνος, γεννήθηκε το 827. Σπούδασε στην Κωνσταντινούπολη, έγινε ιερέας και μετέπειτα έφτασε στο βαθμό του επισκόπου. Δίδαξε τη Φιλολογία, Φιλοσοφία και Θεολογία.

Το 863, μετά από αίτημα του Σλάβου βασιλιά Ροστισλάβου, όταν αυτοκράτορας της Βυζαντινής αυτοκρατορίας ήταν ο Μιχαήλ ο Γ', ο Πατριάρχης Φώτιος επέλεξε τους Μεθόδιο και Κύριλλο, οι οποίοι διακρίνονταν για τη σοφία τους, για το δύσκολο έργο του εκχριστιανισμού των Σλάβων. Οι δύο ιερωμένοι δέχτηκαν με μεγάλη προθυμία και χαρά, θεωρώντας ότι με αυτό τον τρόπο θα υπηρετούσαν το θέλημα του Θεού και θα οδηγούσαν

στο δρόμο της σωτηρίας τους λαούς των περιοχών που βρίσκονταν πάνω από τα βόρεια σύνορα της Αυτοκρατορίας.

Το αλφάβητο που δημιούργησαν οι δυο αδελφοί, δεν ήταν το ίδιο που σήμερα χρησιμοποιούν οι Βούλγαροι και άλλοι σλαβικοί λαοί. Το γλαγολικό αλφάβητο δημιουργήθηκε βάσει της ελληνικής γραφής με στοιχεία του κοπτικού, εβραϊκού, λατινικού και άλλων αλφαβήτων. Όλοι οι χαρακτήρες είχαν επεξεργαστεί πολύ, με πολλά διακοσμητικά στοιχεία και οι βασικές μορφές που χρησιμοποιήθηκαν σ' αυτούς ήταν ο κύκλος, ο σταυρός και το τρίγωνο. Ο σταυρός είναι το βασικό χριστιανικό σύμβολο, ο κύκλος συμβολίζει την απέραντη και την ατελείωτη θεία ουσία, ενώ το τρίγωνο είναι το σύμβολο της Αγίας Τριάδας.

Το γλαγολικό αλφάβητο έχει έκδηλο συμβολικό και επιβλητικό χαρακτήρα, αλλά σ' αυτό απουσιάζει η πρακτική άνεση, απαραίτητη για τη μαζική δημιουργία χειρόγραφων βιβλίων. Γι' αυτό και στα βουλγαρικά εδάφη υποχωρεί, έστω και αργά στη διάρκεια δυο αιώνων, μπροστά από τον πιο πρακτικό κυριλλικό αλφάβητο. Το τελευταίο δημιουργήθηκε στα τέλη του 9^{ου} και τις αρχές του 10^{ου} αιώνα βάσει του ελληνικού αλφαβήτου, πιθανότατα στην ιδρυμένη από τους μαθητές του Κυρίλλου και Μεθοδίου σχολή στην βουλγαρική πρωτεύουσα Πρεσλάβ.

(Το γλαγολικό αλφάβητο)

(Το κυριλλικό αλφάβητο)

Η διαφωτιστική τους αποστολή εκεί προκάλεσε την οργή, τη ζήλια και το μίσος στα μέρη των φράγκων και του γερμανο-λατινικού κλήρου και ήταν η αιτία να υπάρξουν εντάσεις ανάμεσα στην εκκλησία και την πολιτική. Οι ιεραπόστολοι αδελφοί αναγκάστηκαν από τον Πάπα Ανδριανό τον Β' να προσέλθουν στη Ρώμη για να απολογηθούν στις κατηγορίες ότι παραβιάζουν το τριγλωσσικό δόγμα, σύμφωνα με το οποίο η χριστιανική ιεροτελεστία μπορεί να τελείται μόνο στην Εβραϊκή, την Ελληνική και τη Λατινική γλώσσα. Εκεί, ο Άγιος Κύριλλος υποστήριξε ότι όλοι οι λαοί, όπως και οι Σλάβοι, δικαιούνται να δοξάζουν τον Θεό και να δημιουργούν την κουλτούρα τους στην μητρική τους γλώσσα. Ο Πάπας Ανδριανός ο Β' επέισθη, αγίασε τα μεταφρασμένα βιβλία, ενώ σε μερικές εκκλησίες της Ρώμης τελέστηκε λειτουργία στη σλαβική γλώσσα, προς αναγνώρισή της στο χριστιανικό κόσμο. Πρόκειται για μια επιτυχημένη αποστολή των Αγίων αδελφών.

Ο Κύριλλος παρέμεινε στη Ρώμη μέχρι το θάνατό του, το Φεβρουάριο του 869. Ετάφη με τιμές στον προσωπικό τάφο του Πάπα Ανδριανού τον Β', ενώ αργότερα μετακινήθηκε στη βασιλική του Αγίου Κλεμεντίνου στη Ρώμη, όπου και σήμερα φυλάσσονται τα λείψανά του. Το χριστιανικό διαφωτιστικό και αποστολικό έργο συνεχίζει ο μεγαλύτερός του αδελφός Μεθόδιος, ο οποίος απεβίωσε στις 6 Απριλίου 885 ως επίσκοπος Μοραβίας.

Δεν είναι πολλοί όμως εκείνοι που σήμερα ξέρουν ότι η γλαγολική παράδοση δεν διακόπηκε στη Βουλγαρία. Άλλη ομάδα μαθητών των Αγίων Αδελφών εγκαταστάθηκε στην Κροατία. Εκεί η γλαγολική γραφή έδειξε απίστευτη ανθεκτικότητα και έμεινε σε χρήση για λειτουργικούς σκοπούς μέχρι τη νεότερη εποχή. Εικοσιοκτώ χρόνια μόνο μετά

την εφεύρεση της τυπογραφίας από τον Γουτεμβέργιο, το 1483 τυπώθηκε και το πρώτο βιβλίο με το γλαγολικό αλφάβητο, ενώ η σλαβική λειτουργία και η γλαγολική γραφή στη διάρκεια ορισμένων εποχών ήταν σύμβολα και ενδείξεις της κροατικής ταυτότητας.

Στη Βουλγαρία στα τέλη του 9^{ου} αιώνα, γύρω από τους μαθητές του Κυρίλλου και του Μεθοδίου, διαμορφώνονται δυο λογοτεχνικοί κύκλοι, στην πρωτεύουσα Πρεσλάβ και στην Αχρίδα, οι οποίοι αναπτύσσουν έντονη λογοτεχνική και μεταφραστική δραστηριότητα, η οποία μαζί με τις μεταφράσεις των δυο αδελφών θέτει τα θεμέλια της περαιτέρω ανάπτυξης της βουλγαρικής, σερβικής, ρωσικής και ρουμανικής λογοτεχνίας. Τότε είναι ο Χρυσός αιώνας της βουλγαρικής αυτοκρατορίας. Μετά, το κράτος χάνει την ανεξαρτησία του και πέφτει ν στα χέρια των Βυζαντινών.

3. 12^{ος} - 14^{ος} αι. - μεσοβουλγαρική περίοδος. Μετά τους Βυζαντινούς, αρχίζει το Δεύτερο βασίλειο της Βουλγαρίας και η πρωτεύουσα γίνεται το Βελίκο Τέρνοβο. Εκεί δημιουργείται η Γραμματολογική σχολή του Τέρνοβο. Στην ουσία υπάρχουν δυο γλωσσικοί κύκλοι: η λαϊκή γλώσσα και η λόγια γλώσσα.

(Το Τσάρεβets - το κάστρο της πρωτεύουσας Βελίκο Τέρνοβο)

Στη λαϊκή γλώσσα παρατηρείται η τάση προς απλούστευση όμως η λόγια γλώσσα κρατάει ακόμα τις μορφές των πτώσεων και τους παλαιούς μελλοντικούς τύπους των ρημάτων. Χρησιμοποιείται η βυζαντινή σύνταξη, αλλά βαθμιαία μπαίνουν οι αλλαγές που σημειώνονται σε κείμενα γραμμένα στη λαϊκή γλώσσα (Η χρονική του Μανάσιου, Τα λόγια της Γραμματολογικής σχολής του Τέρνοβο).

Στην πρωτεύουσα αναπτύσσεται μεγάλη λογοτεχνική και μεταφραστική δραστηριότητα. Γλώσσα του Δεύτερου Βασιλείου της Βουλγαρίας γίνεται η κοινή σλαβική γλώσσα. Ο μητροπολίτης Κιπριάν μεταφέρει τη γλώσσα στη Ρους του Κίεβου και με κάποιες φωνητικές μεταβολές γίνεται η επίσημη γλώσσα ιεροτελεστίας σε κάποιες σλαβικές χώρες - η λεγόμενη εκκλησιαστικοσλαβική γλώσσα. Στην Γραμματολογική σχολή του Τέρνοβο επιδρά ο εφησυχασμός που γίνεται μια ολόκληρη πνευματική σχολή στη βυζαντινή κοινότητα.

4. 15^{ος} αι. - ως σήμερα - νεοβουλγαρική περίοδος. Η Βουλγαρία βρίσκεται κάτω από την τούρκικη κυριαρχία. Η γλώσσα και η λογοτεχνία βρίσκονται σε δύσκολη κατάσταση. Υπάρχουν δυο γραμμές: η γλώσσα της σχολής του Τέρνοβο που χρησιμοποιείται ακόμα και η γλώσσα χωρίς την επίδραση της σχολής του Τέρνοβο.

Την περίοδο αυτή κυκλοφορούν με πολύ επιτυχία οι λεγόμενοι δαμασκηνοί. Ο Έλληνας συγγραφέας Δαμασκηνός Στουδίτης συντάσσει μια συλλογή κειμένων «Θησαυρός» στην νεοελληνική και την εκτυπώνει στην Βενετία τον 16^ο αι.

(Ένα από τα έργα του Δαμασκηνού Στουδίτη)

Οι μεταφράσεις των δαμασκητών στα νέα Βουλγαρικά είναι ένα από τα σημάδια δημοκρατικοποίησης της γλώσσας. Οι μεταφραστές χρησιμοποιούν την λαϊκή γλώσσα στο λεξικολογικό και στο γραμματικό επίπεδο (απλουστευτικό σύστημα, να + ρήμα όχι απαρέμφατο κ.ά.). Οι μεταφράσεις τους αποτελούν το σημείο εκείνο της αλλαγής και της άμεσης προσχώρησης στην καθημερινή ομιλούμενη γλώσσα.

Σε όλη την ιστορία της γλώσσας το λεξικολογικό σύστημα είναι ανοιχτό στις επιδράσεις των άλλων γλωσσών. Μπαίνουν και μένουν πολλές προβουλγαρικές, θρακικές, βυζαντινές, λατινικές, τουρκικές κ.ά. λέξεις.

Ο γνωστός επιστήμονας ο παλαιοσλαβολόγος Μάξ Φάσμερ υποστηρίζει ότι στην παλαιοβουλγαρική γλώσσα υπάρχουν περισσότερες από 600 ελληνικές λέξεις, οι οποίες παρουσιάζονται στον χριστιανικό τομέα και στην καθημερινότητα. Η ελληνική επίδραση είναι και στην σύνταξη και στην μορφολογία.

Πιο αναλυτικά, παρατηρούμε επιδράσεις της ελληνικής στα ονόματα των ζώων και των φυτών - *ακρυδα, ασπιδα, εκυδνα, κεδър, кумион, крин* - σε θρησκευτικό λεξιλόγιο - *ангел, ад, аналав, дякон, лавра, евангелие* - σε καθημερινές καταστάσεις - *икона, кандило, трапеза, хламида, епитимια, ефимерия, тумпан*.

Η σημερινή κατάσταση της γλώσσας όμως είναι πολύ διάφορη από την παλαιοβουλγαρική σε όλα τα επίπεδα.

Οι αλλαγές αρχίζουν από το φωνητικό σύστημα:

νέα γράμματα	я, ѣ
αλλάζουν:	
Ятова гласна (φωνήεν ιάτ) →	я
Голяма носовка(ένρινο φωνήεν 1) →	ъ
Малка носовка(ένρινο φωνήεν 2) →	я, е

Το **μορφολογικό σύστημα** ουσιαστικών χαρακτηρίζεται από απλούστευση, δηλαδή δεν υπάρχουν οι επτά πτώσεις από την παλιά γλώσσα σε σύγκριση με τις άλλες σλαβικές γλώσσες και τα ελληνικά που κρατάνε τις πτώσεις.

Βουλγαρικά	Книга на ученика. Видя ученика.
ελληνικά	Το βιβλίο του μαθητή. Είδε τον μαθητή.
τσέχικα	Kniha žaka . Řekl žakoví .
ρώσικα	Книга ученика. Он сказал ученику.

Το **άρθρο** των ουσιαστικών προέρχεται από παλαιές μορφές δεικτικών αντωνυμιών στα παλαιοβουλγαρικά.

το άρθρο των ουσιαστικών		
γένος	Βουλγαρικά	ελληνικά

αρσενικό	мъжът, мъжа	ο άντρας , ένας άντρας
θηλυκό	жената, жена	η γυναίκα, μια γυναίκα
ουδέτερο	детето, дете	το παιδί, ένα παιδί
υπάρχει βέβαια και πληθυντικός αριθμός		

Τα επίθετα χαρακτηρίζουν τα ουσιαστικά και έχουν τις ίδιες κατηγορίες (γένος, αριθμός, ορισμένα ή μην) και συγκριτικό και υπερθετικό βαθμό.

γένος	Βουλγαρικά	ελληνικά (μετάφραση)
αρσενικό	красивияТ мъж	ο όμορφος άντρας
θηλυκό	красиваТА жена	η όμορφη γυναίκα
ουδέτερο	красивоТА дете	το όμορφο παιδί

θετικός βαθμός	красив	όμορφος
συγκριτικός βαθμός	по-красив	πιο όμορφος, ομορφότερος
υπερθετικός βαθμός	най-красив	ο πιο όμορφος, ομορφότατος

Τα αριθμητικά - απόλυτα αριθμητικά επίθετα και τακτικά:

1	едно	ένα	първи-а-ο	πρώτος -η-ο
2	две	δύο	втори-а-ο	δεύτερος- η-ο
3	три	τρία	трети-а-ο	τρίτος -η-ο

Οι αντωνυμίες (μένουν κάποια υπολείμματα των πτώσεων) είναι:

είδος	Βουλγαρικά	ελληνικά
Προσωπικές	аз, ти, той	εγώ εσύ αυτός...
Κτητικές	мой, твой, негов	δικός μου, δική μου, δικό μου...
Ιδιοπαθής	себе си, свой	ο εαυτός μου, σου ...
Αναφορικές	който, която, което	ο οποίος, η οποία, το οποίο, που
Αόριστες	някой, някоя, някое никой, никоя, никое	κανένας (κανείς), καμία (καμιά), κανένα κάποιος, κάποια, κάποιο

		καθένας, καθεμιά, καθένα
Ερωτηματικές	кой, коя, кое	ποιος, ποια, ποιο, τι
Δεικτικές	този, тази, това онзи, онази, она	αυτός, αυτή, αυτό εκείνος, εκείνη, εκείνο
Οριστικές	същият, същата, същото, самият	ο ίδιος, η ίδια, το ίδιο μόνος, μόνη, μόνο
Αόριστες στα Ελληνικά αλλά με γενικευτική σημασία στα Βουλγαρικά	всеки, всяка, всяко всички	καθένας, καθεμιά, καθένα όλος, όλη, όλο

υπολείμματα πτώσεων:	аз	εγώ
δοτικής	мене ми	εμένα μου
αιτιατικής	мене ме	εμένα με

Τα ρήματα έχουν τις ίδιες ρηματικές κατηγορίες με την ελληνική γλώσσα: έγκλιση, χρόνο, φωνή παθητική και ενεργητική, προσώπο (α,β,γ), αριθμό (ενικό και πληθυντικό), συζυγία (α,β) κ.ά.

μορφή θετική και αρνητική		
+	пиша	γράφω
-	не пиша	δεν γράφω
-	не пиши!	μην γράψε!

συζυγία	Βουλγαρικά	ελληνικά
α	чете	γράφω- εις
β	говори	αγαπώ(άω)- ασ θεωρώ- εις
γ	гледа	

8. συντελεσμένος μέλλοντας χρόνος του ρήματος	ще е писал Βουλγαρικά (γ πρόσωπο)	θα έχω γράψει Ελληνικά
9. μέλλοντας προηγούμενος	ще да пише	
10. μέλλοντας προηγούμενος στο 1. ενστώτας 1. ενστώτας παρελθόν	ще да е писал пише	γράφω
2. παρατατικός	пишеше	έγραφα
3. μέλλοντας συνεχής	ще пише	θα γράφω
4. μέλλοντας απλός	ще напише	θα γράψω
5. αόριστος	писа	έγραψε
6. παρακείμενος	писал е	έχω γράψει
7. υπερσυντέλικος	беше писал	είχα γράψει

Μετοχές - με τα ίδια χαρακτηριστικά με τις μετοχές της ελληνικής γλώσσας (αριθμός, γένος, φωνή ενεργητική και παθητική κ.ά.)

ενεργητική φωνή		ελληνικά
α' συζυγία β' συζυγία	- οντας - ώντας	διαβάζω → διαβάζ-οντας αγαπάω → αγαπ-ώντας
ενεργητική φωνή		βουλγαρικά
α' συζυγία β' συζυγία γ' συζυγία	- йки	чете-ше → четейки говоре-ше → говорейки гледа-ше → гледайки

Επιρρήματα - στα βουλγαρικά σχηματίζονται από τα επίθετα με καταλήξεις - ο, е, и, ом, ому, ата (στα ελληνικά με καταλήξεις -α, -ως).

βουλγαρικά	ελληνικά	άλλα παραδείγματα
чисто	καθαρώς	тук- εδώ както- όπως малко- λίγο
добре	καλά	там- εκεί често- συχνά много- πολύ

Προθέσεις - στα βουλγαρικά φανερώνουν τόπο, χρόνο, αιτία κλπ. όπως στα ελληνικά.

със- με	в,на- σε	върху- πάνω από	покрай- γύρω
за- για	от- από	под- κάτω από	след- μετά

Σύνδεσμοι- συνδέουν προτάσεις ή λέξεις.

	βουλγαρικά	ελληνικά
1. συμπλεκτικοί	и, нито	και (κι), ούτε, μήτε, ουδέ, μηδέ
2. διαχωριστικοί	или, нито-нито	ή, είτε
3. αντιθετικοί	но, обаче,	μα, αλλά, παρά, όμως,
4. χρονικοί	когато, както, преди, щом, първо	όταν, σαν, ενώ, καθώς, αφού, πριν, (πριν να), μόλις, όσο, που όποτε
5. αιτιολογικοί	защото, тъй като	γιατί, επειδή

Μόρια και επιφωνήματα - με διάφορες σημασίες.

μόρια	επιφωνήματα
-------	-------------

да - να	ολελε!- ποπό!
ако - αν	пфу!- πουφ!
ето- να	боже!- χρηστέ μου!

Λεξιλόγιο

α. Ξένες Λέξεις στην Βουλγαρική

Υπάρχει μεγάλη επίδραση από διάφορες γλώσσες. Παρακάτω παρατίθενται οι ξένες λέξεις που έχουν εισχωρήσει στην βουλγαρική και οι αντίστοιχες ελληνικές.

1. Από την σλαβική γλώσσα

βουλγαρικά	ελληνικά
бреза	σημύδα
заек	κουνέλι
плача	κλάιω
брашно	αλεύρι

2. Θρακικές και προβουλγαρικές λέξεις

βουλγαρικά	ελληνικά
белег	σημείο
бисер	μαργαριτάρι
вуйчо	θείος
янтра	ιάντρα

3. Από τα λατινικά

βουλγαρικά	ελληνικά
адвокат	δικηγόρος
република	δημοκρατία
университет	πανεπιστήμιο
студент	φοιτητής

4. Τουρκικές λέξεις

βουλγαρικά	ελληνικά
таван	ταβάνι

баклава	μπακλαβάς
патладжан	μελιτζάνα
зор	ζόρι

5. Αραβικές λέξεις

Βουλγαρικά	ελληνικά
джоб	τσέπη
локум	λουκούμι
алгебра	άλγεβρα
алкохол	αλκοόλ

6. Περσικές λέξεις

Βουλγαρικά	ελληνικά
памук	βαμβάκι
чадър	ομπρέλα
чаршаф	σεντόνι
дюшек	στρώμα

7. Ρωσικές λέξεις

Βουλγαρικά	ελληνικά
мечта	όνειρο
щастие	ευτυχία
точен	ακριβός
кормило	τιμόνι

8. Από την γαλλική γλώσσα οι περισσότερες λέξεις είναι από την μόδα ή από την κουζίνα

Βουλγαρικά	ελληνικά
балет	μπαλέτο
блуза	μπλούζα
бисквита	μπισκότο
парашут	αλεξίπτωτο

9. Από την αγγλική γλώσσα- οι περισσότερες λέξεις αφορούν την τεχνολογία ή τον αθλητισμό.

Βουλγαρικά	ελληνικά
------------	----------

бюджет	προϋπολογισμός
баскетбол	καλαθόσφαιρα
лидер	ηγέτης
джаз	τζαζ

10. Από την γερμανική γλώσσα- οι περισσότερες λέξεις αφορούν την τεχνολογία ή τον στρατό.

Βουλγαρικά	ελληνικά
командир	διοικητής
офицер	αξιωματικός
винт	βίδα

11. Άλλες

γλώσσες	Βουλγαρικά	ελληνικά
ισπανικά	καкао, цигара	κακάο, τσιγάρο
πορτογαλικά	кобра, кастанети	κόμπρα, καστανιέτες
ολλανδικά	брезент, боцман	μουσαμάς, κελευστής
ουγγαρέζικα	куче, паприкаш	σκύλος, πάπρικας
ρουμανικά	канарче, гега	καναρίνι, γκλίτσα

Β. Βουλγαρικές λέξεις στην ελληνική και άλλες

Υπάρχουν αρκετές βουλγαρικές λέξεις στην ελληνική και στις άλλες γλώσσες - οι περισσότερες είναι με κοινή σλαβική καταγωγή, τοπωνύμια ενώ άλλες υπάρχουν μόνο στις διαλέκτους.

στα ελληνικά	
το Μέτσοβο - мечка	αρκούδα
ο γκλάβας - глава	κεφάλι
* маhaira (θρακική)- σπάθη	μαχαίρι
η αστρέχα (αστράχα) - стряха	προστέγασμα
ο σανός - сено	

στις άλλες γλώσσες	
	kokosh - κοκοшка
	κότα

αλβανικά	osten - остен zakon - закон	βουκέντρα νόμος
ρουμανικά	cerc - кръг veak - век	κύκλος αιώνας
ουγγαρέζικα	gomba - гъба rozsda - ръжда	μανιτάρι σκουριά

Συμπεράσματα

Με την ολοκλήρωση της μελέτης αλλά και του λεξικού που ακολουθεί, συνειδητοποιήσαμε ότι η ελληνική και η βουλγαρική γλώσσα έχουν πολύ βαθιά σχέση από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Για τους Βούλγαρους μαθητές θα είναι μια πρόκληση και μια ίσως ευχάριστη διαδικασία να πλησιάσουν την ελληνική μέσω των κοινών αυτών λέξεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Българският език- език на 13- вековна държава, София 1981
2. Иванова- Мирчева Дора, История на българския език, Велико Търново 2003
3. Иванчев Светомир, Българският език-класически и екзотичен, София 1988
4. Пороманска Стойна , Гръцки език за начинаещи, София 1995
5. Съвременен български език, София 2001
6. Триандафилидис Манолис, Малка новогръцка граматика, Солун 1996
7. Мария Филипова- Байрова, Гръцки заемки в съвременния български език, София 1969
8. Καβάγια Βασιλική, Νεοελληνική γραμματική, Αθήνα 2006
9. Τριανταφυλλίδης Μανόλης, Νεοελληνική γραμματική, Αθήνα 1993
10. Holton, Mackridge, Φιλιππάκη- Wardurton, Γραμματική της ελληνικής γλώσσας, Αθήνα 2003

Λεξικά:

1. Българо-гръцки речник, София 1998
2. Тълковен речник на българския език
3. Речник на чуждите думи в българския език
4. Старобългарски речник
5. Ελληνικές λέξεις στα γαλλικά, γερμανικά, πολωνικά, ρουμανικά, βουλγαρικά, Σχολείο ελληνικών «Μέγας Αλέξανδρος»
6. Ελληνοβουλγαρικό λεξικό, София 1994
7. Λεξικό της κοινής νεοελληνικής
8. Νέο λεξικό της ελληνικής, 1992
9. Πολύγλωσσο λεξικό τουριστικών και επισιτιστικών ορών, 1995

Διαδίκτυο:

1. <http://el.wikipedia.org/>
2. <http://bg.wikipedia.org/>
3. <http://egoplio.wordpress.com/>
4. www.parembasis.gr
5. <http://www2.fhw.gr/>

University «Alexander Ioan Cuza” of Iasi

Ιάσιο, Ρουμανία

Η Ρουμανική γλώσσα και η επιρροή της Ελληνικής σε αυτή

Ο μεσαιωνικός πολιτισμός, συνεχίζοντας παλιότερη ελληνική παράδοση, είχε μεγάλη εκπολιτιστική επίδραση στους λαούς που ήρθαν σε επαφή ή σε επικοινωνία μ' αυτόν σε διάφορες περιστάσεις της χιλιόχρονης μεσαιωνικής ιστορίας. Τέτοιοι ήταν και οι Ρουμάνοι.

Συγκεκριμένα, η επίδραση που είχε η μεσαιωνική ελληνική, αλλά και η νεοελληνική γλώσσα στα ρουμανικά, επαναλήφθηκε συχνά με διαφορετικά αποτελέσματα. Έτσι λ.χ. τη δέχτηκαν τα ρουμανικά, πρώτη φορά έμμεσα από τα λατινικά των Ρωμαίων εποίκων της Βαλκανικής, που είχαν ήδη περισσότερα ελληνικά στοιχεία, δεύτερη φορά άμεσα από τα ελληνικά αλλά και έμμεσα, από τα σλαβικά, τα βουλγαρικά και τα αρβανίτικα, και αργότερα με τη φαναριώτικη επίδραση στη διοίκηση και στην πνευματική ζωή της Μολδοβλαχίας το 16^ο - 19^ο αιώνα.²⁸

Στη σύνταξη του λεξικού διαπιστώσαμε ότι οι λέξεις ελληνικής προέλευσης εισχώρησαν στη ρουμανική γλώσσα από διαφορετικές οδούς, φαινόμενο ορατό στη φωνητική τους μορφή.

Αναφέρουμε, πρώτον, τις λέξεις που πέρασαν άμεσα από τη βυζαντινή και τη νεοελληνική και διατήρησαν σε μεγάλο βαθμό την προφορά των φθόγγων με μερικές φωνητικές προσαρμογές, πράγμα που αποδεικνύει τη μακροχρόνια εισχώρηση και διατήρησή τους στη ρουμανική γλώσσα. Δεύτερον, αναφέρουμε τους νεολογισμούς που εισχώρησαν ιδιαίτερα διαμέσου της γαλλικής γλώσσας, παράγωγες ή σύνθετες λέξεις, που κατάγονται από τα αρχαία ή ακολουθούν τον τύπο της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και διατηρούν την αρχαία προφορά.

Διαπιστώσαμε, επίσης, ότι η φωνητική μορφή ορισμένων λέξεων της αρχαίας ελληνικής τροποποιήθηκε με την εισχώρηση των λέξεων αυτών στη λατινική γλώσσα απ' όπου όμως διαμέσου της λατινικής πέρασαν στη ρουμανική γλώσσα και σε άλλες δυτικοευρωπαϊκές γλώσσες.

Η ρουμανική γλώσσα είναι λατινικής καταγωγής. Είναι η μορφή που πήρε σε διάστημα δύο αιώνων η λατινική στην καρπάθιο-παραδουνάβια ζώνη ως αποτέλεσμα διαφόρων μεταβολών και επιδράσεων που πραγματοποιήθηκαν. Έτσι, το μεγαλύτερο μέρος του βασικού λεξιλογίου της ρουμανικής γλώσσας είναι λατινικής καταγωγής. Μεταγενέστερα, όμως, θα εισχωρήσουν στα ρουμανικά και λεξικολογικά στοιχεία από άλλες γλώσσες (σλαβικά, ουγγρικά, ελληνικά, γερμανικά) λόγω της φύσης των σχέσεων (πολιτικών, οικονομικών, πολιτιστικών) των Ρουμάνων με τους ομιλητές αυτών των γλωσσών. Είναι γεγονός ότι πολλές ελληνικές λέξεις πέρασαν στα ρουμανικά μέσω της λατινικής, η οποία δανείστηκε, κατά τη διάρκεια της εξέλιξής της, αρκετές λέξεις ελληνικής καταγωγής.

²⁸ Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανώλη Τριανταφυλλίδη], *Άπαντα Μανώλη Τριανταφυλλίδη, Νεοελληνική Γραμματική, Ιστορική Εισαγωγή*, (1938), 3ος τόμος, ανατύπωση με διορθώσεις, σελ.41, Θεσσαλονίκη, 1993.

Οι Ρουμάνοι γλωσσολόγοι προσπάθησαν να καθορίσουν την αρχαιότητα και τον όγκο του αριθμού των ελληνικών λέξεων που υπάρχουν στη ρουμανική γλώσσα.

Μια τολμηρή προσπάθεια, για εκείνη την εποχή, καταγραφής παλαιών ελληνικών στοιχείων που υπάρχουν στη ρουμανική γλώσσα επιχείρησε ο Ρουμάνος γλωσσολόγος C. Dinescu²⁹. Αυτός προσπάθησε να αποδείξει, βασιζόμενος στις επιγραφές, την παρουσία των Ελλήνων στη ρωμαϊκή Δακία τον 2^ο - 3^ο π.Χ αιώνα και υποστήριξε ότι τα παλαιά ελληνικά στοιχεία που περιέχει η ρουμανική γλώσσα χρονολογούνται από την εποχή της αποίκησης των παραλίων της Μαύρης Θάλασσας από τους Έλληνες.

Στις στατιστικές που αναφέρονται στην καταγωγή των λεξικολογικών στοιχείων το ποσοστό των λέξεων ελληνικής καταγωγής είναι ευμετάβλητο.

Μια στατιστική του D. Macrea³⁰ αναφέρει ότι τα λεξικολογικά νεοελληνικά στοιχεία της ρουμανικής γλώσσας είναι σε ποσοστό 2, 37% ενώ, σε μια άλλη στατιστική του M. Seche³¹, το ποσοστό των ελληνικών λέξεων που υπάρχουν στη ρουμανική γλώσσα είναι πάνω από 6%.

Η εισχώρηση των ελληνικών λεξικολογικών στοιχείων στη ρουμανική γλώσσα επηρεάστηκε και από ιστορικές σχέσεις μεταξύ Ρουμάνων και Ελλήνων.

Κατά τη Βυζαντινή εποχή, 6^ο - 7^ο μ.Χ. αιώνα, εποχή διαμόρφωσης της ρουμανικής γλώσσας, τα ρουμανικά δέχονται την επίδραση της μεσαιωνικής ελληνικής. Από αυτή την περίοδο προέρχεται, ίσως, η ρουμανική λέξη - **meserie** (επάγγελμα), λίγο τροποποιημένη, από την ελληνική - **μαστορία**.

Από τον 7^ο έως και τον 10^ο αιώνα η ελληνική γλωσσική επίδραση ασκήθηκε έμμεσα, μέσω των Βουλγάρων και των Σέρβων.

Η ρουμανική γλώσσα, αλλά και ο ρουμανικός πολιτισμός θα δεχτούν ξανά την Βυζαντινή επίδραση το 10^ο - 11^ο αι. όταν το Βυζάντιο θα κατακτήσει τη Βουλγαρία.

Οι ρουμανικές λέξεις, μεσαιωνικής ελληνικής προέλευσης, δύσκολα ξεχωρίζουν από τις νεοελληνικές λέξεις, γιατί, φωνητικά, η νεοελληνική δεν διαφέρει από τη μεσαιωνική ελληνική.

Οι σχέσεις μεταξύ Ρουμάνων και Ελλήνων ήταν πολιτικές, θρησκευτικές και εμπορικές γι'αυτό και η βυζαντινή ορολογία που παρουσιάζει η ρουμανική γλώσσα αφορά αυτούς τους τομείς. Σημαντική μελέτη για την επίδραση της ελληνικής γλώσσας που δέχτηκε η ρουμανική, έως το 15^ο αιώνα, δημοσίευσε ο Haralambie Mihăescu.³²

Παρακάτω θα αναφέρουμε μερικές ρουμανικές λέξεις μεσαιωνικής ελληνικής προέλευσης από το βιβλίο του Haralambie Mihăescu:

²⁹ C. Dinulescu, *Elemente vechi grecești din limba română în „Dacoromania”*, IV, 1924 - 1926, pp. 394 - 516.

³⁰ D. Macrea, *Probleme de lingvistică română*, București, 1966, p. 106.

³¹ M. Seche, *Schiță și istorie a lexicografiei române*, I, București, 1966, p.106.

³² Haralambie Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, București, 1966.

Angărie	< αγγαρεία : η ελληνική λέξη δήλωνε τις υποχρεώσεις των χωρικών της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Στα ρουμανικά η λέξη είχε την ίδια σημασία στην αρχή, αργότερα όμως σήμαινε «φόρος».
A agonisi	< αγωνίζομαι : το ρήμα που στα ελληνικά σήμαινε και «μάχομαι», στα ρουμανικά πήρε τη σημασία «μαζεύω, δημιουργώ περιουσία», επειδή, αυτή η πράξη απαιτούσε κόπο, αληθινή μάχη για επιβίωση.
Argat	< εργάτης
Argăție	< εργασία
A afurisi	(αναθεματίζω) < αορ. αφόρισα < αφορίζω
Buzunar	< (υπο)ζωνάρι : οι ρουμανικοί διαλεκτικοί τύποι rozunar (ποζουνάρ),
rozunari	(ποζουνάρι) πλησιάζουν περισσότερο φωνητικά την ελληνική λέξη.
Chimval	< κύμβαλος
Episcop	< επίσκοπος
Evlavie	< ευλάβεια
Livadă	< λιβάδι
Logofăt	< λογοθέτης : η ελληνική λέξη πέρασε στα ρουμανικά διαμέσου της σερβικής γλώσσας όπου το θ έγινε f).
Spătar	< σπαθάριος
Măgar	< γομάρι : ο τύπος της ρουμανικής λέξης οφείλεται στη μετάθεση των πρώτων συλλαβών).
Stol	< στόλος : ελληνικά η λέξη σημαίνει “το σύνολο των πλοίων, η ναυτική δύναμη μιας χώρας” - ρουμανικά αναλογικά προς τη σημασία της λέξης ως ομάδας, προέκυψε η σημερινή σημασία της σειράς, της πυκνής ομάδας ιπτάμενων πουλιών : π.χ. σμήνος χελιδονιών.
Vlăstar	< βλαστάριον, (< βλαστός)

Η άμεση επίδραση της ελληνικής γλώσσας εξακολούθησε να υπάρχει, υπό διαφορετικές μορφές, και μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης (1453) ως τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, εφόσον οι σχέσεις με το Βυζάντιο, σύμφωνα με τον H. Mihailescu³³, συνεχίστηκαν διαμέσου των προσφύγων, της Εκκλησίας (Πατριαρχείο, ιερατείο), των εμπόρων και των Ρουμάνων ηγεμόνων φαναριωτικής καταγωγής.

Μέρος των ελληνικών λέξεων πέρασαν στη ρουμανική γλώσσα, αυτή την περίοδο, διαμέσου της τουρκικής : **duşman** < dūşman < δυσμενής.

Τη νεοελληνική επίδραση, που δέχτηκε η ρουμανική γλώσσα την εποχή των Φαναριωτών, 18^{ος} - 19^{ος} αιώνας, τη μελέτησε ο L. Galdi³⁴, ο οποίος συνέταξε έναν κατάλογο των λέξεων που πέρασαν στα ρουμανικά αυτή την περίοδο και αφορούν τους παρακάτω τομείς:

Διοίκηση και πολιτική :

Epistat	< επιστάτης
Epitrop	< επίτροπος
Efor	< έφορος
Eterie	< εταιρεία

Κοινωνική και οικογενειακή ζωή :

Simantikos	< σημαντικός
Ipochimen	< υποκείμενος

³³ ό.π., σ. 175

³⁴ L. Galdi, *Les mots d'origine néogrecque en roumain à l'époque des phanariotes*, Budapesta, 1939.

	Orfan	< ορφανός
	Sindrofie	< συντροφία
	Ifos	< ύφος
	A heretisi	< αορ. χαιρέτισα < χαιρετίζω
Εκπαίδευση :	A silabisi	< αορ. συλλάβισα < συλλαβίζω
	Filă	< φύλλον
Ιατρική :	Cangrenă	< γάγγραινα
	Tifos	< τύφος
	Molimă	< μόλεμα
	A se molipsi	< αορ. μόλεψα < μολεύω
Επαγγέλματα και εμπόριο :	Calapod	< καλαπόδι
	Mistrie	< μυστρίον
	Scumbrie	< σκουμπρί
	Misit	< μεσίτης
	Lefter	< (ε)λεύτερος
	Prosop	< πρόσωπον
Φιλοσοφία :	Scop	< σκοπός
	Noimă	< νόημα
Εκκλησία :	Psalt	< ψάλτης

Θεωρείται ότι μετά το 1820 έως και το 1830 τα νεοελληνικά λεξιλογικά στοιχεία σταμάτησαν να εισχωρούν στη ρουμανική γλώσσα.³⁵

Το 19^ο αιώνα, περίοδος διαμόρφωσης της ρουμανικής λογοτεχνικής γλώσσας, (1830 - 1880), εισχωρούν στη ρουμανική γλώσσα πολλές δάνειες λέξεις από τις δυτικές ρομανικές γλώσσες.

Ορισμένοι νεολογικοί όροι γαλλικής και ιταλικής προέλευσης που πέρασαν στα ρουμάνικα προέρχονται από τα αρχαία και προφέρονται σύμφωνα με τον τρόπο που πρότεινε ο Έρασμος το 1528 (ερασμική προφορά).³⁶

Η διαδικασία εισαγωγής στα ρουμανικά λόγιων νεολογικών όρων αρχαίας ελληνικής προέλευσης, διαμέσου δυτικοευρωπαϊκών χωρών, συνεχίζεται και τον 20^ο αιώνα. Ιδιαίτερα, εισάγονται λόγιοι νεολογισμοί με ερασμική προφορά, μέσω της γαλλικής γλώσσας :

Hegemonie < ηγεμονία (γαλλ. hégémonie)
Hedonist < ηδονιστής (γαλλ. hédoniste)
Hemicranie < ημικρανία (γαλλ. hémicranie)
Cerber < Κέρβερος (γαλλ. Cerbère) (το η στις ελληνικές λέξεις παίρνει δασεία)

³⁵ G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, 2000, p. 610.

³⁶ Erasmus Rotterodamus, *De recta Latini Graecique pronuntiatione*, 1528.

Διαπιστώσαμε ότι στη ρουμανική γλώσσα υπάρχουν λέξεις που πιθανόν να έχουν διπλή ετυμολογία, λατινική και ελληνική :

Centru	: λατ. centrum	-	ελλην. κέντρο
Craniu	: λατ. cranium	-	ελλην. κρανίο
Cub	: λατ. cubus	-	ελλην. κύβος
Gutui	: λατ. cotoneus	-	ελλην. κυδωνιά
Lepră	: λατ. lepra	-	ελλην. λέπρα

Για την έκδοση αυτού του λεξικού από μεθοδολογική πλευρά, η εργασία μας, κατά πρώτιστο λόγο, βασίστηκε στην αναζήτηση κάθε λέξης, μία προς μία, σε ετυμολογικά λεξικά νεοελληνικής γλώσσας και σε νεοελληνο-ρουμανικό λεξικό (για να προσδιορίσουμε ποιες ρουμανικές λέξεις προέρχονται από τα νεοελληνικά), καθώς και σε ρουμανικά ετυμολογικά λεξικά (για να διαπιστώσουμε αν αναφέρεται εκεί η προέλευση αντίστοιχων λέξεων της νεοελληνικής).

Επειδή, σκοπός της σύνταξης αυτού του λεξικού είναι να διαπιστωθεί αριθμητικά πόσες νεοελληνικές λέξεις πέρασαν σε κάθε γλώσσα, δεν γίνεται αναφορά στους ελληνικούς νεολογισμούς που σχηματίστηκαν τελευταία σε διάφορους επιστημονικούς τομείς, οι οποίοι πέρασαν στη ρουμανική γλώσσα διαμέσου της γαλλικής και δεν υπήρχαν στο νεοελληνικό ετυμολογικό λεξικό.

Συνεπώς, η λίστα μας αποτελούμενη από 1760 λέξεις που υπάρχουν στα ρουμανικά, περιέχει δύο ειδών κατηγορίες λέξεων:

- 1) Λέξεις βυζαντινής και νεοελληνικής προέλευσης, με τη χαρακτηριστική προφορά αυτής της περιόδου : κρεβάτι > crivat κράτημα > cratimă
- 2) Αρχαίες ελληνικές λέξεις που διαμέσου της λατινικής πέρασαν στις ρομανικές (λατινογενείς) γλώσσες με ερασμική προφορά. Στα ρουμανικά οι περισσότερες από αυτές τις λέξεις πέρασαν μέσω της γαλλικής και πολύ λίγες άμεσα από τη λατινική:

Κομήτης	> λατ. cometa	> γαλλ. comète	> ρουμ. cometă
Κρύπτης	> λατ. crypte	> ρουμ. criptă	
Βάρβαρος	> λατ. barbarus	> γαλλ. barbare	> ρουμ. barbar
Θήκη	> λατ. theca	> ρουμ. teacă	

Αυτή η πρώτη φάση του ευρωπαϊκού προγράμματος «Γνωρίζεις ήδη ελληνικά», η οποία έκλεισε με τη δημιουργία ενός λεξικού με παγκόσμιες ελληνικές λέξεις, αποτελεί μια σημαντική και ουσιαστική βάση για την επεξεργασία μεταγενέστερου υλικού, δίνοντας ταυτόχρονα την ευκαιρία για γλωσσολογική αντιπαραβολή σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, σε ό,τι αφορά την επίδραση της ελληνικής γλώσσας. Υποστηρίζεται έτσι η βασική ιδέα αυτού του προγράμματος ότι η ελληνική γλώσσα υπήρξε μια αληθινή κοινή γλώσσα πολιτισμού στον ευρωπαϊκό χώρο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Για την εκπόνηση αυτού του λεξικού χρησιμοποιήθηκαν, ως βοηθήματα, τα ακόλουθα λεξικά (τόσο της ελληνικής όσο και της ρουμανικής γλώσσας) και βιβλία:

1. Εμμανουήλ Κριαράς, *Νέο ελληνικό λεξικό της σύγχρονης ελληνικής δημοτικής γλώσσας*, Εκδοτική Αθηνών, 1995.
2. Γ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ, Αθήνα, 1998.
3. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανώλη Τριανταφυλλίδη], *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, Θεσσαλονίκη 3η ανατύπωση, Σεπτέμβριος 2002.
4. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανώλη Τριανταφυλλίδη], *Άπαντα Μανώλη Τριανταφυλλίδη, Νεοελληνική Γραμματική - Ιστορική εισαγωγή, 1938*, 3ος τόμος, ανατύπωση με διορθώσεις, Θεσσαλονίκη, 1993.
5. *Νεοελληνικό Ρουμανικό Λεξικό*, γενική επιμέλεια και τελική αναμόρφωση Lia Brad-Chisakof, εκδ. Demiourg, 2η έκδοση, București, 2000.
6. *Dicționar Explicativ Ilustrat al Limbii Române*, (Λεξικό Ερμηνευτικό Εικονογραφημένο της Ρουμανικής Γλώσσας), coordonator științific (επιστημονική επιμέλεια) Eugenia Dima, Editura (εκδόσεις) Arc & Gunivas, Chișinău, 2007.
7. Lazăr, Șăineanu, *Dicționar Universal al Limbii Române* (Παγκόσμιο Λεξικό της Ρουμανικής Γλώσσας), Mydo Center, Iași, 1995.
8. Valeriu Mardare, *Dicționar român- neogrec* (Λεξικό ρουμάνο - νεοελληνικό), γενική επιμέλεια Στέλλα Καραλή, editura (εκδόσεις) Polirom, 2η έκδοση, Iași, 2003.

University of Murcia

Μούρθια, Ισπανία

Η ισπανική γλώσσα και οι ελληνικές λέξεις

Εισαγωγή

Η ισπανική γλώσσα είναι μέλος του κλάδου των ρωμανικών γλωσσών της οικογένειας των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών. Αναπτύχθηκε από τη δημόδη λατινική και κατά τη διάρκεια της ιστορίας της πλούτισε με επιρροές από άλλες γλώσσες.

Η ισπανική γλώσσα δημιουργήθηκε στη μεσαιωνική Castilla, με επιρροές της βασκικής και της κελτιβερικής. Τα παλαιότερα ισπανικά κείμενα είναι οι *Cartularios de Valpuesta* (10^{ος} αιώνας) και οι *Glosas Emilianenses* (τέλος του 10^{ου} αιώνα και αρχές του 11^{ου} αιώνα). Η ισπανική γλώσσα εκτείνεται στην χερσόνησο με την Reconquista (η διαδικασία κατά την οποία οι χριστιανοί αποβάλλουν τους μουσουλμάνους και κατακτούν την ιβηρική χερσόνησο). Το 1492 ο Antonio de Nebrija εκδίδει την Grammatica του, την πρώτη γραμματική της ισπανικής και επίσης την πρώτη μιας νεολατινικής γλώσσας στην Ευρώπη. Με την κατάκτηση και τον αποικισμό της Αμερικής, η ισπανική γλώσσα μεταφέρεται στη νέα ήπειρο.

Σήμερα η ισπανική γλώσσα είναι η δεύτερη ευρύτερα ομιλούμενη γλώσσα στον κόσμο (η πρώτη είναι η κινέζικη). Μιλιέται ως μητρική από περίπου 350 εκατομμύρια ανθρώπους. Μετά τα αγγλικά, είναι η πιο διαδεδομένη γλώσσα, καθώς θεωρείται ότι μιλιέται ως πρώτη ή ως δεύτερη από 450 ή 500 εκατομμύρια ανθρώπους.

Η γεωγραφική κατανομή της ισπανικής γλώσσας δείχνεται στους επόμενους πίνακες³⁷.

Πίνακας Α

Ισπανόφωνοι σε χώρες στις οποίες η ισπανική είναι επίσημη γλώσσα.			
Χώρα	Ομιλητές	Κάτοικοι	Ομιλητές (% πληθυσμός)
Αργεντινή	34.895.000	34.995.000	99,7%
Βολιβία	6.660.000	7.593.000	87,7%
Χιλή	12.940.000	14.375.000	90,0%
Κολομβία	35.300.000	35.652.000	99,0%
Κόστα Ρίκα	3.315.000	3.400.000	97,5%
Κούβα	11.117.000	11.117.000	100,0%
Ισημερινός	10.880.000	11.698.000	93,0%

³⁷ Για τους πίνακες, βλ. Francisco Moreno- Jaime Otero, El español en el mundo. Demografía de la lengua española, Anuario del Instituto Cervantes, Madrid, 1998, http://cvc.cervantes.es/lengua/anuario/anuario_98/moreno.

Ελ Σαλβαδόρ	5.897.000	5.897.000	100,0%
Ισπανία	38.930.000	39.270.000	99,1%
Γουατεμάλα	7.070.000	10.928.000	64,7%
Γουινέα Ισημερινού	406.000	406.000	100,0%
Ονδούρα	5.564.000	5.666.000	98,2%
Μεξικό	91.270.000	92.711.000	98,4%
Νικαράγουα	4.112.000	4.272.000	96,3%
Παναμάς	2.069.000	2.674.000	77,4%
Παραγουάη	2.736.000	4.964.000	55,1%
Περού	19.110.000	23.947.000	79,8%
Πουέρτο Ρίκο	3.699.000	3.766.000	98,2%
Δομινικανή Δημοκρατία	7.350.000	7.502.000	98,0%
Ουρουγουάη	3.090.000	3.140.000	98,4%
Βενεζουέλα	21.610.000	22.311.000	96,9%

Πίνακας Β

<i>Ισπανόφωνοι σε χώρες στις οποίες η ισπανική δεν είναι επίσημη γλώσσα</i>	
Χώρα	Κάτοικοι
Γερμανία	140.000*
Ανδόρα	33.000*
Antillas Holandesas (Bonaire y Curacao)	189.602
Aruba	4.946
Αυστραλία	101.000
Βέλγιο	50.000*
Μπελίζ	69.000
Βραζιλία	43.901
Καναδάς	177.425
ΗΠΑ	19.970.000

Γαλλία	220.000*
Φιλιππίνες	1.816.389
Gibraltar	10.061
Guam	793
Ισραήλ	50.000
Luxemburgo	3.000*
Μαρόκο	20.000
Τουρκία	23.175
Σουηδία	55.000*
Αμερικανικές Παρθένοι Νήσοι	11.983
Ελβετία	123.708

1. Ελληνικές λέξεις στην ισπανική γλώσσα. Ιστορική πορεία

Το ισπανικό λεξιλόγιο είναι κυρίως λατινικό, αλλά υπάρχουν πολλές λέξεις που προέρχονται από τις προ-ρωμαϊκές γλώσσες (κελτιβερική και βασκική), από την ελληνική (οι περισσότερες ελληνικές λέξεις δεν πέρασαν απευθείας στην ισπανική, αλλά μέσω της λατινικής), από την γλώσσα των visigodos (γερμανισμοί ή λέξεις που πέρασαν στα ισπανικά τον 5^ο αιώνα, με την εισβολή των visigodos), από την αραβική (κατά τη διάρκεια της αραβικής κατάκτησης), από άλλες δυτικές ευρωπαϊκές γλώσσες και από τις ντόπιες γλώσσες της Νοτίου Αμερικής (μετά την ανακάλυψη της Αμερικής το 1492).

Πίνακας Γ

Γλώσσες από τις οποίες προέρχεται το ισπανικό λεξιλόγιο:

1. Λατινική (70-80%)
2. Ελληνική
3. Αραβική
4. Εβραϊκή
5. Δυτικές Γλώσσες: γαλλική, ιταλική, αγγλική
6. Ντόπιες Γλώσσες της Ν. Αμερικής

Ένα σημαντικό μέρος του λεξιλογίου της ισπανικής γλώσσας, ειδικά αυτό που αφορά επιστημονικούς τομείς και ορολογία, προέρχεται από την ελληνική γλώσσα. Παραδείγματος χάριν, το Λεξικό του Eseverri³⁸ περιέχει περίπου 17.000 ισπανικές λέξεις που έχουν ελληνική καταγωγή. Αυτές οι λέξεις δεν πέρασαν στην ισπανική απευθείας από την ελληνική, αλλά μέσω άλλης γλώσσας:

³⁸ *Diccionario etimológico de helenismos españoles.*

1. Μέσω της λατινικής:

Π. χ. είδωλον > λατ. *idolus* > ισπ. “ídolo”

2. Μέσω της αραβικής

Π. χ. ορύζα > αραβ. *arruz* > ισπ. “arroz”

ζάχαρη > αραβ. *assúkkar* > ισπ. “azúcar”

3. Μέσω της βυζαντινής ελληνικής:

Π.χ. γάλα > ισπ. “galera”

4. Μέσω της γαλλικής και άλλων ευρωπαϊκών γλωσσών

Π.χ.. κύκνος > γαλλ. *cisne* > ισπ. “cisne”

κέλευσμα > ιταλ. *ciusma* > ισπ. “chusma”

κουντουρα > βενε. *gondola* > ισπ. “góndola”

Οι πρώτες ελληνικές λέξεις της ισπανικής γλώσσας είναι αυτές που πέρασαν στα λατινικά την εποχή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Σε μεγάλο βαθμό, είναι λόγιες λέξεις που ανήκουν στον τομέα της πνευματικής και καλλιτεχνικής δραστηριότητας. Αυτά τα δάνεια προσαρμόστηκαν στο φωνητικό και μορφολογικό σύστημα της λατινικής, και έτσι πέρασαν μετά στα ισπανικά και σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες³⁹. Ανήκουν στην κατηγορία του αθλητισμού (*athleta* > *atleta*, *palaestra* > *palestra*), της εκπαίδευσης (*paedagogus* > *pedagogo*, *schola* > *escuela*), της φιλοσοφίας και της σκέψης (*idea* > *idea*, *phantasia* > *fantasía*, *philosophia* > *filosofía*, *mousica* > *música*, *poesis* > *poesía*, *mathematica* > *matemática*), της φιλολογίας (*tragoedia* > *tragedia*, *comoedia* > *comedia*, *scaena* > *escena*, *chorus* > *coro*, *rhythmus* > *ritmo*, *rhetor* > *retor*) κλπ.

Σε μερικές περιπτώσεις μιλάμε για δανειστικές μεταφράσεις, δηλαδή, λέξεις που δημιουργήθηκαν στα λατινικά έχοντας ως παράδειγμα ελληνικές λέξεις (π. χ. πρόνοια > *providentia* > *providencia*)

Επίσης, μπήκαν ελληνικές λέξεις στη δημώδη γλώσσα, στους τομείς της καθημερινής ζωής: όνομα φυτών και ζώων (*origanum* > *origano*), σπίτι και έθιμα (*balneum* > *baño*, *arotheca* > *bodega*), εργαλεία (*chorda* > *cuerda*), μουσικά όργανα (*cithara* > *guitarra*) κλπ.

Οι ελληνικές λέξεις που πέρασαν στα λατινικά πιο πρόσφατα δείχνουν τις φωνητικές αλλαγές που αντιστοιχούν στην προφορά της νεοελληνικής γλώσσας: σάνταλον > *sandalon* (ισπανικά “sándalo”).

Στην εισαγωγή ελληνικών λέξεων στα λατινικά (και από εκεί σε όλες τις ευρωπαϊκές γλώσσες) έπαιξε καθοριστικό ρόλο ο χριστιανισμός: το ελληνικό λεξιλόγιο της εκκλησίας αποτελεί το τελευταίο στρώμα ελληνικών λέξεων της λατινικής: *evangelium* (> *evangelio*), *angelus* (> *ángel*), *apostolus* (> *apóstol*), *diabolus* (> *diablo*), *ecclesia* (> *iglesia*), *basilica* (> *basílica*), *episcopus* (> *obispo*) κλπ.

³⁹ Βλ. τον περίφημο στίχο του Horatius *Graecia capta ferum victorem cepit* (Epist. II 1, 156).

Ο δανεισμός ελληνικών λέξεων συνεχίστηκε κατά την βυζαντινή κυριαρχία στην ανατολική Ισπανία τον 7^ο αιώνα. Μερικές από αυτές εισήχθησαν απευθείας από την ελληνική.

Το Ισλάμ έπαιξε, επίσης, σημαντικό ρόλο στη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής επιστήμης. Με την εγκατάσταση του Αλ-Ανδαλούς, μετά τις αραβικές εισβολές του 711, μεγάλος αριθμός ελληνικών λέξεων πέρασαν στην ισπανική μέσω της αραβικής, κατά κανόνα προσαρμοσμένες στην αραβική φωνητική.

Το 15^ο αιώνα, μετά την άλωση της Πόλεως, οι Έλληνες λόγιοι φεύγουν σε όλη την Ευρώπη, παίρνοντας μαζί τους αρχαία ελληνικά αντίγραφα και κείμενα, και διδάσκουν την ελληνική στα σημαντικότερα πολιτιστικά κέντρα της Δυτικής Ευρώπης. Το καινούργιο ενδιαφέρον για την επιστήμη και τον πολιτισμό της Αρχαιότητας προωθεί τη μελέτη και τη μετάφραση των αρχαίων κειμένων στις εθνικές γλώσσες. Σε αυτή την εποχή της Αναγέννησης ο μεγαλύτερος αριθμός ελληνικών και λατινικών λόγιων λέξεων μπαίνει στις ευρωπαϊκές γλώσσες, και στην ισπανική. Είναι λέξεις που ανήκουν σε διάφορες επιστήμες: asma, atrofia, colirio, cráneo, diafragma, esqueleto, nausea, embrión, epidemia, síntoma

Το 18^ο αιώνα κάτω από την επιρροή άλλων ευρωπαϊκών χωρών, ειδικά της Γαλλίας, αρχίζουν να μπαίνουν στην ισπανική γλώσσα πολλοί νεολογισμοί ελληνικής προέλευσης. Το 1713 ιδρύεται στην Ισπανία η Real Academia Española. Κύριος σκοπός της είναι η προστασία της γλώσσας. Λόγω της μεγάλης επιστημονικής και τεχνολογικής ανάπτυξης το 19^ο και 20^ο αιώνα δημιουργούνται καινούργιες λέξεις για εφευρέσεις ή νέα φαινόμενα, κυρίως στους τομείς των επιστημών και της τεχνολογίας. Στο σχηματισμό αυτών των νεολογισμών, η ελληνική γλώσσα είναι ο πιο πλούσιος γλωσσικός θησαυρός. Οι νεολογισμοί δημιουργούνται με διάφορους τρόπους:

1. Με ελληνικές λέξεις:	semáforo < σήμα + φορώ helicóptero < έλιξ + πτερόν
2. Με λατινικές λέξεις:	herbívoro < herba + -vorus, (βλ. το λατινικό ρήμα <i>vorare</i> “τρώω”)
3. Με μια λατινική και μια ελληνική λέξη:	μπτός + λατ. <i>moveo</i> bolígrafo < λατ. <i>bullā</i> + ελλ. γράφω
4. Με μια λατινική ή ελληνική λέξη και μια λέξη από μια ρωμανική γλώσσα:	burocracia < γαλλ. bureau + ελλ. κράτος

2. Σύνθεση και παραγωγή λέξεων

A. Ελληνικά προθήματα

a/an- : ανώνιμο, αφόνικο
ana-: anatomía, analogía
ano-: anoopsia, anobio
anfi-: anfiteatro, anfíbio
anti-: antídoto
apo-: apóstol, apófisis
cata-: catarata, catacumba
di/dia-: diagonal, diálogo
dis-: disnea, dislexia
en-: encéfalo, entropía
end(o)-: endogamia, endocrino
epi-: epíteto, epitafio
eu-: eucaristía, eufemismo, eufonía
eso-: esotérico
exo-: exógeno, exorcismo, exótico
ex-: éxodo
hemi-: hemiciclo, hemisferio
met(a)-: metáfora, método, metástasis
para-:parábola, Paráfrasis, parodia
pali-: palimpsesto
peri-: pericardio, perímetro
pro-: profeta, prótesis, prólogo
pros-: prosopopeya, prosopografía
sin-: simbiosis, silogismo, síncopa
tele-: teléfono, televisión
hiper-: hipérbaton, hipertrofia
hipo-: hipogeo, hipotermia

Αριθμοί

Δέκα: década, decalitro, decamerón, decasílabo
Δίς: dilema, diploma, díptico, diptongo
Δώδεκα: dodecasílabo, dodecágono
Εκατόν: hecatombe, hectárea, hectolitro
Ένδεκα: endecasílabo
Εννέα: eneágono, eneasílabo
Έξ: hexaedro, hexágono, hexámetro
Επτά: heptasílabo
Μύριοι: miríada
Οκτώ: octaedro, octógono, octosílabo
Πέντε: pentágono, pentagrama, pentateuco, pentasílabo
Πρώτος: protagonista, protomártir

Τέταρτος: tatarabuelo
Τέταρες: tetraedro, tetralogía, tetrasílabo
Τρεις: tríada, triarquía, triclinio, trilogía, trisílabo
Χίλοι: kilogramo, kilómetro

Αντωνυμίες

αλλήλων: paralelo, paralelismo
άλλος: alegoría, alopátia
αυτός: autarquía, autócrata, autóctono, autónomo, autopsia, autodidacto
έτερος: heteróclito, heterodoxo, heterogéneo

Β. Ελληνικά επιθήματα

-ico, ica: aritmética, genética, fonética, estética, ética
-ismo: monoteísmo, antropomorfismo, ateísmo, cristianismo, panteísmo...
-ista: oculista, optimista, alpinista
-itis: cistitis, flebitis, laringitis, hepatis, nefritis, otitis
-ma: melanoma, glaucoma, mioma, sarcoma
-sis: aféresis, cirrosis, escoliosis, psicosis, necrosis
-terio: baptisterio, cementerio, misterio

Γ. Ελληνικές λέξεις σαν προθήματα (ψευδοπροθήματα)

aero (αήρ): aeródromo, aeronauta, aeroplano, aeropuerto...
auto (αυτός): automóvil, autodidacta, autocracia, autobiografía...
crono (χρόνος) : cronología, cronómetro, cronógrafo...
hidro (ύδωρ): hidrográfico, hidrofobia
hipno (ύπνος): hipnosis, hipnótico
homo (όμοιος) homogéneo, homosexual
iso (ίσος): isótopo, isósceles, isobara
mega (μέγας) megalómano
micro (μικρός): microscopio, microbio, microcosmo..
mnemo () mnemotécnico
necro (νεκρός) necrópolis, necromancia
oligo (ολίγος) oligofrénico
poli (πολύς) policromía,
tele (τηλε-) televisión, telekinesia
zoo (ζώον) zoológico, zoología

Δ. Ελληνικές λέξεις σαν επιθήματα (ψευδοεπιθήματα)

algia (άλγος) cefalalgia
arquía (αρχή) oligarquía
cracia (κράτος) democracia
fago (φαγή) antropófago
filia (φίλος) germanofilia
fobia (φωνή) agorafobia
polis (γένος) acrópolis
tecnia (τέχνη) pirotecnia

3. Ισπανικές λέξεις ελληνικής καταγωγής ανά κατηγορίες

Πολιτική

política, democracia, aristocracia, monarquía, anarquía, despotismo, hegemonía, tiranía, demagogía...

Γραμματική, Λογοτεχνία, Φιλολογία

frase, semántica, sintaxis, gramática, semiótica, párrafo, alfabeto, sílaba, dialecto, léxico, etimología, sinónimo, fonética, fonología,

Καλές Τέχνες

teatro, diálogo, retórica, historia, poesía, tragedia, comedia, drama, episodio, escena, orquesta, música, melodía, museo, armonía, ritmo...

Εκπαίδευση, Παιδεία

gimnasio, academia, liceo, atletismo, escuela

Φιλοσοφία

teoría, idea, estética, analogía, ética, método, lógica, sistema, problema, criterio, categoría, escepticismo, tema, tesis, hipótesis, análisis, síntesis

Τεχνολογία

técnica, máquina, electrónica, aeroplano, helicóptero, teléfono, telescopio

Θεολογία, Εκκλησία

catedral, basílica, iglesia, católico, jerarquía, sínodo, obispo, diócesis, salmo, himno, ángel apóstol, monje, monasterio, liturgia, evangelio, clérigo, eucaristía, parroquia demonio

Επιστήμες

matemáticas, biología, física, química, economía, cosmología, antropología, botánica, aritmética, psicología, geografía, historia, astronomía, fisiología

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ

- Bergua Cavero, J., *Introducción al estudio de los helenismos del español*, Zaragoza 2002
Bergua Cavero, J., *Los helenismos del español. Historia y sistema*, Madrid 2004
Corominas - Pascual, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, Madrid, Gredos, 1980-1991.
Cortés Cabaudán, *Diccionario médico biológico de helenismos*, Salamanca 2004.
Eseverri, C., *Diccionario etimológico de helenismos españoles*, Burgos 1988
Estébanez, F., *Étimos griegos. Monemas básicos del léxico científico*, Barcelona 1998.
Fernández Galiano, M., “Helenismos”, *Enciclopedia Lingüística Hispánica*, Madrid, 1967, pp. 51-77
Fernández Galiano, M., “Lengua griega y lengua española”, *Estudios Clásicos* 43 (1964) 184-204
González Castro, J., *Palabras castellanas de origen griego*, Madrid 1994
Lapesa, R., *Historia de la lengua española*, Madrid 1981
Mateos, A., *Compendio de etimologías grecolatinas del español*, México 1949 (reed. 1997)
Quintana, J. M., *Raíces griegas del léxico castellano, científico y médico*, Madrid 1997
Rodríguez Adrados, F., *Historia de la lengua griega*, Madrid 1999